Фрэнсис Скотт ФИЦЖЕРАЛЬД

БУЮК ГЭТСБИ

Роман

ТОШКЕНТ
«DAVR PRESS» НМУ
2013

84(7)-Гет эл араб.

Америкалик ёзувчи Фрэнсис Скотт Фицжеральд жаҳон адабиётида чуқур из қолдирган адиблардан бири ҳисобланади. Сизнинг эътиборингизга ҳавола этилаётган қуйидаги «Буюк Гэтсби» романида Америка ҳаёти тасвирланади. Гэтсби исмли йигит Дэзи номли қизни чин юракдан севиб қолади. Уруш сабабли севган қизини йўқотиб қўяди. Воқеалар тизими уларнинг айрилиши ва топишиши асосида кечади. Роман қаҳрамони Гэтсби мутлақо жумбоқ инсон. Ҳаёти сир-синоатга тўла. Турмушнинг икир-чикирига нисбатан унда ажабтовур сезгирлик мужассам. Ҳозиржавоблик, дарҳол бошқа қиёфага кириш, сузамоллик унинг феълига хос. Бу кечинмалар романда ёрқин бўёқларда тасвирланган.

Ушбу роман асосида ишланган бадиий фильм ҳам миллионларча томошабинлар меҳрини қозонгани боис, мазкур жаҳон адабиёти дурдонаси ўзбек китобхонларига тақдим этилмоқда.

Рус тилидан **Назира ЖЎРАЕВА** *таржимаси*

N1 31813
2g1

Барча ҳуқуқлар амалдаги қонунларга асосан ҳимояланган.

"DAVR-PRESS" нашриёт-матбаа уйининг ёзма рухсатисиз ушбу нашрни қисман ёки тўлиқ ҳолда бошқа оммавий ахборот воситаларида электрон ёки механик кўринишда кўчириб босиш, нашрни тарқатувчи воситаларда тарқатиш қатъий тақиқланади.

2014/11
A 52
Alisher Navoiy
nomidagi
O'zbekiston MK

ISBN 978-9943-4140-1-4

© "DAVR PRESS" НМУ, 2013

Биринчи боб

Инсон ёшлик йилларида жуда таъсирчан бўлади. Отамдан эшитган, узоқ вақт хотирамда тамғаланиб қолган бир маслаҳатни сира унута олмайман.

– Башарти, бирдан бирортасининг устидан ҳукм чиқаришни хоҳлаб қолсанг, – деган эди у, – дунёдаги ҳамма кишилар ҳам сен каби устунликка эга эмаслиги ёдингда бўлсин.

Отам ортиқча сўз айтмас, аммо бир-биримизни бир қарашдаёқ тушуниб олардик. Унинг гаплари замирида бошқа маънолар ҳам борлигини яхши билардим. Ана шундан буён менда босиқлик билан фикр юритиш одат тусига кириб қолган. Отам ичимдагини топ, дейдиган одамлар қалбига йўл топишда менга катта мактаб бўлган эса-да, худобезор кимсалар қилиги қурбони бўлишимга ҳам сабабчи бўларди. Агар бу босиқлик оддий, росмана одамда мужассам бўлса, уни ҳар қандай думбул одам ҳам дарҳол англаб олади ва унга чиппа ёпишиб олишга ошиқади.

Коллежда ўқиб юрган кезларим ўртоқларим мени "ичидан пишган" деб аташар, бўлар-бўлмасга валдирайвермаганим ва одамларга аралашавермайдиган одамови бўлганим учун юракларидаги сирларини менга ишониб айтишарди. Дўстларимнинг бундай сирларига ошно бўлишни истамасдим, чунки бировлар сирини сақлай оламанми-йўқми, билмайман. Ҳатто, уларнинг гапини эшитиб, эснаб ўтирган пайтларим ҳам бўлган. Ўзимни

китоб ўқиётганга солар ёки пиникка кетгандай қилиб кўрсатардим; ахир ёшларнинг ботиний сирларини миридан-сиригача эшитишни ҳар қанча истасам-да, улар сирларини охиригача айтишмас эди. Босиқлик билан фикр юритиш — катта имтиёз. Муҳим маънавий қадриятларни сезиш қобилияти барчага ҳам бирдай берилмаганлигини ёддан чиқарсам, бирон нарсани унутиб қўйдиммикан, деб хавотирга тушаман.

Ўзимнинг сабр-тоқатли эканлигимни яхши билсам-да, бунинг чегараси борлигини унутмаслигим керак. Турли тоифадаги инсонларнинг хулқ-атвори турлича бўлади: баъзилариники ўта қаттиқ, ўта мураккаб, баъзилариники эса ўта юмшоқ. Баъзан уларнинг хулқ-атвори остида нимадир яширингани мени қизиқтирмай ҳам қўяди.

Ўтган йили куз фаслида Нью-Йоркдан қайтгач, инсон феъл-атворининг нақадар мураккаблигини тушундим. Кишилар ўз манфаатлари учун ёвузликдан ҳам тоймасликларини билиб олдим. Шу-шу мен инсонларнинг ботиний сирларини билиш учун ўзгалар қалбига қўл солишни истамай қолдим. Фақат номи шу китобга битилган Гэтсби исмли инсонгина бундан мустасно эди. Гэтсби мен нафратланадиган ва хуш кўрмайдиган барча нарсаларни ўзида мужассам этган инсон каби туюларди назлимда. Ҳар бир кимса қобилиятига қараб баҳоланадиган бўлса, бу инсон мутлақо жумбоқ эди. Ҳаёти сир-синоатга тўла. Бу одамда ҳаётнинг барча икир-чикирларига нисбатан ажабтовур бир сезгирлик мужассам эдики, гўё у ўн минг мил нарида содир бўлган ер ости силкинишларини қайд этувчи мураккаб асбобга ўхшаб кетарди. Унда ҳозиржавоблик, дарҳол бошқа қиёфага кириб олиш, сўзамоллик хислати устун бўлиб, бу табиатнинг унга берган ноёб инъоми эди. Унинг қалбида жўш урган ғайратни ҳеч кимда учратмаганман ва бундан кейин ҳам учратмасам керак. Йўқ, Гэтсби пировард-натижада ўзини кўрсата билди, унинг фикрларини чулғаб олган ва уни эзиб турган заҳарли қурум тез барҳам топувчи инсон изтироблари ва хурсандчиликларига бўлган қизиқишни вақтинча сўндирган эди.

Мен ҳурмат-эътиборга лойиқ боёнлар оиласининг учинчи авлодига мансубман. Авлод-аждодимиз Ўрта ғарбий шаҳарда таниқли насаблардан эди. Коррауэй катта бир уруғ-аймоқ бўлиб, оилавий келиб чиқишига кўра, у Бэклу герцогларининг ворислари ҳисобланар, очиги, бувамнинг акаси бу шажарага асос солган десак, тўғри бўлур эди. У 1851 йили бу ерга кўчиб келгач, федерал армиясида хизматни ўташ учун бир кишини ўз ўрнига ёллаган эди. Ўзи эса бу ерда майда-чуйда темир-терсакларнинг улгуржи савдосини йўлга қўйиб юборди. Эндиликда бу ишлар билан менинг отам шуғулланмоқда. Бобокалонимни кўрган эмасман, лекин айтишларича, унга жуда ўхшаб кетарканман. Отамнинг идорасида деворда осиглиқ суратдаги бадқовоқ бувамни ҳамиша менга ўхшатишади.

Мен Иель университетини тугатдим. Орадан бир оз вақт ўтгач, Жаҳон урушида қатнашдим. Урушдан қутулиб, уйга қайтганимда роса ҳафсалам пир бўлди. Ўрта ғарб энди кўзимга ҳаёти оғир гўша эмас, балки ўта зерикарли бир ер бўлиб кўринмоқда. Шарққа кўчиб кетдим ва у ерда кредит ишини ўрганишга аҳд қилдим. Барча таниш-билишларим кредитга оид ишлар билан шуғулланишади; наҳотки мендек бир инсонга шу соҳада иш топилмаса? Барча оила аъзолар жамулжам бўлдик, масала мен кирадиган ўқув юртини танлаш ҳақида эди. Аммаларим ва амакиларим пешоналарини тириштириб, узоқ маслаҳатлашишгач, ниҳоят, қатъиятсизлик билан "хўп" деб қўйдилар, холос. Отам менга бир йил давомида молиявий ёрдам беришга розилик билдирди. Ниҳоят, 1922 йилнинг баҳорида мен Нью-Йоркка келдим. Бу ердан ўзимга маъқул уй-жой қидирдим. Ёз мавсуми бошланаётган эди. Мен шаҳардаги ястаниб ётган кўм-кўк ўтларга ва дарахтлар соя ташлаб, сўлимлик бахш этган ерларга ошуфта эдим. Дабдурустдан бирга ишлайдиган ходимимиз менга шаҳар чеккасидан ижарага уй олиб, бирга яшаш истагини билдириб қолди. У уй қидиришга тушиб кетди. Мўъжазгина уйни ойига саксон доллар тўлаш шарти билан олдик. Энди кўчай деб турганимизда

шеригимни қандайдир иш билан Вашингтонга хизмат сафарига жўнатишди, шу сабабли кулбага ёлғиз ўзим кўчиб келишимга тўғри келди. Мен ёлғиз яшамаслигим учун бир кучукчани ўзим билан олиб келдим, бир неча кун ўтмай кучукча уйдан қочиб кетди. Шундан сўнг хизматкор аёл ёлладим. У эрталаб ўринимни йиғиб, уйларни ораста қилгач, фин тилида хиргойи қилганча, менга нонушта тайёрлайди.

Аввалига ўзимни ёлғиз хис эта бошладим, орадан уч-тўрт кун ўтгач, вокзал яқинида эндигина поезддан тушган бир кимса мени тўхтатди.

– Кечирасиз, Уэст-Эгга қандай борса бўлади? – сўради у саросимага тушиб.

Унга керакли манзилни тушунтирдим-да, йўлимда давом этдим, шунда ёлғизлик хисси мени тарк этганини сездим. Бу ерга биринчилар қаторида кўчиб келиб жойлашганим сабабли, янги келганларга йўл кўрсатадиган бўлдим. Бу учрашувлар одамларга қўшилишимга катта ёрдам берди.

Қуёш нури ерни тобора қиздириб бормоқда. Киши кўз ўнгида бахор фасли бошланиб, куртаклар аста-секин яшил барг ёзмоқда. Табиатнинг қайта уйғонаётганидан қалбим нурафшон бўлиб борарди. Мусаффо хаводан тўйиб-тўйиб нафас олдим. Маза қилиб китоб мутолаасига берилиш хам мумкин. Мен фаолият сохамга хос ва мос китобларни сотиб олдим. Улар хисоб-китоб, кредит ва қурилишга оид дарсликлар эди. Барчасини жавонга териб қўйдим. Китобларнинг ялтироқ муқовалари қуёш нуридан товланиб, менга фақат Мидас, Морган ва Метценатга маълум бўлган сирларни ўргатмоқчи бўлгандек саф тортиб, тизилиб турарди. Лекин мен фақат шу дарсликларни ўқиш билан чегараланиб қолмоқчи эмасдим. Коллежда ўқиб юрганимда менда дабдурустдан адабиётга бўлган қизиқиш кучайиб кетди, ўша пайтларда "Жарчи" газетасига бир қатор чуқур мазмунли ва ишонарли мақолалар ёзиб бергандим, шундан сўнг менда ёзишга иштиёқ кучайди. Бу шунчаки қизиқиш эмасди, ташқарида рўй бераётган воқеаларни қизиқиб назорат қилиш менда одат тусига кириб қолди.

Ҳаётимдаги бир тасодиф сабабли, шимолий Американинг ўзига хос жойларидан бирида истиқомат қила бошладим. Нью-Йоркнинг шарқида табиати ниҳоятда сўлим ерлар жуда кўп. У ерда катта орол бўлиб, тепалик ва кўрфазлар бисёр. Шаҳардан йигирма мил узоқликда, Лонг-Айленд кўрфазининг орқа томонида унча катта бўлмаган кўрфаз билан деярли ёнма-ён иккита тепалик ястаниб ётарди. Тепалик тухумсимон думалоқ шаклда эди. Улар шу даражада бир-бирларига ўхшаб кетардики, нафақат одамзод, балки орол устида чарх уриб учиб юрган чағалайлар, барча мавжудотлар ҳам бундан ҳайратда эди. Энг ажабланарлиси, бу иккала тепалик бир-бирига жуда ўхшаса-да, нимаси биландир бир-биридан фарқ ҳам қиларди.

Мен Уэст-Эггда яшай бошладим. Кулбам қирғоқдан эллик чақирим нарида, табиати ниҳоятда гўзал бўлган оролнинг ёнгинасида жойлашган. У иккита виллaнинг оралиғида эди.

Бу жойларда бир мавсумга 12-15 доллар тўлаб яшайдилар. Айниқса, ўнг тарафда жойлашган вилла жуда ҳашаматли эди. У Нормандиядаги ажойиб Hotel de Ville вилласига ўхшаб кетарди. Унинг яқинида терилган ғиштлари орасидаги тирқишдан чўмилиш ҳавзаси ва қирқ акрдан иборат боғ кўзга ташланарди. Бу Гэтсби исмли кимсанинг ҳовли-жойи эканлигини яхши билардим. Аниқроғи, бу вилла Гэтсби исм-шарифли кимсага тегишли эди. Яшаётган уйим бу ҳашамдор уйлар орасида кўзга чиққан тирсакдай яққол кўриниб турарди. Лекин буни ҳеч ким илғамасди. Шунинг учун мен нафақат оролни, балки баҳаво боғларни ҳам мириқиб томоша қилиш имкониятига эга эдим. Ижара ҳақи — саксон доллар. Кўрфазнинг нариги тарафида ҳашаматли Ист-Эгг оқ саройининг акси сув юзасида қалқиб туради.

Бу ёз мавсумининг тарихи "Дож" русумли машинамга ўтириб, нариги қирғоқда истиқомат қилувчи Бьюкененларникига борган кечадан бошланди. Дэзи Бьюкенен — менга узоқ қариндош, унинг эри Томни эса университетда ўқиган давримдан буён танийман. Урушдан кейин уларникида — Чикагода икки кун меҳмон бўлган эдим.

Том жисмонан бақувват эди. Нью-Хейвен футбол ишқибозлари чап қанотда ўйновчи ундан кучлироқ бошқа ўйинчини тан олмас эдилар. У ўзига тўқ оиладан. Йигирма бир ёшга етгунига қадар анча-мунча ютуқларни қўлга киритган. Ота-онаси ўта бадавлат одамлардан саналарди. Университетда ўқиб юрган давридаёқ пулни аямай совурар, бу қилмиши учун унга танбеҳ ҳам беришарди. У Чикагодан Шарқ томонларга кўчиб ўтишни ният қилди, чавгон ўйини учун бир отхонага сиғадиган пони отларини Лейк-Форестдан олиб келтирди. Аслида, у кимсанинг кўнглига келган ишни қилишга етадиган пули борлигига ишониш қийин.

Томнинг оила аъзолари Шарқ тарафларга кўчиб келишига нима сабаб бўлганлиги менга номаълум. Улар Францияда бир йил истиқомат қилибдилар, сўнгра таниш бойлар йиғилиб, чавгон ўйнаб, бойликларини совуриш мақсадида Европанинг турли бурчакларини саёҳат қилиб чиқибдилар. Дэзининг айтишича, энди улар бир жойда муқим яшашга қарор қилишибди. Дэзи бу гапни тўғри айтдими ёки йўқми, бу менга қоронғу, назаримда, Том худди футболчилардек у юртдан-бу юртга кезиб юришни хуш кўрарди.

Илиқ шабада эсиб турган оқшомда икки дўстимни кўргани йўл олдим. Дэзи билан Том яшайдиган жой мен тахмин қилгандан ҳам ҳашамдор экан. Фусункор уйнинг олд томони бўғоз тарафга қаратиб қурилган. Ям-яшил майсазор сув ёқасидан бошланиб, чорак мил узунликда майдаланган ғишт бўлаклари териб қўйилган гулзор ва йўлакчалар бўйлаб чўзилиб борарди. Уйнинг олд қисми у бошидан-бу бошигача икки табақали деразалардан иборат; улар ланг очиқ эди. Илиқ шабада деразадан ичкарига урилар, ойналарда қуёшнинг олтин нурлари жилваланарди. Чавандоз кийимидаги Том Бьюкенен оёқларини керганча, эшик олдида гердайиб турарди.

У Нью-Хейвенда кўрган пайтимдагига қараганда жуда ўзгариб кетганди. Кенг яғринли, ўттиз ёшлар чамасидаги оқ сариқдан келган димоғдор бу йигит энди ўзини анча тутиб олганди. Одамга қараганда унинг кўзлари тешиб

юборай дер, ҳайбатидан от ҳуркарди. Чавандозлик либоси аёлларникидай нафис кўринса-да, унинг жисмоний куч-қувватини яшира олмасди: кулранг қўнжли этиги болдирларининг бақувватлигидан худди ёрилиб, чок-чокидан сўкилиб кетаётгандай кўринарди. Елкаси кенг, билаклари мушакдор эди. Кўриниши бақувватлиги боис енгилмас кимсага ўхшарди.

Томнинг овози бутиқ бўлса-да, чўрт кесиб гапиришни ёқтирар, сўзларининг оҳангидан феъл-атвори оғирлиги шундоққина сезилиб турарди. У ёқтирадиган одамлар билан суҳбатлашган пайтда ҳам ўзини улардан устун тутаётганлиги билиниб турар, жуда қайсар ва манман киши эди. Ана шунинг учун ҳам Нью-Хейвенда уни кўпчилик ёқтирмасди. Наздимда у: "Мен сизларга қараганда кучлироқман, сизлар менинг тенгим эмассизлар," деяётгандай тутарди ўзини. Лекин бошқаларнинг фикрини инобатга оларди. Биз юқори курсда ўқиб юрган пайтимизда талабалар жамиятига аъзо бўлган эдик. Гарчи орамизда хеч қандай дўстлик риштаси бўлмаса-да, у мени ўзига яқин олар, дўстона фикр алмашиб, маслаҳатлар сўрарди.

Биз эшик олдида учрашдик. Қуёш ботиб бормоқда эди.

— Хўш, уй-жойим ёмон эмас-а, — деди Том ҳовлисига кўз ташларкан. У бир қўлини елкамга қўйиб, иккинчи қўли билан кенг қулоч ёзганча, итальян русумидаги боғини, ярим акр келадиган майдондаги атрофга муаттар бўй таратиб турган гулзорини ҳамда тўлқинда чайқалиб турган моторли яхтасини кўз-кўз қилди.

— Бу қўрғонни нефтчи Демэйндан сотиб олдим. — У қўлларини елкамдан олиб, мени ҳовлиси томон етаклади. — Қани, юр ичкарига!

Биз кенг танобий даҳлиздан ўтиб, деворлари ойнаванд, пуштиранг хонага кириб бордик. Деразалар очиқ турар, уй ранги билан уйғунлашиб кетган ям-яшил ранг ойналарда жилваланарди. Ичкарига урилаётган шамол дераза пардаларини гоҳ тепага, гоҳ ён-атрофга хилпиратиб ўйнарди.

Хонадаги жойидан қўзғалмайдиган катта ёғоч каравот устида иккита ёш аёл суҳбатлашиб ўтиргандилар. Улар оқ ҳарир кўйлак кийиб олишган бўлиб, бу кўйлаклар деразадан кираётган шабадада тинмай ҳилпирарди. Мен, назаримда, бир неча дақиқа хона деразаларига осиглиқ пардалару, хона деворидаги шабададан силкиниб турган суратга маҳлиё бўлганча қотиб қолдим. Нимадир тарақлаб кетди. Том Бьюкенен деразаларни ёпди. Ташқаридан кираётган шамол тақҳа тўхтади. Дарпардалар ҳилпирамай қўйди.

Ёғоч каравотда ўтирган аёллардан ёшроғи менга нотаниш эди. У узала тушиб ётар, энгагига нимадир боғланган эди. Ўзини гўё мени кўрмаётгандай тутарди. Уларнинг оромини бузганим учун узр сўрадим.

Иккинчи аёл Дэзи эди. У ўрнидан қўзғалди-да, истиқболимга юриб кела бошлади. У жарангдор ва мафтункор овозда гапириб, кулиб келарди. Мен ҳам юзимда табассум билан унга пешвоз чиқдим. Хурсандлигимдан турган жойимда қотиб қолган эдим.

Дэзи, худди кулгили сўз айтгандек, яна хандон отиб кулиб юборди. Қачондан бери мени кўришга муштоқдек қўлимни қаттиқ сиқиб кўришди ва мафтункор кўзларини менга тикди. Дэзи каравотда узала тушиб ётган нотаниш аёлни Бейкер хоним деб таништирди.

Бейкер хоним беихтиёр нималарнидир шивирлаб, бошини аста тебратиб қўйди, энгаги остидаги нарсанинг тушиб кетишидан қўрқиб, бошини охиста орқага ташлади. Ўзимни ноқулай ҳис этиб, яна кечирим сўрадим.

Қариндошим Дэзи хаяжонланиб, мени саволларга кўмиб ташлади. Унинг ингичка овозда айтган гаплари гўё ёқимли мусиқадек эшитиларди. Дэзи жуда гўзал эди, лекин чехрасига қандайдир ғам соя ташлаб турганлиги аниқ сезилиб турар, чақнаб турган кўзлари, гунчадек лаблари кишига жон бағишларди. Унга қанча йигитлар ошиқ бўлмаган дейсиз, қўнғироқдек майин овози барчани мафтун этиб, "менга қулоқ беринглар", деган оҳангда жарангларди.

Мен Дэзига Нью-Йоркдан қайтишимда Чикагода бир кеча қолганимни, унга кўплаб дўстлар салом айтиб юборишганини айтдим.

– Демак, менсиз у ерда зерикишаётган экан-да? – деди Дэзи қувончи ичига сиғмай.

– Ҳа, бутун шаҳар мотамда. Барча машиналарнинг чап ғилдиракларини қорага бўяган, мотамсаро. Кўлнинг қирғоқларидан кечалари йиғи ва "оҳ-воҳ" овозлари эшитилмоқда, – дедим ҳазиллашиб.

– Шундай дегин, қандай яхши! Том, ортимизга қайтамизми? Эртагаёқ! – У шу заҳотиёқ шоша-пиша қўшиб қўйди: – Бизнинг кичкинтойимизни кўришса нима дейишаркан-а!

– Уни жуда кўргим келаяпти.

– Кечирасан, у ҳозир ухлаяпти. Энди уч ёшга тўлди. Сен ҳали уни кўрмагансан-а?

– Йўқ.

– Уни кўрсанг борми... Қизимиз...

Том Бьюкенен уйнинг у бошидан-бу бошига юраркан, тўхтади ва қўлини елкамга қўйиб:

– Ник, қандай ишлар билан бандсан? – деб сўради.

– Кредит муомалалари билан шуғулланяпман.

– Кимда?

Мен исми шарифини айтдим.

– Ундай номни эшитмаган эканман, – деди Том ўзини мағрур тутиб.

Негадир аччиғим чиқди.

– Эшитгансан, – дедим гапни қисқа қилиб. – Шарқни қўлга киритганингда, албатта, бу номни эслайсан.

– Ҳа-я, бу томондан кўнглинг тўқ бўлсин, – деди Том Дэзига қараб қўяркан, сўнг дарҳол кўзини менга тикди-ю, жавобни шартта айтди-қўйди:

– Мен жаннатдай бу жойларни ташлаб кетадиган даражада аҳмоқ эмасман.

Шу ондаёқ мисс Бейкер: "Ҳа, шунақа!" – деди. Кутилмаган бу товушдан чўчиб тушдим. Бу унинг шу пайтгача айтган биринчи сўзи эди. Менинг юқоридаги сўзим унга шундай таъсир қилган эдики, кутилмаганда бир-икки одим ташларкан:

– Мана, мен қишлоқойим бўлиб ўтирибман, – дея ҳасрат қилди. – Дэзи, қачонгача бу жаннатий жойда ўтроқ ҳолда яшайман-а?

– Илтимос, менга бундай қарама, – чўрткесарлик билан деди Дэзи Томга қараб. – Эрталабдан бери сени Нью-Йоркка олиб кетгим келяпти.

– Раҳмат, овора бўлдадилар, – деди Бейкер хоним стол устида турган тўртта финжондаги коктейлдан бирига қўл узатар экан.

Уй эгаси унга ишончсизлик билан қараб қўйди. Том:

– Тавбангдан кетай! – деди-ю финжондаги коктейлни бир кўтаришдаёқ ичиб юборди. – Бунинг уддасидан қандай чиқар эканман?

Мен у нимaнинг "уддасидан чиқиши кераклигига" ҳайрон бўлиб, Бейкер хонимга қараб қўйдим. Унга қараш завқли эди. Қадди-қомати ниҳоятда келишган, сийналари унча катта бўлмаса-да, қоматини тик тутиб турарди. Мовий кўзлари мен томон қадалганди. Юзлари оппоқ, ёқимтой. Мен уни аввал ҳам қаердадир кўргандек эдим. Эҳтимол, суратини кўргандирман.

– Сиз Уэст-Эггда яшайсизми? – овозини чўзиб сўради у. – У ерда танишларим бор.

– Узр, ҳали у ердагилар билан танишиб улгурмадим.

– Наҳотки, Гэтсбини танимасангиз?

– Гэтсби дейсизми? – сўради Дэзи. – Қайси Гэтсби?

Гэтсби ён қўшним эканлигини энди айтмоқчи бўлиб тургандим, даблурустдан овқатга чақириб қолишди. Том Бьюкенен бақувват қўли билан тирсагимдан тутиб, гўё шахмат донасини бир катакдан иккинчи катакка сургандек хонадан олиб чиқиб кетди. Кунботар томонга жойлашган айвонга чиқдик. Икки ёш хизматкор биздан олдинда аста қадам ташлаб борарди. Стол устига пуштиранг дастурхон ёзилган, тўртта шам ёқиглиқ турар, ел алангани енгилгина пирпиратиб ўйнарди.

– Шамларнинг нима кераги бор? – деди Дэзи қовогини уйиб, сўнг уларни бирин-кетин ўчира кетди. – Икки ҳафтадан сўнг йилнинг энг узун куни бошланади, – у табассум билан бизга кўз югуртирди. – Қачонлардир сиз бундай узоқ кунни кутиб, у бир зумда ўтиб кетганини сезганмисиз? Мен буни интиқлик билан кутаман.

– Келинглар, бирон нарса ўйлаб топайлик, – эснади Бейкер хоним ўриндиққа жойлашиб ўтирар экан.

– Келинглар, шундай қилайлик, – деди Дэзи. – И-я, ҳозирми? – у саросимага тушиб менга қаради. – Нимани ўйлаб топиш мумкин?

У жавобни кутиб ўтирмаёқ, тўсатдан ваҳима билан жимжилогига қаради.

– Қаранглар! – хитоб қилди у. – Бармогим шикастланибди.

Ҳаммамиз унинг бармогига қарадик. Жимжилоги кўкариб, шишиб кетганди.

– Бунга сен айбдорсан, Том, – деди Дэзи ранжиб. – Биламан, атайлаб қилмагансан, барибир сенинг ишинг бу. Менга бу ҳам кам. Чунки сендек баҳайбат, бесўнақай, дароз кимсага эрга текканман-да.

– Шу сўзни ўлгудек ёмон кўраман, – хотинининг гапини бўлди Том. – Мени ҳазиллашиб бўлса-да, дароз, нотавон деб аташларини жиним суймайди.

– Ҳа, дароз, нотавонсан, – деди ўчакишиб Дэзи.

Баъзан Дэзи билан Бейкер хоним бараварига вайсаб кетардилар. Уларнинг бу бемаъни гаплари ниҳоятда кулгили эди. Ҳозир эса дастурхон атрофида мен билан Том ўтирганимиз учун улар одоб сақлардилар. Вақт тушликка яқинлашиб қолганди.

– Дэзи, ёнингда ўзимнинг маданиятли одам эканлигимни унутиб қўяман-да, – дедим мен майнинг иккинчи қадаҳини ичганимдан сўнг. – Кел, мен ҳам тушунадиган биронта мавзуда сўзлашайлик, масалан, ҳосил ҳақида.

– Маданият тобора йўқ бўлиб бормоқда, – деярли қичқириб деди Том. – Кундан-кунга тушкунликка тушиб боряпман. Сен Годдартнинг "Рангин империяларнинг юксалиши" китобини ўқиганмисан?

– Йўқ, ўқимаганман, – дедим унинг гапидан ажабланиб.

– Ажойиб китоб, уни ҳамма ўқиши шарт. У китобда, агар биз эҳтиёт бўлмасак, оқ иркни... хуллас, бир сўз билан айтганда, бошқа ирқлар ютиб юборадилар, деган гоя бор. Бу шунчаки гап эмас. Барчаси илмий жиҳатдан исботлаб берилган.

– Том борган сари чуқур фикрлайдиган бўлиб боряпти, – деди Дэзи. – У оқилона фикрлар баён этилган хилма-хил китобларни ўқимоқда.

— Шунчаки оддий китобларни эмас, илмий асарларни, — хотинининг гапига зарда билан эътироз билдирди Том. — Годдарт ўз фикрларини аниқ-равшан баён этган. Биз — юқори ирқ вакилларидан бошқа ирқлар устувор бўлиб кетишларига йўл қўймаслик ҳақида ёзилган у китобда. Биз уларни эзиб ташлашимиз керак, — шивирлади Том кўзини қисганча, уфққа бош қўяётган қуёш томон қараркан.

— Агарда сизлар Калифорнияда истиқомат қилганингизда борми... — гап бошлади Бейкер хоним, лекин шу ондаёқ Том унинг гапини бўлди. У ўтирган курси ғичирлаб кетди.

— Гап шундаки, биз юқори ирқ вакилларимиз, мен ҳам, сен ҳам ва... — Том бош ирғаб Дэзини кўрсатди. Дэзи шу заҳотиёқ менга қараб кўзини қисиб қўйди. — Инсоният томонидан яратилган маданиятнинг барчаси, яъни илм-фан, санъат ва қолганлари ҳам бизнинг ирқимизга мансуб бўлганлар томонидан яратилган. Тушунтира олдимми?

Шу топ телефон жиринглаб қолди, уй хизматчиси гўшакни кўтарди. Дэзи ҳамма ўзи билан овора бўлгап пайтдан фойдаланиб, мен томон эгилди-да:

— Сенга бир сирни очмоқчиман, — деди шивирлаб. — Хизматкоримиз ҳақида гапирмоқчиман. У ҳақидаги ғалати гапни сенга айтиб берайми?

— Гапингни эшитиш учун ҳам бу ерга келдим-да, — дедим.

— Бўлмаса қулоқ сол: аввало, у оддий хизматкор бўлмаган. У Нью-Йоркдаги бир хонадонда ишлаган, ўша уй ошхонасида икки юз кишига мўлжалланган кумуш идишлар мажмуаси бор эди, у фақат шу кумуш идишлари билан фахрланарди. Эртадан-кечгача уни тозалагани-тозалаганди, ана шундан кейин негадир акса урадиган бўлиб қолган...

— Жуда ёмон қийналган эди-да ўзиям, — гапга қўшилди Бейкер хоним.

— Тўғри. Жуда ёмон қийналди. Ҳатто иш жойидан кетишга ҳам рози бўлиб қолди.

Ботиб бораётган қуёш нурлари Дэзининг нимпушти чеҳрасига туша бошлади, мен унинг шивирлаётган гапини жон қулогим билан эшита бошладим, нафасимиз нафасимизга уриларди. Ниҳоят, қуёшнинг заррин нурлари унинг чеҳрасини тарк этди. Атрофни қоронгилик чулгагач, мен ҳам бу гўшани тарк этиб, уйга кетишга чогланган ҳам эдимки, хизматкор келиб Томнинг қулогига нимадир деб шивирлади. Том қовогини уйиб, ўтирган жойидан турди-да, чурқ этмай бошқа хонага чиқиб кетди. Дэзи жим бўлиб қолди, эри чиқиб кетгач, мен томон энгашиб, мулойим овозда сўз қотди:

– Эҳ, Ник, билсанг эди, бизни йўқлаб келганингдан бошим осмонга етди. Сен аслида... жуда ёқимтойсан-да. Тўгрими? – деб Бейкер хонимга савол назари билан қаради Дэзи. – У ўз фикрига эга эркак.

Дэзи ўйланиб қолди. Афтидан, эрига кўнгли йўққа ўхшайди. Дэзи дилидагини баъзан тилига чиқарадиганлар тоифасидан эди. Унинг иссиқ нафасини ҳис этиб турардим.

У баногоҳ қўлидаги сочиқчасини стол устига иргитди-ю, биздан кечирим сўраб, хонадан чиқиб кетди.

Бейкер хоним иккимиз бир-биримизга лоқайд қараб қуйдик. Мен энди гап бошламоқчи бўлган эдим, у қаддини ростлаб "жим бўлинг" дегандек бармогини лабига қўйди. Нариги хонадан Томнинг ҳаяжонли бўтиқ овози эшитиларди. Бейкер хоним ҳеч тортинмай овоз келган томонга қулоқ сола бошлади. Аввалига Томнинг овози бемалол эшитилиб турди, сўнг у шивирлаб гапира кетди, кейин овоз бизга эшитилмай қолди.

– Сиз бояа тилга олган жаноб Гэтсби қўшним бўлади, – гап бошладим мен.

– Узр, гапирмай туринг. Ичкарида нима гап эканлигини билмоқчиман.

– У ерда нимадир содир бўляптими? – сўрадим соддалик билан.

– Ие, ҳеч нарсадан хабарингиз йўқми? – ҳайратини яширмади Бейкер хоним. – Тавба, мен ҳамма билади, деб ўйлабман.

– Йўқ, ҳеч нарсадан хабарим йўқ.

– Умуман... – деди Бейкер хоним чайналиб. – Нью-Йоркда Томнинг бир хонимчаси бор.

– Қанақа хонимча? – довдираб сўрадим.

Бейкер хоним "ҳа, шундай", дегандай бош ирғаб тасдиқлади.

– Ўша қийшанғининг озгина виждони бўлганда, овқат пайтида Томга қўнғироқ қилмасди, тўғрими?

Мен эшитган гапимни ҳали ҳазм қилмаган ҳам эдимки, эшик очилиб, остонада уй эгалари кўриндилар.

– Узр, зарур иш чиқиб қолди, – деди шодон қичқирганча Дэзи.

У ўз жойига бориб ўтирди-да, Бейкер хонимга синовчан назар ташлади, сўнг менга қараб, гўё ҳеч нарса бўлмагандек гап бошлади:

– Мен бир дақиқага ташқарига чиқиб, боғни кузатдим, атроф шундай гўзалки... Боғда қушлар хониш қиляпти, менимча, булбул бўлса керак. У, ҳойнаҳой, бу ерга денгиз оша учиб келган. Кишини маст қилар даражада сайраяпти... – Дэзи берилиб гапираётганида сўзлари худди куйлаётгандай эшитиларди. – Том, атроф шундай гўзалки... мафтун бўласан киши...

– Ҳа, ҳамма ёқ мафтункор, – деди Том ва ноқулай аҳволдан қутулмоқчи бўлгандек менга юзланди: – Овқатдан сўнг сенга отларни кўрсатаман.

Телефон яна жиринглаб қолди. Дэзи Томга қаради-ю, ранги оқариб кетди, сўнг бош чайқаб қўйди. Отлар ҳақидаги суҳбат ўз-ўзидан тўхтаб қолди. Сўнгги беш дақиқа оғир бир сукутда ўтди. Шамлар липиллаб ёнарди. Негадир уларни қайтадан ёқишганди. Стол атрофидагиларни кузатиб ўтириш мен учун мароқли эди. Дэзи билан Томнинг хаёлидан нима кечаётганини билмадим-у, лекин Бейкер хоним бундай ҳолларга ўрганиб кетган кўринади.

Бешинчи одамнинг хиралик билан телефон қилиши барчамизга малол келди. Бу ҳолат одобсизликдек бўлиб кўринса-да, менда "унинг адабини бериб қўйиш керак", деган фикр уйғонди.

Минг афсуски, отлар ҳақида бошқа гап очилмади. Том билан Бейкер хоним кутубхонага кириб кетдилар. Мен ўртадаги ноқулай вазиятдан чиқиб кетиш учун Дэзи

билан айвон бўйлаб сайр қила бошладим. Катта айвон ёнига келганимизда, атрофни қоронғулик чулгаб олганди. Биз шу ерга қўйилган оромкурсига ўтирдик.

Дэзи икки қўлини чеккасига қўйганча қоронғиликка тикилиб қолди. Мен унинг нима сабабдан хаяжонда эканлигини сезиб турардим. У ўзини боса олмаётганди. Чалғитиш мақсадида қизи ҳақида суриштира кетдим.

— Ник, сен билан қариндош бўлсак-да, лекин бир-биримизни яхши билмаймиз, — деди у кутилмаганда. — Сен ҳатто тўйимда ҳам иштирок этмагансан.

— У пайтда ҳали урушдан қайтиб келмагандим.

— Ҳа, тўғри айтасан, — деди-ю, жим бўлиб қолди. — Ник, биласанми, бошимдан кўп савдолар ўтди, мен ҳозир ҳеч нарсага ишонмайдиган бўлиб қолганман.

Унинг гапида жон бор эди. Бир оз сукут сақладим. Ярасини янгилагим келмади. Гапни бурмоқчи бўлиб яна қизи ҳақида сўрай бошладим:

— Қизинг гапиряптими? Овқатини ҳам ўзи ейдиган бўлиб қолгандир?

— Ҳа, албатта, — деди хаёли паришон ҳолда. — Ник, у туғилганида мен нима деганимни билишни хоҳлайсанми? Истасанг, сўзлаб бераман.

— Ҳа, жуда хоҳлайман.

— Бундан сен кўп нарсаларни билиб оласан. Қизим туғилганидан сўнг бир соат вақт ўтса ҳамки, Том ёнимда кўринмади. Кўзим ёригач, гўё ҳамма мени унутгандек ҳис этдим ўзимни. Дарҳол доядан "ўғилми, қизми?" деб сўрадим. Қиз эканлигини билгач, тескари ўгирилиб йиғлаб юбордим. Сўнг: "Хўш, қиз бўлса нима қипти, жуда хурсандман", деб ўзимни овутдим.

Бу оламда яхши кунлар йўқ экан. Ҳамма, ҳатто ақлли ва илғор одамлар ҳам шундай деб ўйлайдилар. Ахир мен кўп жойларда бўлдим, кўп ерларни кўрдим ва шу нарсага амин бўлдимки, — унинг кўзлари Томникидай чақнаб кетди ва кибр ила кулиб қўйди. — Мен кўпни кўрган ва хафсаласи пир бўлган аёлман.

Унинг бу сўзлари бемаъни эканлигини фаҳмлаб турардим. Дэзининг ёқимли жарангдор овози кутилмаганда кесилиб қолди.

2014/1
A 52
Navoiy
nomidagi
O'zbekiston MK

Начора, бошқаларнинг ёлғон, айёрлик билан айтаётган гапларини эшитишга мажбур эдим. Бундан ўзимни ноқулай ҳис эта бошладим.

Орадан бир оз вақт ўтгач, Дэзи Том каби, ўзининг қандайдир юқори табақали яширин жамият аъзолигига ҳуқуқи борлигини айта бошлади, унинг чеҳрасида мағрурона табассум ўйнарди.

Алвонранг хона чироқлар нури остида киши кўзига янаям тароватли кўринарди. Том уйнинг бир бурчагида қунишиб ўтираркан, Бейкер хоним унинг ёнида чўк тушиб, қандайдир журнални майин овозда, гўё алла айтаётгандек ўқимоқда эди. Том диққат билан Бейкер хонимга қулоқ солар, ҳар замонда бошини иргаб ҳам қўярди. Том журналда босилган хабарларга жуда қизиқиб қолди. Янада берилиб тинглай бошлади. Остонада бизни кўрган Бейкер хоним худди огоҳлантиргандек қўлини силкиб қўйди:

– Давоми келгуси сонда, – дея сўнгги жумлани ўқиб, журнални бир чеккага қуйиб қўйди-да, ўрнидан турди. – Соат ўн бўлди, – деди Бейкер хоним деворга осиглиқ турган соатга қараб. – Қизалоқнинг ухлайдиган вақти ҳам бўлди.

– Эртага Уэстчестерда Жорданнинг мусобақаси бор, – деди Дэзи. – У ерга барвақт бориш керак.

– Э, сиз Жордан Бейкер экансиз-да! – дея уни эсладим, чунки бу чеҳрани мен жуда кўп маротаба Ашвилл ва Хот-Спринг ва Палм-Бич журналари саҳифаларида кўргандим. У ҳақидаги аламли миш-мишларни ҳам эшитган эдим. Булар анча ёдимдан кўтарилаёзибди.

– Тунингиз хайрли бўлсин! – деди Жордан. – Илтимос, мени соат саккизда уйғотсангиз.

– Барибир туролмайсан, – деди Дэзи.

– Йўқ, тураман. Тунингиз хайрли бўлсин, жаноб Карраузй. Сиз билан ҳали кўришамиз, – деди Бейкер хоним.

– Албатта кўришасизлар, – унинг гапини тасдиқлади Дэзи. – Сизларни унаштириб қўйсакмикин, деб ўйлаяпман. Ник, тез-тез келиб тур. Иккалангиз яқиндан танишиб олишингизга кўмаклашаман. Сизларни бир хонада

холи қолдираман ёки қайиқда сайр этарсизлар, хуллас, бирон нарса ўйлаб топарман.

— Хайрли тун! — деди Бейкер хоним зинадан юқорига кўтарилар экан. — Мен ҳеч нарсани эшитганим йўқ.

— Жордан ажойиб қиз, — деди Том бир оздан сўнг. — Ҳали у ёққа, ҳали бу ёққа мусобақага бориб куни ўтяпти. Қиз бола уй-жойли бўлиши ҳам керак-да.

— Ким унга йўқ деяпти, — деди совуққонлик билан Дэзи.

— Ким бўларди, унинг ҳамтовоқлари-да.

— Унинг яқин қариндоши — юз ёшни қоралаган ёлғиз холаси. Энди эса Ник ундан хабар олиб туради, тўғрими, Ник? У бизникига ҳар шанбада келади. Оила қурса, ҳаёти ўз ўрнига тушиб кетади, деб ўйлайман.

Дэзи билан Том бир-бирларига индамай қараб қўйдилар.

— Бейкер хоним Нью-Йоркданми? — сўрадим мен.

— Луисвиллдан. Ёшликдаги дугонам. Бахтли, беташвиш ўтган йилларимдан хотира.

— Сен айвонда Ник билан сирлашаётганмидинг? — бехосдан сўради Том.

— Сирлашаётгандинг?! — Дэзи менга қараб қўйди. — Тушунмадим. Биз ирқлар ҳақида суҳбатлашаётгандик шекилли. Ҳа-ҳа, айнан шу ҳақда. Суҳбат ўз-ўзидан бошланиб кетганини ҳатто сезмай ҳам қолибмиз.

— Ник, сен бўлмағур гапларга ишонаверма, — дея мени огоҳлантирди Том.

Мен айтарли ҳеч қандай гап бўлмаганлигини Томга айтиб, уйга кетишга чоғландим. Ўрнимдан туриб, улар билан хайрлаша бошладим. Улар кузатиб қўйиш учун ортимдан чиқишди ва бир оз вақт машинага ўтираётганимни томоша қилиб ҳам туришди. Моторни энди ўт олдирган ҳам эдимки, Дэзи тўсатдан:

— Тўхта! — дея амрона қичқириб қолди. — Муҳим бир нарса ҳақида сўрашни унутибман. Эшитишимизга қараганда, қайлиғинг бор эмиш?

— Ҳа-я, — деди Том хотинининг гапини маъқуллаб. — Уйланганлигингни эшитган эдик.

– Қаердан эшитдинглар? Бу гирт ёлғон. Камбағал кимса бўлсам, уйланишга қурбим етмайди.

– Шундай деб эшитгандик. Демак, ёлғон экан-да, – деди Дэзи гапимга ишонқирамай. У кўзимга янада яшнаб кетгандай кўринди. – Биз бу гапни кўпчиликдан эшитганимиз учун ишонган эдик.

Гап нима ҳақида кетаётганини яхши билардим. ҳақиқатан ҳам қайлиғим йўқ, уйланмаган эдим. Унаштирилишим ҳақидаги бўлмағур миш-мишлар Шарққа кетиб қолишимга сабаб бўлганди. Бировларнинг ғийбати деб қадрдон қиз ўртоғимдан ажралишни истамасдим, иккинчи томондан, бу миш-мишлар болалаб кетишини ҳам хоҳламасдим.

Дэзи билан Том мени очиқ юз билан кутиб олганликларидан мамнун бўлдим, ҳатто улар мендан анча бой бўлсалар-да, ёзилиб гаплаша олдим.

Уйга қайтар эканман, кўнглимни чулғаб олган ғашлик анча тарқагандек бўлди. Назаримда, Дэзининг оилавий ҳаёти хотиржам кечмаётгандек эди. У боласини қўлига олганча бу хонадондан тезроқ кўчиб кетишдан ўзга иложи йўқдек кўринди кўзимга. Лекин бунга жазм этолмаса керак-ов. Томга келсак, унинг жазмани борлиги мени унчалик ҳайратга солмади.

Йўл ёқасидаги уйлардан чироқ шуъласи таралиб турарди. Атроф жимжит. Ниҳоят, Уэст-Эгга етиб келгач, машинамни гаражга киритиб қўйдим, ўзим уй орқасидаги майса ўрадиган машина устига ўтирдим. Қилт этган шамол йўқ. Тун сокин, қушлар дарахт шохларига ўрнашиб олган эдилар, қурбақаларнинг қуриллаши қулоққа чалинарди. Ёнимдан мушук ўтиб кетди, бошимни ўша тарафга бурдиму, ёлғиз эмаслигимни пайқаб қолдим. Эллик қадамлар чамаси нарида истиқомат қилувчи қўшним қўлини чўнтагига тиққанча юлдузларни томоша қилаётганига кўзим тушди. У хотиржам эди. Узоқ ўйга толганча оғирлигини дам у оёғига, дам бу оёғига солиб туришидан, бу бизнинг Уэст-Эгг осмонининг қанча қисми ўзига тегишли эканини чамалаш учун ташқарига чиққан жаноб Гэтсби эканлигини тушуниб етдим. Бир хаёлим, уни чақирмоқчи ҳам бўлдим. Бугун кечки

овкат пайтида Бейкер хонимдан у ҳақда эшитганимни айтмоқчи эдим, аммо бунга журъат эта олмадим, чунки мазза қилиб, берилиб сураётган хаёлини бузишни хохламадим: у гайритабиий тарзда нигоҳини қоронгулик қаъридаги сув томон тикди, орамизда анчагина масофа борлигига қарамай, унинг аъзойи бадани титраётганини аниқ-тиниқ хис этдим. Мен беихтиёр у қараб турган томонга назар солдим, лекин айтарлик хеч нарсани кўрганим йўқ, фақат узоқ-узоқларда, сохилда кўк чироқ шуъласи милтираб турарди, холос. Ҳойнаҳой, бу сохил четидаги белги берувчи чироқ бўлса керак, деган хаёлга бордим ва ўгирилиб қарадим. Не кўз билан кўрайки, Гэтсби кўздан гойиб бўлганди. Сокинликда ўзим ёлгиз қолдим.

Иккинчи боб

Уэст-Эгг билан Нью-Йорк оралигида чўзилган шохрох четидан темир йўл ўтганди. Ён-атрофга шагал сочилган. Бу ерни "шагал водийси" деб атаса хам бўлади. Қаёққа қараманг, уюм-уюм шагални кўрасиз, у ерда ишлаетган одамларнинг рангларига хам унинг нуқси уриб, кулранг тусда куринардилар. Темир йўлдан тарақ-туруқ қилганча вагонлар келарди. Вагонлар юришини секинлаштириб, охири тўхтади. Қўлида белкурак ушлаган кишилар унга шагал юклай бошладилар. Ён-атрофда кўтарилган чанг-тўзондан ишлаётган одамларни кўриб бўлмасди.

Шагал водийсининг ёнидан катта дарё оқиб ўтарди. Дарё устига кўтарма кўприк солинган бўлиб, пароходлар у ёқдан-бу ёққа кетма-кет ўтиб турарди. Кўприк кўтарилганда тўхтаб қолган вагондаги йўловчилар бу манзарани жон-дилдан томоша қилар эдилар. Поезд ана шу ерда бир дақиқага тўхтаб ўтарди. Том Бьюкененнинг жазмани билан шу ерда тасодифан танишиб қолдим.

Томнинг жазмани борлигини ҳамма ерда гапириб юришарди. У маъшуқасини ҳашаматли қаҳвахоналарга олиб келиб, меҳмон қилар, уни стол ёнига ўтқазиб қўйиб, таниш-билишларини ёнига чорлаб гердаярди. Танишлари унинг бу қилигидан нафратланишарди. Унинг

маъшуқасини узоқдан бўлса-да, бир кўриш орзусида эдим, лекин яқиндан танишиш ниятим йўқ эди. Буни қарангки, кутилмаганда у билан танишиш шарафига муяссар бўлдим.

Бир куни Том билан Нью-Йорк томон йўл олдик. Поезд шағаллар уюми олдида тўхтаган пайтда Том дабдурустдан ўрнидан сапчиб турди-да, қўлимдан ушлаганча мени вагондан тортиб туширди.

– Шу ерда тушиб қоламиз, – деб туриб олди Том. – Сени маъшуқам билан таништирмоқчиман.

У эрта саҳардан ичиб олганди. Бугунги кунини мен билан ўтказмоқчи эканини айтиб, мени кўндирганди. Аслида-ку, якшанба кунига мўлжаллаган режам бор эди. Лекин ишим бор-йўқлиги уни қизиқтирмасди.

Мен Томнинг ортидан эргашдим. Биз темир йўлни тўсиб турган оқланган, пастроқ девор устидан ошиб тушдик ва ортимизга қайтдик. Ён-атрофда учта ғиштин уйдан бошқа биронта иморат кўринмасди. Уйлар харобазор четида бир қатор бўлиб қаққайиб турар, ҳеч қаерга олиб бормайдиган ва ҳеч нарса билан кесишмайдиган боши берк кўчани эслатарди, холос. Уйлардан бири ҳозир бўшаб қолган савдо-сотиқ хонаси, иккинчиси кеча-ю кундуз ишлайдиган мўъжазгина қаҳвахона, учинчиси эса устахона бўлиб, эшиги тепасига: "Жорж Уилсон. Автомобиллар харид қилиш, сотиш ва таъмирлаш" деган лавҳа осиғлиқ эди. Биз ана шу ерга кириб келдик. Хона ичи бўм-бўш, фақирона ҳолда эди. Устахонанинг бир бурчагида "Форд" русумли машина турарди. Шу пайт кичкина бир хонадан идора қилиш вазифасини бажарувчи бир киши қўлларини эски латтага артганча чиқиб келди. У сап-сариқ бўлса ҳам, истараси иссиққина кимса эди. Бизни кўриб, кўзлари порлаб кетди.

– Салом, дўстим Уилсон, – деди Том унинг елкасига шодон қоқиб. – Хўш, ишлар қалай?

– Ёмон эмас, – деди Уилсон. – Машинангизни менга қачон сотасиз?

– Кейинги ҳафтада. Ҳайдовчим созлаяпти.

– Шалоғи чиқиб кетмаганми ишқилиб?

– Ундай деманг, – совуққонлик билан жавоб қилди Том. – Агар кутишни истамасангиз, уни бошқа бировга сотиб юборишим мумкин.

– Йўқ, йўқ, – деди чўчиб Уилсон. – Мен шунчаки, ҳазиллашдим-да.

У охирида чайналиб қолди. Том бесаранжомлик билан ён-атрофга назар сола бошлади. Шу пайт зинапоядан тушиб келаётган қадам товушлари эшитилди. Орадан бир оз вақт ўтгач, миқтидан келган бир аёл ёнимизда пайдо бўлди. Афтидан, у семиришга мойил бўлса-да, лекин ҳаракатлари чаққон эди. Эгнида нўхат гулли ёзги кўйлак. Кишини ром этувчи чиройи бўлмаса-да, лекин нимаси биландир ўзига тортарди. Хуллас, биё-биёси бор эди-да! Ғайрати жўш уриб тургандиги шундоққина кўриниб турарди. У майин жилмайди, ёнида эри турганига парво ҳам қилмай, Томнинг ёнига келди-да, унинг кўзларига маъноли тикилганча саломлашди. Сўнг лабини ялаб, эри томон қиё ҳам боқмай, бўғиқ овозда:

– Уларга курси олиб чиқсанг бўлармиди, – деди.

Уилсон "ҳозир, ҳозир", деганча шоша-пиша қазноқ томон югуриб кетди. Ён-атрофдан тарқалаётган шағал чанги эрининг устидаги кийимини ва сочларини кулранг тусга бўяган, лекин Томга жуда яқин масофада турган аёлнинг эгнида бундай ғубордан асар ҳам йўқ эди.

– Сен бугун менга кераксан, – деди Том буйруқ оҳангида. – Кейинги поездда кетамиз.

– Яхши, – деди аёл.

– Пастда, перронда, газета дўкони ёнида учрашамиз.

Аёл Томнинг гапини маъқуллаб, бош силкиди-да, нари кетди. Шу топ ичкаридан иккита курси кўтариб Уилсон чиқиб келди.

Биз катта йўлга чиққач, сал нарироқда ўзимизни панага олиб, аёлни кутиб турдик.

Байрам кунлари яқинлашиб келмоқда эди. Нимжонгина бола темир йўл ёқалаб белги берувчи петардаларни териб чиқмоқда эди.

– Жуда хароба жойлар-а, тўғрими? – деди Том менга қараб.

– Ҳа, бундан баттари бўлмайди.

– Бечора аёл шу атрофни айланиб сиқилади, шунинг учун мен билан кўнгил ёзиб келгани бажонидил рози бўлади, – деди Том менга.

– Эри индамайдими?

– Уилсонми? У Нью-Йоркдаги синглисиникига кетяпти, деб ўйлайди. Эри жуда овсар-да, ҳеч нимани сезмайди.

Шундай қилиб, Том Бьюкенен, бояги аёл ва мен биргаликда Нью-Йоркка йўл олдик. Очигини айтадиган бўлсам, Уилсон хоним бошқа вагонда эди, чунки бу ердагиларнинг биронтаси унинг Том билан бирга кетаётганини билиб қолмасликлари керак эди.

Юпқа матодан тикилган кўйлакда аёлнинг бадани тирсиллаб турарди. Пенсильвания вокзалида перрондан тушаётганида Том унга ёрдамлашиб юборди. Аёл газета киоскасидан журнал ва "Таун Тэтлл"нинг бир сонини сотиб олди. Расталардан эса упа-элик билан атир харид қилди. Биз нимқоронги йўлдан юриб, тепага чиқдик. Аёл негадир кетма-кетига тўртта таксини ўтказиб юбордида, бешинчи — ичига кулранг мато қопланган, мовий рангдаги янги машинани тўхтатди. Бу машина бизни вокзал ғала-ғовуридан халос этди. Кўча қуёш нуридан чарогон эди. Бироз йўл босгач, аёл шофёрга машинани тўхтатишни ишора қилди ва йўлда кимдир кўтариб кетаётган кучукчани кўрсатиб:

– Мен ҳам шундай кучукча харид қилиб олмоқчиман. Бизнинг уйда ҳам кучукча яшаса нима қилибди? – деди.

Шофёр машинани тўхтатди. Жон Д. Рокфеллерга қуйиб қўйгандек ўхшаш оппоқ соч-соқолли чолга кўзимиз тушди. У бўйнига саватча осиб олганди. Саватча ичида ўнга яқин зоти номаълум кучукчалар гипирлашарди.

– Бу қанақа зотдан? – сўради Уилсон хоним, чол машина ёнига яқинлашганида.

– Ҳар туридан бор. Хоним, сизга қайси зотдан керак?

– Мен немис итини ёқтираман. Шунақаси топиладими?

Чол саватчасига иккиланиб қаради-да, қўл узатиб бир кучукчани олди.

– Бу немис зотидан эмас! – деди Том.

– Ҳа, шундай, – деди чол ранжиганнамо. – Бу эрдельтерьер зотидан бўлса керак. – Чол саватчадан жигарранг тусдаги кучукчани қўлига олди. – Унинг жуни қандайлигини бир кўринг. Жуда қалин. Бу кучукча касалга чалинмайди.

– У урғочи экан! – суюниб деди Уилсон хоним. – Қанча сўрайсиз?

– Шу кучукчагами? – завқланиб кучукчани эркалатди чол. – Бунинг баҳоси 10 доллар.

Чол кучукчани Уилсон хонимнинг тиззасига ўтқазди-да, унинг орқасини силай бошлади.

– Бу урғочими, эркакми? – сўради аёл назокат билан.

– Буми? Урғочи эмас.

– Йўқ, урғочи, – ишонч билан деди Том. – Мана, пулингизни олинг. Бу пулга яна ўнтача кучук боласи сотиб олишингиз мумкин.

Биз тинч ва сокин бешинчи авеню кўчасига чиқиб олдик. Кун илиқ, қуёш чараклаб турарди. Бугун якшанба эди.

– Илтимос, машинани тўхтатинг, – дедим шофёрга. – Мен шу ерда тушиб қолмоқчиман.

– Йўғ-е, нималар деяпсан? – деди Том норози оҳангда. – Яшаётган уйини кўрмасанг Миртл хафа бўлади. Тўғрими, Миртл?

– Юринг биз билан, – илтимос қилди Уилсон хоним. – Мен Кэтрингга қўнғироқ қиламан. Кэтрин синглим бўлади, у жуда соҳибжамол.

– Жон деб борган бўлардим, аммо...

Биз йўлда давом этдик, хиёбонни кесиб ўтиб ғарб томондаги кўчалардан бирига чиқдик. 158-кўча бўйлаб бир хил кўринишдаги уйлар қад ростлаб турарди. Шу уйларнинг бири олдида тўхтадик. Уилсон хоним ўз пойтахтига қайтиб келган қироличадек ён-атрофга кибор билан разм солди-да, сўнгра кучукчани ва ўзи харид қилган нарсаларни кўтарганча шахдам қадамлар билан уйи томон йўл олди.

– Мак-Кига телефон қиламан, улар ҳам келишсин, – деди Миртл биз лифтда юқорига кўтарилаётганимизда. – Кэтринга қўнғироқ қилиш эсимдан чиқмасин.

Унинг уйи юқори қаватда экан. Бу уй мўъжазгина меҳмонхона, кичик ошхона, тор ётоқхона ва ҳаммомдан иборат эди.

Меҳмонхонага ўта катта мебель қўйилган бўлиб, у хонани бу бошидан-нариги бошигача эгаллаган эди. Назаримда, туман қоплаган қоядаги "товуқ" тасвирли катта суратни ҳисобга олмаганда, деворлар шип-шийдам эди. Бир оз нарига ўтсангиз, суратдаги товуқ умуман товуқ эмаслигини, балки бошига шляпа кийган, ёноқлари бўртиб чиққан, ёши бир жойга бориб қолган кампир эканини пайқайсиз. Стол устида "Таун Тэттл" номли журналларнинг эски сонлари, "Пётр деб аталмиш Симон" номли китоб ҳамда бир нечта журналлар бетартиб ҳолда сочилиб ётарди. Уилсон хоним уйга кириши биланоқ кучукчани эркалай бошлади. Лифтчи бола истар-истамас ичига похол солинган қути ва сут излаб кетди; бир оздан сўнг қути ва сут билан бирга бир тунука идишда итлар емишини ҳам олиб келди. Том жавондан бир шиша ичимлик олиб финжонларга қуйди.

– Мен ҳаётимда бор-йўғи икки маротаба маст бўлганман, – деди Том.

Уилсон хоним тортинмай-нетмай, Томнинг тиззасига ўтириб олди-да, кимгадир қўнғироқ қила бошлади. Чекишни баҳона қилиб, ташқарига чиқдим. Ортимга қайтиб кирсам, меҳмонхонада ҳеч ким кўринмади. Мен бир бурчакка тиқилиб олганча стол устидаги китобнинг бутун бир бобини ўқиб чиқдим. Шароб ичиб олганим сабаблими ёки ҳамма нарса чалкаш тасвирлангани учунми, китобдаги воқеаларга тушуна олмадим. Том билан Миртл (биз биринчи қадаҳдан сўнг Уилсон хоним билан бир-биримизнинг исмимизни айтиб чақира бошлаган эдик) меҳмонхонага чиқиб келдилар. Чақирилган меҳмонлар йиғила бошладилар.

Уй бекасининг синглиси Кэтрин кўпни кўрган, қаддиқомати келишган ўттиз ёшлар чамасидаги қиз экан. У юзига ҳаддан ташқари қалин қилиб упа суртган, калта

қирқилган малла сочлари устига шляпа кийиб олганди. Қошлари худди чизиб қўйгандай. Қўлларига алламбало тошлар тақиб олган. Кэтрин хонага дадил қадам ташлаганча зумда кириб келди ва уйдаги мебелларга уй бекасидек бир қур назар ташлашидан, хойнаҳой, у шу ерда яшаса керак, деб ўйладим. "Шу ерда яшайсизми?" деб сўраганимда, у хандон отиб кулиб юборди, сўнг дугонаси билан меҳмонхонада яшашини айтди.

Пастки қаватда яшовчи жаноб Мак-Ки кўринишидан рангпар, хотинчалиш кимсага ўхшаб кетарди. Афтидан, яқиндагина соқолини олган бўлса керак, юзида совун кўпиги қолиб кетганди. Ичкарига киргач, хийла вақт назокат ила йиғилганлар билан сўраша кетди. У мен билан сўрашар экан, "санъат аҳлидан" эканлигини айтди; кейинчалик унинг суратказлигини билдим, деворда осиглиқ турган Уилсон хонимнинг онаси портретини чизган экан. Мак-Кининг хотини ўта заҳар, овози ўткир, шу билан бирга гўзал ва хумор кўзли аёл эди. У менга мақтаниб, эри унга уйлангандан буён 127 марта суратга олганлигини айтди.

Уилсон хоним кийим-бошини алмаштиришга улгурганди: энди у хонанинг у бошидан-бу бошига юрганида ҳилпирайдиган юпқа матодан тикилган қаймоқранг кўйлак кийиб олганди. Бу кўйлак унга жуда ярашган, чиройини очиб юборганди. Кундуз куни мен устахонада кўрган бу аёл тамоман ўзгариб кетганди. У кибр-ҳаво билан таманноли қадам ташларди. Унинг хандон отиб кулишлари, ноз-карашмалари-ю, имо-ишоралари ва қийшанглаши тобора ортиб бормоқда эди.

— Эҳ, жонгинам, — дерди у синглисига баланд овозда, — йиғилганлар сендан қандай қилиб бирон нарса ундирсак экан, деган ўйда ўтиришибди. Ўтган ҳафта бир аёл келди, оёгимнинг тирноқларини олиб, бўяб кетди. Бу иши эвазига катта пул талаб қилса бўладими!

— Ўша аёлнинг исми нима экан? — сўради Мак-Ки хоним.

— Эберхардт хоним. Уйма-уй юриб мижозларининг тирноқларини текислайди.

– Менга кўйлагингиз жуда ёқди-да, Уилсон хоним, – деди Мак-Ки хоним. – Ажойиб. Сизни жуда очиб юборибди.

Уилсон хоним менсимагандай қошларини учирди-да, талтайиб, бош силкиб қўйди.

– Бу эски кўйлагим, – деди у. – Уни кўнглим тусаганда баъзида кияман.

– Ҳа, ҳа, кўйлагингиз ўзингизга жуда ярашибди, – тинмай мақтарди Мак-Ки хоним. – Агар ҳозир сураткаш шу кийимингизда суратга олса борми! Ажойиб сурат бўларди-да!

Ҳаммамиз Уилсон хонимга тикилиб қарадик. У эса пешонасига тушган бир тутам сочини тузаб қўйди-да, бизга табассум ҳадя этди. Жаноб Мак-Ки бошини қийшайтирганча Уилсон хонимга тикилиб қолди. Сўнг худди суратга олаётгандек икки бармоғини у томон чўзди.

– Мен фақат чироқ нурини бошқачароқ қилиб, Уилсон хонимни расмга олган бўлардим, – деди у бир оз сукут сақлагач. – Чунки шунда юз пардози яққол кўзга ташланади. Сочларини эса бор бўйи билан кадрга тушиpишга ҳаракат қилган бўлардим.

– Йўқ, мен чироқни сираям ўзгартирмаган бўлардим! – хитоб қилди Мак-Ки хоним. – Менимча, шу ҳолат айни муддао...

– Жим-м... – дея уни эри туртиб қўйди. Ҳаммамиз яна Уилсон хонимга кўз тикдик. Шу топ Том Бьюкенни эснок босиб, ўрнидан турди.

– Жаноблар ва хонимлар, бўладиган ишдан гаплашайлик, бирон нима ичсак бўлармиди, – деди Том. – Миртл, ухлаб қолмасларидан ичимликларига яхдан солиб бер.

– Ях олиб келишни болакайга тайинлаган эдим, – Миртл бегам боланинг ўз вақтида сўзи устидан чиқмагани учун норози оҳангда нимадир деб мингирлаб қўйди. – Болага иш буюр, орқасидан ўзинг югур, – дея менга қараб қўйди ва хандон отиб кулиб юборди. Сўнг кучукчасини бағрига босиб, ўпиб қўйди. Гўё бир тўда ошпазлар унинг фармонини кутиб тургандек, ошхона томон йўл олди.

— Лонг-Айлендаги уйимда эътиборга лойиқ бир-икки чизилган сурат бор, — деди ўзига бино қўйиб жаноб Мак-Ки.

Том ҳайрон бўлиб унга тикилиб қолди.

— Ҳатто иккитаси уйимизда осиғлиқ турибди.

— Қанақа суратлар экан, билсак бўладими? — қизиқсиниб сўради Том.

— Иккита этюд. Улардан бирини мен "Монток бўртиги. Чағалайлар" дея, иккинчисини эса "Монток бўртиги. Денгиз" деб номлаганман.

Малла сочли Кэтрин мен ўтирган диванга келиб, ёнимга чўкди-да:

— Сиз Лонг-Айлендда яшайсизми? — деб сўради.

— Мен Уэст-Эггда яшайман, — дедим.

— Йўғ-е? — ажабланди у. — Мен у ерга бир ой аввал боргандим. Гэтсби деган кишиникига. Сиз уни танимайсизми?

— Танийман, қўшним бўлади.

— Айтишларича, у Кайзер Вильгельмнинг ё жияни, ё амакиваччаси эмиш. Шунинг учун ҳам у ўта бадавлат экан-да.

Қўшним ҳақидаги бу ғаройиб суҳбатни Мак-Ки хоним бўлди. У Кэтринни бармоғи билан кўрсатиб, тусатдан хитоб қилди:

— Честер, Кэтриннинг суратини чизсанг қандай бўларкин?!

Жаноб Мак-Ки истар-истамай бош силкиб қўйди-да, яна Томга юзланиб, деди:

— Агар имконим тугилса, Лонг-Айлендда жон деб ишлаган бўлардим. Аввал ишни бошлаб олсам, у ёғи хамирдан қил суғургандек кетарди-да.

— Миртлдан изн сўранг, — хохолаб кулди Том.

Шу топ қўлида патнис билан Уилсон хоним кириб келди.

— У сизга тавсия хатини ёзиб беради, — деди Том, сўнг:

— Миртл ёзиб берасанми? — деб сўради.

— Қанақа хат? — ҳайрон бўлиб сўради Уилсон хоним.

— Эрингга тавсия хати ёзиб берасан. Жаноб Мак-Ки бир нечта этюд яратиши керак деб. — Том лабини қимтиганча этюд номлари ҳақида хаёл сура бошлади. — "Жорж Б. Уилсон устахонаси" ёки шунга ўхшаш номлар...

Кэтрин менга янада яқинроқ сурилиб, қулоғимга шивирлади:

— Миртл эрини қанчалик ёмон кўрса, Том ҳам хотинини шунчалик ёқтирмайди.

— Қўйинг шунақа гапларни!

— Ҳа, кўришга кўзлари йўқ! — У аввал Миртлга, сўнг Томга қараб қўйди. — Фикри ожизимча, ёқтирмайдиган одам билан яшашнинг нима кераги бор? Ажрашиб, сўнг ёқтирганлари билан турмуш қурмайдиларми? Мен опамнинг ўрнида бўлганимда, шундай қилган бўлардим.

— Демак, Миртл эрини мутлақо яхши кўрмас экан-да?

Айтилган жавобдан гангиб қолдим. Саволимни эшитиб қолган Миртлнинг ўзи сурбетларча, "ҳа" деб жавоб берди.

— Ана, кўрдингизми? — гердайиб қараб қўйди Кэтрин, сўнг яна шивирлаб деди:

— Ҳамма гап унинг хотинида. У католик. Католиклар сираям ажрашмайдилар.

Дэйзи мутлақо католик динидан эмасди, мен бу ёлғон гапнинг устомонлик билан айтилганидан ҳайратда қолдим.

— Улар турмуш қургач, Ғарбга кўчиб кетадилар. Жанжал тугамагунча улар ўша ерда яшайдилар, — деди Кэтрин.

— Унда Европага кетганлари маъқул.

— Ҳа. Европани ёқтирасизми? — хитоб қилди Кэтрин лабдурустдан баланд овозда. — Яқинда Монто-Карлодан қайтиб келдим.

— Шундай денг!

— Ҳа, дугонам билан борган эдим.

— Қанча вақт бўлдинглар?

— Биласизми, Монто-Карлога бордигу, ортимизга қайтдик. Марсель орқали. Ёнимизда бир минг икки юз-

дан ортиқроқ пулимиз бор эди. Икки куп ичида хусусий ўйинхоналарда бизни шип-шийдон қилиб шилиб кетишди. Уйга қандай аҳволда қайтиб келганимизни эсласак, даҳшатга тушамиз. Тавба, у шаҳарни кўргани кўзим йўқ.

Бир дақиқа ташқарига боқдим. Осмонни булут қоплаганди. Мак-Ки хонимнинг ўткир овози хаёлимни бўлди: '

– Мен ҳам шундай хатога йўл қўйишимга бир баҳя қолганди, – деди у ҳаммага эшиттириб. – Бир неча йил ортимдан бир киши илашиб юрди. Фақир одамга турмушга чиқишдан худонинг ўзи сақлаб қолди. У тенгим эмаслигини билардим. Ҳамма менга: "Люсил, бу сенинг тенгинг эмас", дерди. Агар Честер билан учрашиб қолмаганимда, у мени домига илинтирган бўларди.

– Менга қаранг, – деди Миртл Уилсон бошини чайқаб, – барибир сиз унга тегмабсиз-да.

– Ҳа, кўриб турганингиздек.

– Мен бўлсам ёқтирмаган одамимга эрга тегдим, – деди Миртл маънодор оҳангда. – Сиз билан менинг турмуш тарзимиздаги фарқ ана шунда-да.

– Миртл, нега ёқмаган одамингга турмушга чиқдинг? – сўради Кэтрин. – Сени ҳеч ким мажбур қилмаган эди-ку?

Миртл бу саволга дарҳол жавоб бермади.

– Мен уни қўли гул уста деб ўйлагандим. Ишончимни оқламади, – деди у афсусланиб. – Уни топармон-тутармон одам деб ўйлагандим, аслида, у тенгим эмас экан.

– Бир вақтлар сен уни деб жинни бўлаёзгандинг, – гап қотди Кэтрин.

– Уни деб жинни бўлаёзгандим? – жаҳли чиқиб кетди Миртлнинг. – Буни сенга ким айтди? Мана бу жанобни қанчалик ёқтирсам, уни шунчалик ёқтирмаганман.

Миртл бармоғини бигиз қилиб мени кўрсатди. Ҳамма менга таъна билан қаради. Мен, унга ҳеч қандай алоқам йўқлигини кўрсатмоқчи бўлгандек, ўзимни бепарво тута бошладим.

– Мен унга турмушга чиққанимдан сўнг, ақлдан озаёздим. Лекин дарҳол хатомни англадим. У тўйда кийиш

учун ўртоғининг костюмини сўраб олган экан, менга бу ҳақда лом-мим демаганди. Орадан бир неча кун ўтгач, у уйда йўқлигида ўртоғи келиб костюмини қайтаришни сўраб қолди. "Ие, бу сизнинг костюмингизми?" дедим ҳайратдан ёқа ушлаб. "Тавба, биринчи бор эшитиб турибман", дедим. Костюмни эгасига бериб юбордим, сўнг ўзимни тўшакка отиб, аламимдан ярим тунгача йиғладим.

— Ҳақиқатан ҳам у опамнинг тенги эмас, — деди Кэтрин қулоғимга шивирлаб. — Улар ўн бир йилдан буён устахона тепасидаги ҳужрада ит-мушук бўлиб яшаб келаяптилар. Том билан танишгунга қадар унинг бирон-бир дўсти бўлмаган.

Оқшом давомида иккинчи виски шишасини бўшатишди; фақат Кэтрин ичмади, холос. Шусиз ҳам у яйраб ўтирарди. Том хизматкорни чақириб кечки овқатга бирон-бир егулик олиб келишни буюрди. Мен дамбадам кетишга чоғланардим; гира-шира тушиб келаётган қоронғулик мени кетишга ундар, боққача яёв кетишни мўлжаллар эдим, аммо ҳар гал қизғин баҳсларга аралашиб, оромкурсига михлангандек ўтириб қолардим. Балки шу онда қоронғи тушиб бораётган кўчадан тасодифан ўтиб кетаётган бирон кимса чироғи ёқилган деразаларга қараб бу хонанинг ичида қандай инсоний сирлар яшириниб ётган экан, деб ўйлаётгандир. Кўз олдимда ана шу ўткинчининг мафтункор қараши-ю, ўйчан нигоҳи жонланарди. Мен хонада ўтирган бўлсам-да, бу тасодифларга тўла ҳаётдан чўчиган ва сеҳрланган ҳолда хаёлан кўча кезардим.

Миртл оромкурсисини ёнимга суриб ўтирди ва Том билан дастлабки учрашуви ҳақида ҳикоя қила кетди:

— Биз вагонга кираверишда ён томондаги ўриндиқда ўтириб кетаётган эдик. Мен Нью-Йоркдаги синглимникига тунаш учун йўл олгандим. Том эгнига фрак, оёғига локланган туфли кийиб олганди. Ундан кўзимни узолмасдим, нигоҳларимиз тўқнашганда ўзимни тепадаги рекламаларни томоша қилаётганга солардим. Вагондан тушаётганимизда у ёнимда пайдо бўлиб қолди. У кўпчилик орасида мени тасодифан сиқиб қўйди. Унга полиция

чақираман, деб дағдаға қилдим. У ҳайрон бўлиб қолди. Мени машинасига ўтқазаётганида ўзимни йўқотиб қўйдим, бу таксими, метро вагоними, билолмай қолдим, миямдан "ахир дунёда бир марта, ҳа, бир марта яшайсан-ку", деган ўй "йилт" этиб ўтди.

У Мак-Ки хонимга қараб қўйди, сўнг сохта кулиб қўйгач, унга юзланиб:

-- Жонгинам, – дея хитоб қилди. – Эгнимдаги кўйлагимни сизга совға қиламан. Эртага ўзимга янгисини сотиб оламан. Эртанги кун учун ишларимнинг режасини тузиб олишим керак. Жумладан, уқалатишга ўтишим зарур, сўнг сартарошхонага кираман, кейин кучукчамга бўйинбоғ, менга жуда ёққан пружинали кичик кулдон, сўнг онамнинг қабрига қўйиш учун ёз бўйи сўлмай турадиган гуллардан ясалган қора жигали гулчамбар сотиб оламан. Булардан бирортасини унутиб қўймаслигим учун, албатта, уларни ёзиб қўйишим керак.

Чамаси, соат тўққиз эди. Жаноб Мак-Ки гўё суратга тушишга тайёрланиб турган обрў-эътиборли арбобдек муштларини тиззасига қўйганча ўтирган жойида ухларди. Мен дастрўмолимни олдим-да, кеча давомида гашимга тегиб турган унинг юзидаги совун кўпиги доғларини артиб ташладим.

Кучукча стол устида ётганча очилмаган кўзларини папирос тутуни тўлиб кетган уйда пирпиратиб, гингшиб қўярди. Кайфи ошган кишилар кириб-чиқиб турар, қаерга боришни маслаҳатлашар эдилар. Ярим тунга яқин мен Том Бьюкенен ва Уилсон хонимнинг бир-бирлари билан гижиллашаётганини эшитиб қолдим; Уилсон хоним Том билан юзма-юз турганча Дэзи исмини эшитишни ҳам хоҳламаслиги ҳақида тортишарди.

– Дэзи! Дэзи! Дэзи! – деб кичқирарди Уилсон хоним. – Дэзи исми жонимга тегмагунча қайтараверaман. – Дэ...

Томнинг жазаваси тутди. Уилсон хонимнинг юзига тарсаки туширди. Унинг бурни қонаб кетди, сочиқлар қонга беланди. Миртл оғриққа чидолмай, кичқириб юборди. Жаноб Мак-Ки бу кичқириқдан уйғониб, ўрни-

дан турди-да, эшик томон йўл олди. Кетаётган жойида тўхтаб, ортига ўгирилди-да, бўлаётган воқеаларни бирпас кузатиб турди: сурилган ўриндиқлар орасида Миртлага ёрдам бериш ва уни тинчлантириш мақсадида Кэтрин билан Мак-Ки хоним ҳали у томонга, ҳали бу томонга елиб-югурардилар; диванда жароҳат олган Миртл юзини панжалари билан беркитиб олганча узала тушиб ётарди. Жаноб Мак-Ки бу ҳолни кўриб, ўзини бир четга олди. Илгичдаги шляпамни олиб, мен ҳам унинг ортидан аста чиқиб кетдим.

– Келинг, енгил-елпи бўлсаям бирга тамадди қилиб олайлик, – дея таклиф қилди Мак-Ки лифтда пастга тушиб кетаётганимизда.

– Қаерда овқатланамиз?

– Истаган жойингизда.

– Дастакдан нари туринг, – деди лифтчи бола.

– Кечирасиз, – дея кечирим сўради жаноб Мак-Ки. – Мен унга тегиб турганимни билмабман.

– Майли, тамадди қилсак қилибмиз-да, – дедим мен. Бирга овқатландик.

Сўнг мен Пенсильвания вокзалидаги зах харракда ётиб, юмилиб кетаётган кўзимни ишқаганча "Трибюн" газетасининг эрталабки сонини кўздан кечирар эканман, соат тўртда жўнайдиган поездни интиқ кута бошладим.

Учинчи боб

Ёз кунларининг бирида қўшнимнинг вилласидан қўшиқ овози эшитилди. Эркак ва аёллар меҳмонга келгандилар. Улар қўлларига май қуйилган қадаҳ ушлаб олганларича юлдузлар ёғдуси остида капалак мисол учаётгандек боғда сайр қилиб юрар эдилар. Кундуз кунлари сув тўлқинланаётган вақтда меҳмонлар сол устига қурилган минорачадан сувга калла ташлаётганларини ёки қум устида қуёшда тобланиб ётганларини, икки моторли кема Лонг-Айленд бўғозида ўқдек учиб юрганини ва улар ортидан кўпикли тўлқинлар ҳосил бўлиб қолишини томоша қилишнинг ўзгача гашти бор эди. Шанба ва якшанба кунлари унинг "Роллс-ройс" русумли машинаси

эрталабдан то ярим тунгача меҳмонларни шаҳарга олиб борар ёки у ердан олиб келарди. Унинг кўп ўринли "Форд"и ҳар бир поезднинг келиш вақтига қараб гўё учар қўнгиз каби станцияга ошиқарди. Душанба куни эса саккиз нафар хизматчи, шу жумладан, махсус ёлланган боғбон ҳам латта, чанг артгич, болға ва боғ қайчисини қўлларига олиб шанба, якшанба кунлари топтаб кетилган ерларни йиғиштириш ва тартибга солиш билан овора бўлар эдилар.

Ҳар жума куни Нью-Йоркдан олтита саватда пўртахол ва лимонлар келтириларди. Ҳар душанба куни шу пўртахол ва лимонларнинг қовжираган пўстлари орқа эшикдан ташқарига чиқариб ташланарди. Ошхонада ярим соат ичида икки юзта пўртахолнинг шарбатини сиқиб оладиган машина турарди. У тинмай шарбат чиқарарди.

Виллага ҳар ойда икки ёки уч маротаба кўплаб таъминотчилар қатнардилар. Улар ўзлари билан бир неча юз ярд брезент ва Гэтсбининг боғида катта байрам арчасини ясатмоқчи бўлгандек жуда кўп миқдорда ранг-баранг лампочкалар олиб келар эдилар, гўёки стол устида турли хил газаклар: зираворлару сон гўштлари, салатлар, хамир ичига солиб пиширилган чўчқа гўшти, олтин каби товланиб турувчи қовурилган куркалар қатор қилиб териб қўйилганди. Кираверишдаги катта хонага қурилган жавонда хилма-хил ичимликлар — жин ва ликёрлар, аллақачон истеъмолдан чиқиб кетган ва келган меҳмонларнинг кўпчилиги номини ҳам билмайдиган қандайдир қадимий ичимликлар қатор териб қўйилган эди.

Соат еттиларда олти нафардан иборат мусиқачилар, саксофон ва найга ўхшаш соз ҳамда катта ва кичик ноғоралардан иборат тўлиқ оркестр ўз жойини эгаллаб ўтирар эди. Чўмилишдан қайтиб келганлар эса, тепада кийинаётган эдилар. Кираверишдаги йўлакнинг ҳар икки томонида Нью-Йоркдан келган меҳмонларнинг машиналари бепштадан саф тортиб турарди. Камалакдек жилоланиб турган муҳташам хоналарда ва айвонларда

сочлари сўнгги услубда олинган каллалар ва кастиль хонимларининг тушига ҳам кирмаган шолрўмоллар кўзга ташланарди. Ошхонадагиларнинг қўли қўлига тегмасди, боғнинг у ер-бу ерида хизматкорлар кўтариб юрган патнисдаги коктейлнинг хушбўй ҳиди ҳавони тутиб кетганди. Боғдаги меҳмонлар аста сайр этиб юришаркан, бир-бирлари билан суҳбатлашишар, мулозамат қилишар, ғийбатлашишар, бир-бирларининг исмларини билмасалар-да, назокат-ла таъзим қилиб сўрашиб, ўтиб кетардилар. Атрофни қоронғилик чулғаб олганди. Ёқилган чироқлар нури боғни чароғон қилиб юборганди; машшоқлар ажойиб куй чала бошладилар. Қўшиқчиларнинг овозлари бир парда юқори кўтарилди. Ён-атрофда кулгулар дақиқа сайин авж оларди. Ҳазил-мутойиба кучайгандан-кучайиб борар, меҳмонлар давраси дам-бадам ўзгариб, янгилари билан алмашиб турарди. Бир давра тарқаб улгурмасидан иккинчиси пайдо бўларди. Ёш, гўзал хонимчалар орасида ўзини кўз-кўз қиладиганлари пайдо бўлганди: улар ёши каттароқ хонимларнинг дам у ердаги, дам бу ердаги даврасига бир дақиқа қўшилиб, барчанинг эътиборини ўзларига тортар, сўнг қозонган муваффақиятларидан руҳланиб, яна бошқа даврага шўнғиб кетардилар.

Шу пайт кутилмаганда бир лўли аёл тетикланиб олиш учун меҳмонларга таклиф этилаётган хушбўй коктейлдан бирини олиб, бир кўтаришда ичиб юборди-да, югуриб брезент солинган майдончага чиқди ва ёлғиз ўзи мусиқага монанд рақсга туша кетди. Ўртага бир дақиқалик сукунат чўкди. Сўнгра дирижёр рақсга мусиқа усулини мослай бошлади ва шу орада раққоса "Фоли" варьетесидаги Гильда Грейнинг дублёри эмиш, деган мишмиш тарқалди. Ниҳоят, зиёфат ҳам бошланди.

Мен Гэтсби вилласи остонасини ҳатлаб ичкарига кирдим. Бу шанба кунга тўғри келганди. Таклиф этилганлар озчиликни ташкил этарди. Бу ерга келишда мезбоннинг таклиф этишларини кутиб ўтирмас эдилар. Машинага ўтириб, Лонг-Айлендга Гэтсбиникига келаверардилар. Одатда, ҳар бир янги келган меҳмонни ҳў-

жайинга таништириб ўтардилар. Келувчилар шаҳардан ташқаридаги боғда ўзларини эркин тутиб, хурсандчилик қилар эдилар. Баъзи ҳолларда келган меҳмонлар хўжайин билан танишмасдан ҳам унинг меҳмондорчилигини мақтай-мақтай еб-ичиб, хурсанд бўлиб кетаверардилар. Лекин мен бугунги зиёфатга расман таклиф этилгандим.

Эрта тонгда уйимга заррин уқали кийим кийиб олган ҳайдовчи кириб келди ва такаллуф билан қўлимга таклифнома тутқазди. Унда ёзилишича, шу бугун "кичик зиёфат"да иштирок этсам, Гэтсби буни ўзи учун юксак шараф деб ҳисоблар экан. У мени бир неча маротаба узоқдан кўрган экан. Анчадан бери меникига ташриф буюриш нияти бўлган-у, лекин қандайдир сабабларга кўра, бу ниятини амалга ошира олмаганлигини ёзиб, имзо чекканди.

Соат еттидан ошганда мен оқ костюмда Гэтсби хонадонига кириб бордим. Ўзимни йиғилган меҳмонлар орасида негадир ноқулай ҳис эта бошладим. Тўғри, бу ерда йиғилган одамлар орасида шаҳар атрофига қатнайдиган поездда бир неча бор учраган одамларга кўзим тушди. Йиғилганлар орасида инглизларнинг кўплиги мени ажаблантирди; уларнинг кийимларидан нуқсон топиб бўлмасди, афтидан, бир оз очиққан кўринардилар. Ташқаридан қараган одам бу кишиларнинг бадавлат эканликларига шубҳа қилмасди. Улар америкаликларга ниманидир тушунтирардилар. Мен шу ондаёқ улар нималарнидир — ё қимматбаҳо қоғозларни, суғурта ҳужжатлари ёки автомашиналарни сотмоқдалар, деган хулосага келдим. Афтидан, мўмай пулларни осонликча қўлга киритиш уларнинг иштаҳасини янада очиб юборганди. Назаримда, улар ҳар бир сўзни ўйлаб айтсалар, бу пуллар ўзларининг ҳамёнига тушишига ишонч ҳосил қилган эдилар.

Виллага киргач, хонадон эгасини қидира бошладим. Бир-иккита одамдан уни сўраганимда, менга ажабланиб қарадилар-да, сўнг унинг қаердалигини билмасликларини айтдилар. Хомуш тортиб, коктейллар турган стол томон йўл олдим.

Уялганимдан ўлгудек ичмоқчи ҳам бўлдим, лекин шу топда кўзим Жордан Бейкерга тушиб қолди. У хона ичидан чиқди-да, мармар зинапоя устида гавдасини бир оз тик тутиб, пастдагиларга виқор билан қараганча туриб қолди. Мени кўрганидан хурсанд бўлдими, йўқми, билмадим, лекин ўзимга таниш яқин суҳбатдош топганимдан севиниб, яйраб кетдим.

– Яхшимисиз! – дедим зинага яқинлашар эканман. Беихтиёр баланд чиққан овозим боғ бўйлаб таралди.

– Сизни, ҳойнаҳой шу ерда учратсам керак, деб ўйлагандим, – деди Жордан мармар зинадан юқорига кўтарилаётган пайтимда. – Ахир ўзингиз қўшни бўлиб яшашингизни айтган эдингиз-ку.

У қўлимдан оҳиста тутди-да, ёнимга бир оздан сўнг келишини айтди, ўзи зинанинг пастидаги бир хил кўйлак кийган икки қизни саволга тутди.

– Салом! – деди иккала қиз бараварига. – Голиб бўлмаганингизга жуда ачиндик.

Гап гольф мусобақалари устида борарди. Ўтган ҳафтада Жордан рақибига ютқазиб қўйганди.

– Бизни танимаяпсизми? – деди сариқ кўйлак кийган қизлардан бири. – Бир ой аввал сиз билан шу ерда танишган эдик.

– Ўшанда сочларингиз бошқа рангда эди, – эътироз билдирди уларга Жордан.

Мен сергак тортдим. Аммо қизлар анча нари кетиб бўлган эдилар. Жорданнинг бу танбеҳини улар қулоқларига илмадилар ҳам. Мен Жорданни тирсагидан аста олиб, зинадан пастга тушдим. Биз боғ бўйлаб юра бошладик. Қоронғулик атрофга ўз чодирини ёйганди. Патнис кўтарган хизматкор қаршимиздан чиқиб келди, биз бир қадаҳдан ичимлик олиб, столга ўтирдик. Бу ерда ҳалиги сариқ кўйлакли қизлар ва уч эркак суҳбатлашиб ўтирар эдилар. Уларни бизга таништира бошладилар.

– Сизлар билан охирги марта келганимизда танишган эдик, – дадил жавоб қилди улардан бири. – Люсил, ўшанда сен ҳам келган эдинг-а? – мурожаат қилди у дугонасига қараб. Люсил исмли қиз ҳам ўша куни келган экан.

— Ҳа, бу ер менга жуда ёқади, — деди Люсил. — Мен бепарво яшайман, шунинг учун ҳамма вақт димоғим чоғ. Ўтган сафар кўйлагим столга илиниб, йиртиб олгандим.

У исми шарифим ва манзилимни сўради. Орадан уч кун ўтгач, Круарье номли кимса менга зиёфатга киядиган кўйлак юборибди.

— Сиз совғани қабул қилдингизми? — сўради Жордан.

— Бўлмасам-чи! Нега қабул қилмас эканман. Ўша кўйлакни бугун киймоқчи эдим, лекин уни бир оз торайтириш керак экан. Кўйлак жуда чиройли. Тошчалар ҳам қадалган. Нархи икки юз олтмиш беш доллар экан.

— Ҳар ҳолда, оддий кимса бундай совғани юбормайди, — ўзига бино қўйиб деди биринчи қиз. — Афтидан, у ҳеч кимнинг кўнглини ранжитишни истамаса керак.

— Ким экан у? — сўрадим мен.

— Гэтсби. Менга айтишларича...

Икки қиз ва Жордан тил бириктиргандек бошларини чайқаб қўйдилар.

— Менга айтишларича, у қачонлардир бир одамни ўлдириб қўйганмиш.

Ҳаммамизнинг этимиз жимирлаб кетди. Учта жаноб бўйниларини чўзганча гапга қулоқ сола бошладилар.

— Менимча, гап бунда эмас, — шубҳа билан эътироз билдирди Люсил. — У уруш пайтида немис жосуси бўлган экан.

Эркаклардан бири бу фикрни тасдиқлаб, бошини иргаб қўйди.

— Тўғри. Бу гапни унинг энг яқин кишисидан эшитганман. Улар Германияда бирга катта бўлишган экан, — дея у шоша-пиша гапига ишонтирмоқчи бўлди бизни.

— Бунга ишониш қийин, — деди биринчи қиз. — Ахир у уруш пайтида Америка армияси сафида хизмат қилган-ку. — Биз яна қизнинг фикрига қўшилдик. У бўлса ўзи тўқиган гапида давом этарди: — Ўзини ҳеч ким кўрмаётганлигига ишончи комил бўлганда унинг афт-ангори қандай тусга киришига бир эътибор беринг-а. Шубҳаланмасангиз ҳам бўлади. У қотил.

Қиз кўзларини қисиб, жунжикди. Люсил ҳам жунжика бошлади. Барчамиз ён-атрофга қараб, Гэтсбини қидира бошладик. Гэтсбида ҳақиқатан ҳам бир сир яширин.

Барча йиғилганлар бунда бир сир борлиги ҳақида шивирлаша бошлади.

Ниҳоят, биринчи овқат тортилди. Иккинчи овқат ярим тундан сўнг берилиши мўлжалланган эди. Жордан боғнинг бошқа томонидаги столда ўтирган ўз шериклари қаторига мени ҳам таклиф этди. Стол атрофида икки жуфт эр-хотин ва Жордан билан бир йигит ўтирарди. Негадир бошқалар билан сайр этиш ўрнига, алоҳида гуруҳ бўлиб олиб, қимир этмай ўтиришибди. Улар маҳаллий жамиятнинг нуфузли кишиларидан эканлигини кўз-кўз қилганча ҳеч кимга қўшилмай кибрлик билан алоҳида ўтирардилар. Ўтирганларнинг барчаси асли Ист-Эгглик эдилар, улар Уэст-Эггликларга илтифот кўрсатиб келган эдилар. Шунинг учун уларга қўшилишмаётганди.

– Бу жойдан кетсак, нима дейсиз? – деди менга Жордан. – Мулозаматлардан чарчадим.

Иккимиз ҳам столдан турдик.

– Уй эгасини қидириб топмоқчиман, – тушунтирдим ўтирганларга. – У билан кўришмаганимдан ўзимни ноқулай ҳис этаяпман.

Талаба йигит илтифот билан кулимсираб, бош ирғаб қўйди.

Даставвал биз кирган хонада одам кўп бўлиб, жуда ғала-ғовур эди. У ердан Гэтсбини тополмадик. Жордан айвончага чиқиб, боққа кўз ташлади. Лекин уй эгаси кўринмасди. Ён биқиндаги айвондан ҳам уни тополмагач, таваккал қилиб ҳашамдор бир эшикни очдик ва кутубхонага кириб қолганимизни сездик. Кўзига кўзойнак таққан, тўладан келган қария ширакайф ҳолда жавондаги китобларга ўйчан термилиб турарди. У бизга ўгирилиб қаради-да, Жорданга бошдан-оёқ разм солиб чиқди.

– Бу ер сизга ёқадими? – сўради қария.

– Нимани назарда тутаяпсиз?

У китоблар териб қўйилган жавонларни кўрсатиб деди:

— Мана буларни. Текширмасангиз ҳам бўлади. Ҳаммаси кўрикдан ўтган. Барчаси ҳақиқий.

— Китобларми?

Қария маъқуллаб, бош силкиб қўйди.

— Барчаси асл нусха. Қалбакиси йўқ. Саҳифалари жой-жойида, муқовалари ҳам. Мен бу ерда фақат иккинчи нусхаларини қўйиб қўйганлар, деб ўйлагандим, қарасам, барчаси асл нусхалар экан. Мана, ўзингиз кўринг!

Биз ғалати аҳволда унга қараб турганимиз учунми, қария жавон ёнига бориб китоблардан бирини суғуриб олди-да, бизга узатди: бу Стоддарднинг "Маърузалар" китобининг биринчи жилди эди.

— Кўрдингизми? — деди у мамнун оҳангда. — Китоб ажойиб нашр этилган.

Мен чуя тушгандим. Бу нусха иккинчи Беласкодир. "Бу шоҳ асар, шундай эмасми? Қаранг-а! Бирон бети қирқилган эмас".

У қўлимдан китобни тортиб олди-да, шоша-пиша жойига қўйиб қўйди. "Агар бир ғишт жойидан олинса, бутун бошли бино қулаши мумкин", дея ғўлдиради.

— Сизларни бу ерга ким бошлаб келди? — сўради у биздан. — Балки ўзингиз келгандирсиз? Мени бу ерга бошлаб келишди. Бу ерга деярли барчани бошлаб келадилар.

Жордан унга қараб кулиб қўйди-да, гапига жавоб қайтармади.

— Мени Рузвельт исм-шарифли бир хоним бу ерга бошлаб келди, — гапида давом этарди қария. — Клод Рузвельт хоним. Эшитганмисиз? Кеча мен у билан танишиб қолгандим. Биласизми, икки ҳафтадан буён ичаман. Шунинг учун ҳам тезроқ кайфим тарқасин, деб шу кутубхонада ўтирибман.

— Хўш, ёрдам бердими?

— Ҳа, назаримда бир оз ёрдам берди. Ҳали хулоса қилишга эрта. Бор-йўғи бир соат бўлди келганимга. Ҳа, мен сизларга китоблар ҳақида сўзлаб бермадимми? Биласизларми, улар ҳақиқий нусхада. Улар...

— Булар ҳақида гапирдингиз.

Биз қариянинг қўлини қисиб қўйдик-да, яна боғ томон йўл олдик.

Майсалар устига ташланган брезент устида рақсга тушаётган эдилар. Қариялар ёш қизлар билан бесўнақай ҳаракат қилиб, рақсга тушардилар, чет-четда ўзига бино қўйган жуфтликлар гавдаларини чиройли тутиб, мусиқага мос рақс ижро этардилар. Кўпчилик қизлар билганларича ўйнардилар. Тун яримлаганда хурсандчилик авжга чиққан эди. Машҳур ижрочи итальянча шўх қўшиқ айтди. Тўпланганлар ўзларича хурсандчилик қилар, атрофни самимий кулги босганди. Сариқ кўйлак кийиб олган эгизак қизлар болалар ҳаётидан бир саҳна ижро этишди; хизматкорлар эса қадаҳларда шампань ичимлигини тарқатмоқда эдилар. Тўлин ой ён-атрофга нур сочар, сув бетига унинг акси тушиб турарди.

Мен ҳамон Жордан Бейкер билан бирга эдим. Ортимиздаги столда икки одам ўтирарди: бири мен тенги эркак, иккинчиси эса ҳар нарсага қотиб-қотиб кулаётган очиқ чеҳрали бир қизча эди. Менинг ҳам кайфиятим кўтарилди. Икки қадаҳ шампань ичимлигидан ичдим-да, узоқ ўйга толдим. Ғала-ғовур бир оз тинчигандек бўлди. Ортимдаги столда ўтирган эркак менга қараб, кулиб қўйди.

– Кўзимга иссиқ кўринаяпсиз, – деди у очиқ чеҳра билан. – Сиз уруш вақтида мабодо учинчи дивизияда хизмат қилмаганмисиз?

– Тўғри топдингиз. Тўққизинчи ўқчи батальонида хизмат қилганман.

– Мен эсам 1918 йилнинг июнидаги сафарбарликкача еттинчи пиёдалар полкида хизмат қилганман. Шунинг учун кўзимга иссиқ кўринибсиз-да. Қаерда кўрганман дедим-а!

Биз бир оз вақт зах босган, кўримсиз, ёмғирли француз қишлоқларини эсладик. Сўнгра у яқинда сув устига қўнадиган самолёт сотиб олганини ва эртага эрталаб уни синамоқчи эканлигини айтди. Бу гапидан мен унинг шу атрофда истиқомат қилишини билиб олдим.

– Балки эртага менга шерик буларсиз, биродар? Бутоз қирғоғи бўйлаб самолётимда учиб кўрмаймизми?

– Қай вақтда? – сўрадим мен.

– Сиз хоҳлаган пайтда.

Мен энди шеригимнинг исми шарифини сўрамоқчи бўлган ҳам эдимки, Жордан менга табассум билан қараб сўради:

– Хўш, суҳбатлашиб бўлдингизми? Юрагингизни ёзиб олдингизми?

– Ҳа, раҳмат, сўзлашиб олдик, – дедим ва ҳозиргина гаплашган танишимга юзланиб:

– Уй эгасига нотаниш меҳмон бўлишга ҳеч кўника олмаяпман. Мен уй соҳиби Гэтсби билан танишмоқчи эдим. Қўшни турамиз. Ҳайдовчисидан менга таклифнома жўнатган экан, – деб уйим тарафни кўрсатдим.

Суҳбатдошим менга паришон ҳолда қараб турганлигини сезиб қолдим.

– Гэтсби мен бўламан, – деди шеригим тўсатдан.

– Ростданми?! – дедим шоша-пиша. – Худо ҳаққи, кечиринг мени.

– Мени танийсиз деб ўйлагандим. Демак, яхши мезбон эмас эканман-да.

У менга хушмуомалалик билан жилмайиб қараб турарди. Шу топда чеҳрасидаги табассум йўқолди ва кўз ўнгимда ўттиз ёшлар чамаси, дабдабали гапларга кулгили даражада ҳавасманд бўлган, ўзига бино қўйган одам намоён бўлди. Гапирганда сўзларни чертиб-чертиб ишлатишга ишқибозлигини сездим. Унинг ким эканлигини яхши билмасдим.

Шу пайт бир хизматкор югуриб келди-да, уни Чикагодан телефонга чақиришаётганини айтди. У ўрнидан турди-ю, биздан узр сўраб, ҳар биримизга таъзим қилди.

– Биродар, сиз бу ерда тортиниб ўтирманг, кўнглингиз бирон нарса тусаса, дарҳол хизматкорга айтинг. Мен тезда қайтаман. Аяф этасизлар.

У кетиши билан мен Жордан томонга ўгирилдим: унга ҳайратга тушганлигимни айтишга ошиқардим. Негадир мен жаноб Гэтсбини ёши бир жойга бориб қолган, қориндор, қип-қизил гўштдор юзли одам бўлса керак, деб тасаввур қилардим.

– У ким ўзи? – сўрадим Жордандан. – Сиз биласиз-ми?

– Бор-йўғи Гэтсби деган бир кимса.

– У қаерлик? Нима иш билан шуғулланади?

– Бошқаларни қизиқтирган саволни сиз ҳам бераяпсиз, – деди Жордан кулимсираб. – Бир нарсани айтишим мумкин: у менга бир вақтлар Оксфордда ўқиганини айтганди, холос.

Унинг кимлиги аста-секин ойдинлашаётган эди, аммо Жорданнинг кейинги гапи фикримни чалкаштириб юборди.

– Мен бу гапга ишонмайман.

– Нега?

– Негалигини ўзим ҳам билмайман, – дадиллик билан деди у. – Назаримда, у Оксфордда ҳеч қачон бўлмаган.

Унинг гап оҳанги сариқ кўйлак кийган қизнинг "Менимча, у қотил", деган гапини эслатарди. Бу ҳол қизиқувчанлигимни ошириб юборди. Агар Гэтсби Луизиана ботқоқлиги атрофида ёки Нью-Йоркдаги Ист-Сайднинг қашшоқлар даҳаларидан бирида туғилган десалар, мен ажабланмаган ва ҳайратга тушмаган бўлардим. Бунинг ҳеч ажабланарли жойи йўқ. Келиб чиқиши номаълум бўлган ёш йигитлар Лонг-Айленд бўғози соҳилидаги ҳашаматли уйларни харид қилсалар, йўқ, бунга ишониш қийин. Мендек тажрибасиз бир қишлоқи бундай бўлишига сира ишонмайман.

– Униникидан меҳмонларнинг оёғи сира узилмайди, – деди Жордан. – Менга кўпчилик билан ўтказилган зиёфатлар жуда ёқади. Кишилар билан сўзлашиб, баҳри-дилинг очилади. Ўзингни кичик меҳмондорчиликда эркин ҳис этмайсан. Бу ерда эса...

Оркестрдаги катта ноғора янгради, дирижёр говур-гувурни босувчи жарангдор овози билан:

– Хонимлар ва жаноблар! Жаноб Гэтсби илтимосига кўра, сизларга ҳозир Владимир Тостовнинг шу йил май ойида Карнеги-Холлда катта таассурот қолдирган янги асарини ижро этамиз. Газетада ўқиганлар бу ҳол катта шов-шувга сабаб бўлганлигини билсалар керак, – дея шодон кулиб, қўшиб қўйди: – Фу-рор! Зўр!

Ён-атрофдагилар кула бошладилар.

— Шундай қилиб, — у яна овозини кўтариб гапида давом этди: — Марҳамат, тингланг, Владимир Тостовнинг янги асари!

Аммо жаноб Тостовнинг асарига баҳо бериш менга насиб этмади. Чунки мусиқа бошланиши биланоқ Гэтсбига кўзим тушди. У мармар зинапоянинг энг юқори қисмида турганча мамнунлик билан тўда-тўда бўлиб турган одамларни кўздан кечираётган эди. Қуёш нурида тобланган буғдойранг чеҳраси мағрўрона боқарди. Калта олинган сочлари гўё ҳар куни текислатиб турилгандек тартибли кўринарди. Кўринишидан ёмон одамга ўхшамасди. Ичкиликни мутлақо оғзига олмаслиги сабаб у меҳмонлар тўдасидан ажралиб турарди. Бу ердаги зиёфат қанчалик дабдаба билан ўтмасин, у ўзини шунчалик сипо ва босиқ тутарди. Оркестр чалаётган куйнинг сўнгги оҳанглари жаранглаётганида баъзи қизлар нозланиб қилпанглаганча эркакларнинг елкаларига бошларини қўйиб олгандилар, эркаклар ҳам бақувват қўллари билан қизларнинг белларидан қучиб турардилар. Хуллас, кўнгиллари истаганча мириқиб ўйнаб-кулишарди. Лекин биронта аёл Гэтсбининг елкасига бошини қўйишгаботина олмасди.

— Кечирасиз.

Ёнимизда хизматкор пайдо бўлди.

— Сиз Бейкер хониммисиз? — сўради хизматкор. — Кечирасиз, жаноби Гэтсби сиз билан холи сўзлашмоқчи эканлар.

— Мен билан? — ажабланиб сўради Жордан.

— Ҳа, хоним.

Жордан менга қаради-да, ҳайратланганча қошини учирди ва ўрнидан туриб хизматкор ортидан кета бошлади. Унинг ортидан қараб қолдим. У жуда енгил қадам ташлаб борарди. Эгнидаги узун куйлагида ҳам худди спорт костюми кийиб олгандек енгил одимлаб кетиб борарди.

Мен ёлғиз қолдим. Соат миллари тунги иккини кўрсатиб турарди. Ойналари айвонга очилган хонадан қандайдир сирли овозлар қулоққа чалинди. Жорданнинг

ғалаба таниши мени хонанда аёллар билан суҳбатга тортмоқчи бўлганини сезиб, ўзимни олиб қочдим-да, уйга кириб кетдим.

Катта меҳмонхона меҳмонлар билан лиқ тўла. Сариқ кўйлакли қиз рояль чалаётганди. Суяги бузуқ, баланд бўйли, малла сочли аёл ашула айтмоқда. У шампань виносидан тўйгунча ичиб олганди, шу сабабли ашула айтаётиб, ҳўнграб йиғлаб юборди. Қўшиқнинг ҳар бир паузасида ички нидо билан ҳўрсиниб қўяр, сўнгра яна мусиқа садоси остида қўшиқни давом эттирарди. Кўзидан оқаётган ёш қуюқ бўялган киприкларига илиниб қолар, сўнгра қора бўёқ яноқлари бўйлаб оқиб тушарди. Ҳазилкаш бир кимса "у қўшиқни юзида эзилган нотага қараб айтаяпти", деб атрофдагиларни роса кулдирди. Буни эшитиб қолган қўшиқчи аёл қўлини силтаганча ўзини оромкурсига ташлади-ю, зумда қотиб ухлаб қолди.

– У эри билан жанжаллашиб қолган, – изоҳ берди ёнимда турган ёш қиз.

Мен ён-атрофга қарадим. Кетишга улгурмаган кўпчилик хонимлар эрлари билан жанжаллашмоқда эдилар. Ҳатто Ист-Эгглик Жорданнинг ҳамроҳлари ҳам тортишиб қолишди. Эркаклардан бири ёш актриса билан суҳбатлаша кетди, унинг хотини аввалига ўзини гўё рашк қилмаётгандек тутиб турганди, охири аёлнинг сабр-тоқати тугади, дам-бадам эрининг ҳали у ёғидан, ҳали бу ёғидан бориб, унинг қулоғига: "Суюқлик қилмайман деб ваъда бергандинг-ку", дея шивирлаб, туртқилай бошлади. Қолаверса, фақат енгилтабиат эркакларгина уйга кетишга ошиқмас эдилар. Эшик тагида унча кайфи ошмаган иккита оилали жуфтлик баҳс қиларди. Уларнинг хотинлари ҳасратлашиб, овозларини хиёл кўтарганча ўзаро гап сотар эдилар.

– Менинг айраётганимни кўриб қолса борми, дарҳол "кетамиз"га тушиб қолади.

– Умримда бунақа сурбет эркакни кўрмаганман.

– Доим биз биринчи бўлиб кетишимиз керак.

– Нимасини айтасиз, биз ҳам.

— Аммо бутун зиёфатда охиригача ўтирдик, — эътироз билдирди эркаклардан бири журъатсизлик билан.

Оркестр кетганига бир соат бўлди.

Қулоқ эшитмаган жоҳилликда айбланган эркаклар охир-оқибат ғалаба қозондилар. Бироз тортишувдан сўнг қаршилик кўрсатиб турган хонимлар эрларини қўлтиғидан тутганча ташқарига олиб чиқиб кетдилар.

Мен бош кийимимни олиб чиқишларини пойлаб турганимда, кутубхона эшиги очилиб, ичкаридан Жордан Бейкер билан Гэтсби айвонга чиқиб келишди. У аста юриб келаркан, ниманидир ҳаяжонланиб гапирарди. Уни кўрган бир неча одамлар хайрлашгани ёнига келдилар. Шу захоти Гэтсбининг юзидаги ҳаяжон ўрнини оқсуякларга хос илтифот эгаллади.

Жорданнинг ҳамроҳлари эшик олдида туриб, тезроқ кетишлари учун шошилтириб чақира бошладилар. Аммо у мен билан хайрлашиш мақсадида бир зум тўхтаб қолди.

— Мен хозир мутлақо ақлга сиғмайдиган бир ҳикояни эшитдим, — дея шивирлади қулоғимга. — Нима, биз у ерда узоқ қолиб кетдикми?

— Бир соатга яқин.

— Ҳа, ҳечам ақлга сиғмайди, — паришонхотирлик билан деди у. — Унга бу воқеани ҳеч кимга айтмайман, деб сўз бердим, шунинг учун вақтингизни олиб ўтирмайман, — деди-да, эснаб қўйди. — Вақт топиб бизникига қадам ранжида қилсангиз, жуда хурсанд бўлардим... Телефонимни маълумотномадан олишингиз мумкин... Рақамимни қидирмоқчи бўлсангиз, Сигурни Хауорд хонимнинг телефон рақамини қидиринг... У менинг холам бўлади...

Бейкер хоним эшик ёнида уни кутиб турган ҳамроҳлари ёнига кетди. Менга қўлини силкиб қўйди.

Биринчи ташрифимдаёқ бу ерда узоқ қолиб кетганлигимдан ўзимни бир оз ноқулай ҳис этганимча хайр-хўш қилиб кетаётган охирги меҳмонлар қуршовида турган Гэтсбига яқинлашдим. Мен унга бутун оқшом давомида уни қидириб, ўзимни таништирмоқчи бўлганлигимни айтмоқчи эдим.

— Қуйинг-е, хижолат булманг, буни кунглингиздан чиқариб ташланг, биродар, — деди у елкамга қулини қуйиб. — Эсингиздан чиқмасин: эрталаб соат туққизда сиз билан гидропланда учиш учун йул оламиз-а? Сизни кутаман. Кечикманг.

Аммо шу топ ортидан келган хизматкори:

— Жаноб, сизни Филадельфиядан сурашаяпти, — деди.

— Хозир, мени бир дақиқа кутиб турсинлар... Хайрли оқшом, биродар.

— Хайрли оқшом.

— Мехмондорчилик роса чузилди-да, — дея Гэтсби мийигида кулимсираб қуйди.

— Яхши етиб туринг... Хайр... — деб уйимга йул олдим.

Мен Гэтсбининг уйидан чиққанимда зиёфат хали хам давом этаётганди. Эллик қадамлар олдинда унлаб енгил машиналарнинг чироқлари тун қоронғисида кузга ташланмайдиган тартибсиз манзарани ёритиб турарди. Унг тарафи урилган, олд гилдираги чиқиб кетган, икки уриндиқли машина йул ёқасидаги ариққа тушиб кетганди. Машина деворнинг чиқиб турган киррасига бориб урилганидан икки олд гилдираги чиқиб кетганди. Бир неча хайдовчилар машиналаридан тушиб, содир булган бу ходисани қизиқиш билан томоша қилганча, машинанинг у ер-бу ерини ушлаб, пайпаслаб курардилар. Шу орада йулда тирбандлик хосил булди. Юрмоқчи булган машиналарнинг сигналлари тухтовсиз чалиниб, қулоқни қоматга келтирарди. Эгнига рудапо кийим кийиб олган кимса гилдираги эзилиб ётган машина ичидан чиқди-да, йулнинг уртасида қаққайганча туриб қолди ва саросимага тушиб, дам машинасига, дам гилдиракка, дам йигилганларга жавдираб қарар эди.

— Куряпсизми? — деди у нихоят, — ариққа тушиб кетдик.

Содир булган воқеа уни саросимага солиб қуйганди. Бу чехра менга таниш куринди. Мен уни дархол танидим — бу Гэтсби кутубхонасида ёлгизликда утирган кимса эди.

— Бу воқеа қандай содир бўлди? — сўрадим мен.

У елкасини қисиб қўйди.

— Мен техникадан тамоман узоқман, — деди у бир оз ўзига келгач.

— Қизиқ, лекин бу қандай содир бўлди? Деворга бориб урилдингизми?

— Асло сўраманг, — деди ҳафсаласи пир бўлиб Филин. — Мендан машина ҳайдовчиси чиқмайди. Шундай бўлиб қолди, тамом-вассалом.

— Тажрибасиз ҳайдовчи экансиз, машинангизни тунда ҳайдамасангиз бўларди.

— Мен ҳали йўлга тушмагандим, — деди у жаҳл билан. — Умуман, рулни ушлаганим ҳам йўқ.

Тўплангандар бу гапни эшитиб қотиб қолдилар.

— Сиз, ўз жонингизга қасд қилмоқчи бўлдингизми?

— Омон қолганингизга шукур қилинг. Рулга ўтирар-мишу, ҳайдашни билмас эмиш!

— Сиз мени нотўғри тушундингиз, — эътироз билдирди машина эгаси. — Мен умуман рулга ўтирганим йўқ. Машина ичида икки киши эдик.

Бу гап барчани хангу манг қилиб қўйди. "Ўҳ-ҳў!" деганча ёқаларини ушладилар. Шу топ машина эшиги аста очилди. Йиғилган одамлар беихтиёр ортга тисарилдилар. Эшиги катта очилгач, ўртага узоқ жимлик чўкди. Сўнг машина ичидан бир кимса чиқа бошлади. У оёғи билан пайпасланиб, оёқ қўйишга жой қидирарди. Фараларнинг ёрқин нуридан, машиналарнинг тўхтовсиз сигнал чалишларидан талмовсираб қолган бу шарпа гандираклаганча у ёқдан-бу ёққа бориб-келарди. Ниҳоят, унинг кўзи шеригига тушди.

— Нима гап? — пинагини бузмай сўради у. — Бензин тугаб қолдими?

— Сиз мана бунга қаранг!

У бармоқларини бигиз қилиб, отилиб кетган ғилдиракни кўрсатди. Каловланиб қолган киши унга бир оз тикилиб турди-да, сўнгра бу ғилдирак осмондан тушган бўлса керак, деб осмонга қаради.

— Осмондан узилиб тушди, — тушунтирди кимдир.

Кайфи ошган кимса бош ирғаб қўйди.

— Мен бўлсам бир жойда турганимизни сезмабман ҳам.

Орага жимлик чўкди. Сўнгра у кўкрагини тўлдириб нафас олди-да, қаддини ростлаб жиддий сўради:

— Қаерда бензин қуйиб олса бўлади, ким билади?

Бир неча киши унга машинанинг ғилдираги чиқиб кетганини тушунтира кетди.

— Сиз орқага юринг, — деди у. — Орқага, кейин олдинга.

— Ахир ғилдираги йўқ-ку!

У ҳайрон бўлиб туриб қолди.

— Ҳаракат қилиб кўрса бўлади, — деди у ниҳоят.

Машина сигналларининг овози авжга чиқди. Мен шарт ўгирилдим-да, майсалар устидан одимлаб кулбам томон кетдим. Кетаётиб, ортимга қарасаммикан деган хоҳиш пайдо бўлди менда. Тўлин ой булутлар орасидан чиқиб, Гэтсби вилласи устида нур сочиб турарди. Тун ниҳоятда ажойиб эди. Чароғон чироқлар билан ёритилган боғда кулгу ва хурсандчилик овозлари аллақачон тўхтаган. Атрофни сокинлик қамраб олганди, енгил шабада эсар, виллада эса Гэтсбининг ёлғиз ўзи қолганди.

Ёзганларимни ўқиб, бир неча ҳафта бўлиб ўтган кечки зиёфатлардаги воқеалар билан яшабман-да, деган таассурот ҳосил бўлди менда. Аслида, бу ёзда бўлиб ўтган воқеанинг тасодифий кўринишлари эди, холос. Ҳар ҳолда, ўша пайтда мен уларга ўзимнинг шахсий ишларимга қараганда жуда кам вақт ажратган эдим.

Бекорчи эмасдим, ишлардим. Қуёш ёғочидан бош кўтарганда, яъни эрта тонгда мен Нью-Йоркнинг гавжум қисмида жойлашган ишхонамга шошиб кетаётган бўлардим. Мен қимматбаҳо қоғозлар савдоси билан шуғулланадиган барча ёзув-чизув ишларини олиб борадиган ёш хизматчилар билан тил топишиб ишлардим. Шунингдек, агентларни номма-ном билардим. Биз гавжум, нимқоронғи ресторанда чўчқа гўштидан тайёрланган сосиска ва қаҳва ичиб тонушта қилардик. Бизда ҳисобчи бўлиб ишлайдиган Жерси-Ситилик бир қиз билан орамизда ошиқ-маъшуқлик пайдо бўлди. Унинг акаси мен билан учрашганда ўқрайиб қарайдиган бўлиб

қолди. Севгилим июль ойида таътилга кетганида мен орамиздаги муҳаббатимизга нуқта қўймоқчи бўлдим.

Иель клубида тушлик қилаётган эдим. Негадир қилаётган ишларим ичида бу энг қийини эди. Юқорида жойлашган кутубхонага кириб, сармоялар ва кредитлар сир-асрорини ўрганиш мақсадида тинмай китоблар ўқирдим. Клубга доимий келувчилар орасида бекорчилар талайгина эди. Улар кутубхонага кирмасдилар. Шу сабабли ҳам, бу ерда тинчгина китоб ўқиш мумкин эди. Агар ҳаво яхши бўлса, мен эски Меррэй-хилл меҳмонхонаси ёнидан ўтиб, Мэдисон-авеню бўйлаб пиёда кетардим. Ўттиз учинчи кўчага бурилиб, Пенсильвания вокзалига чиқиб олардим. Шошмай қадам ташлар эканман, Нью-Йоркнинг гўзал оқшомларини, тўхтовсиз ҳаракатдаги одамлару, серқатнов машиналарни томоша қилиб кетардим. Менга айниқса, бешинчи авенюда сайр қилиш ва одамлар орасидан хушрўй аёлларни қидириб топиш жуда ёқарди, сўнг ширин хаёлларга берилиб кетардим: ҳозир мен сулув аёлларнинг бирини кўз остимга оламан. Буни ҳеч ким сезмайдиям, мени айбламайдиям. Хаёлан гўзал маликаларни уйларигача ёки сирли кўча муюлишларигача кузатиб қўярдим. Улар эшикларини очиб, ичкарига киришларидан аввал ўгирилиб менга бир қараб қўярдилар ва жилмайишимга жавобан табассум ҳадя этардилар. Баъзан мени пойтахтнинг гира-шира кўчаларида негадир ёлғизлик ҳисси чулғаб оларди ва бундан қутулиш учун ресторанда ёлғиз овқатланар, сўнг кўргазмаларни томоша қилиб, сангирдим. Оқшомнинг яхши дамларини самарасиз ўтказаётган камбағал ёш хизматчилар нигоҳида ҳам шу ҳолатни кўрардим.

Соат саккизлар чамаси қирқинчи тор кўчаларда машиналар шовқини ҳамма ёқни тутиб бораётганида севган қизимни соғиниш ҳисси юрагимни ўртаб борарди. Чорраҳаларда туриб қолган таксилар ичидаги ноаниқ шарпалар бир-бирларига қапишиб, суйкалишарди, қулоғимга ҳазил-ҳузул гаплар ва кулгулар, қўшиқ оҳанглари узуқ-юлуқ эшитиларди. Мен ҳам қаергадир шошардим, гўё мени қандайдир хурсандчилик кутиб тургандек тую-

ларди. мен бегоналарнинг хурсандчилигига шерик бўлиб борардим, уларга фақат яхшилик тилардим.

Анча вақтгача Жордан Бейкер билан учрашмадим. Ёзнинг иссиқ кунларида у билан кўришиб қолсам бўладими. Авваллари одамлар кўз ўнгида у билан бирга юриш менга жуда хуш ёқарди, чунки гольф ўйинининг чемпиони бўлганлиги учун уни ҳамма танир эди-да. Мен учун бу шараф эди. Сўнгра биз янада яқинлашиб кетдик. Уни севмасам-да. лекин қандайдир нозик қизиқувчанлик мени у томон тортиб турарди. Ниҳоят. бу ҳисни тушуниб етдим. Чемпионлигига бўлган қизиқишим бир баҳона эди, холос. Аслида, қизиқишим шунчаки хўжакўрсинга эди. Аммо эртами-кечми асл ҳақиқат рўёбга чиқади. Ниҳоят, мен гап нимада эканини тушундим. Кунларнинг бирида биз у билан бирга Уорикедаги хонадонлардан бирига меҳмон бўлиб бордик. у бировнинг усти очиқ машинасини ёмғир остида қолдириб. ичкарига кирди. сўнг бамайлихотир ёлғонлай кетди. Шунда мен тўсатдан у ҳақида тарқалган ва Дэзилар хонадонида биринчи бор у билан учрашганимда чалароқ эшитиб қолган бир гап эсимга тушди. Гольф бўйича ўтказилган биринчи катта мусобақада унинг иштирокидаги бир воқеа сал бўлмаса газеталарда босилиб чиқай деганди. Ярим финал ўйини вақтида ноқулайроқ жойда турган тўпини қулайроқ жойга суриб қўйганлигини билиб қолишади. Тўсатдан жанжал кўтарилиб кетишига бир баҳя қолади. Йўлини топиб. бости-бости қилиб юборишган экан. Клюшкаларни кўтариб юрадиган бола ўзининг дастлабки кўрсатмасидан воз кечибди. бунинг гувоҳи бўлган бошқа одам "мен балки хато қилгандирман", дебди. Шу воқеа миямда чала-чулпа сақланиб қолганди.

Жордан Бейкер негадир ақлли. зийрак одамлардан ўзини олиб қочарди. Бунинг сабаби энди менга маълум. Инсон ўзини тутиш борасида қабул қилинган меъёрларга баъзи бир одамларнинг хатти-ҳаракатлари тўғри келмаслигини хаёлларига ҳам келтира олмайдиган кишилар орасида у ўзини эркин тутар экан. Жордан жуда бепарво кимса эди. Бир кунмас-бир кун унинг истагига қарши ҳолатлар юз бериши мумкинлигини сира

хаёлига келтирмас, афтидан, ёшлик чоғлариданоқ ён-атрофга кибор билан боқишга ва тиқмачоқдек, бақувват танасининг ҳар қандай эҳтиёжини қондириш учун турли ножўя хатти-ҳаракатларни қилишдан ҳам тоймасди. Бунинг менга қизиги бўлмаса-да, ундан бир оз жаҳлим чиқди, кейинчалик бу ҳақда ўйламайдиган бўлиб қолдим. Айнан ўша кезлари Уорикда, рулда ўтирган одамнинг хулқ-атвори ҳақида қизиқ суҳбат бўлиб ўтганди. Ҳаммаси у бир ишчи олдидан машинани учириб ўтганида машина қаноти билан уни туртиб кетганидан ва унга етказган зарардан бошланган эди.

– Сиз машинани яхши бошқара олмас экансиз, – дедим мен жаҳлим чиқиб. – Кўзингиз етмаса машина ҳайдаманг.

– Кўзим етади.

– Ҳечам-да.

– Мен эҳтиёт чорасини кўрмасам, бошқалар эҳтиёткор бўлсин, – деди Жордан бепарволик билан.

– Қизиқ... – дедим ранжиб.

– Улар менга йўлни бўшатиб қўйсинлар.

– Ўзингизга ўхшайдиган бегами учраб қолса-чи.

– Учрамайди деб умид қиламан, – деди у. – Ўзига эҳтиёт бўлмаган одамларни жиним суймайди. Шунинг учун ҳам сизни ёқтираман-да.

У қуёш нуридан толиққан қора кўзларини йўлдан олмасди. Аммо орамиздаги муносабатларда қандайдир ўзгариш содир бўлганди. Бу туйғу муҳаббатдек туюлди менга. Мен оғиркарвонман. Ички ҳис-туйғуларимни жиловлай оламан. Мен, аввало, ўртамиздаги тушунмовчиликдан қутулишим керак эканлигини яхши билардим. Ҳафтада бир марта унга хат ёзиб, тагига "Никдан" деб имзо чекардим. Бу хатларим қўлига тегиши керак бўлган аёл ҳақида хаёл сурганимда, у теннис ўйнаган вақтида тепа лаби устида пайдо бўладиган тер томчилари кўз ўнгимда намоён бўларди. Бизни қандайдир номаълум ришталар боғлаб турарди. Мен бу ришталарни одоб билан – қай бир йўл билан-дир узиб юборишим даркор эди. Бусиз мен ўзимни эркин, деб ҳисоблай олмасдим.

Ҳар бир инсон ўзида ҳеч бўлмаганда битта яхши фазилати бор, деб ўйлашга ҳақли; масалан, ўзимни менга таниш бўлган кишилар қатори виждонли одамлардан бириман, деб ҳисоблайман.

Тўртинчи боб

Якшанба кунлари эрта тонгдан соҳилда жойлашган черков жомлари қўнғироқлари остида юқори ва ўрта табақага мансуб кишилар Гэтсбининг вилласига йиғилардилар. Унинг вилласини қувноқ овозлару, шодон кулгулар тутиб кетарди.

– У олийжаноб инсон, – дея хушомад қилишарди унинг шаробини ичиб, гулларини ҳидлаб турган хонимлар. – У фон Гинденбургнинг жияни. Фон Гинденбург шақ иблиснинг угинаси. У жуда хавфли одам. Кўпларнинг бошига етган, ўлдиртириб ҳам юборган. Менга атиргулдан узиб бер, жонгинам, анави биллур қадаҳга яна бир қултум шароб қуйиб бер.

Мен ўша ёзда Гэтсбиникига келиб-кетган меҳмонларнинг исми шарифларини темирйўл қатнови жадвали четига ёзиб бора бошладим. Жадвалда "1922 йил бешинчи июлидан амал қилинади", деган муҳр босилган эди, бу жадвал эскириб кетган, қоғози ҳам сарғайиб кетганди. Гэтсби ҳақида ҳеч нарса билмай, унинг меҳмондўстлигидан фойдаланиб юрганларнинг исми шарифларини ранги ўчиб, оқариб кетган бу рўйхатдан билиб олса бўларди.

Ист-Эггдан Гэтсбиникига Честер-Беккерлар ва Личилар ҳамда Бунзен деган кимса, менинг университетдаги бир танишим ҳамда ўтган йили ёзда Мэн штатида сувга чўкиб ўлган доктор Уэбстер Сиветлар келиб туришар эди. У ердан яна Хорнбимлар ва Уилли Вольтер хотини билан ва Блэкбеклар ҳам урут-аймоги билан қадам ранжида этишиб, доимо бир ерда тўда бўлиб тўпланиб туришар эди, уларга биронта бегона одам яқинлашганида ёқтирмай, бошларини чайқаб қўйишарди. Булардан ташқари яна Исмэй ва Губерт Ауэрбах жаноби Кристиннинг рафиқаси билан, айтишларича, бир кечада

бирон-бир сабабсиз сочлари оппоқ оқариб кетган Эдгар Биверлар ҳам ташриф буюрардилар.

Кларенс Эндайв Ист-Эггданлиги ёдимда. Уни мен бор-йўғи бир марта кўрган эдим. У эгнига кенг шолвор кийиб олганди. У боғда Этти исмли бир товламачи билан муштлашгани ёдимда. Ороллнинг нариги томонидан Чидлзлар ва Шредерлар ҳамда Стонуолл. Жоржиндан Жексон Эбрэмс ва бошқа жаноблар рафиқалари билан ташриф буюрган эдилар. Снелл эса қамоққа тушишидан уч кун аввал виллада меҳмондорчиликда бўлганди. У шу даражада бўкиб ичган эдики, маст ҳолида кираверишйўлида ётганида Юлиссез Суэтт хонимнинг автомобили ўнг қўлини мажақлаб кетганди. Дэнсилар ҳам бутун оиласи билан ва ўша пайтда ёши етмишни қоралаб қолган Уайтбэйт, Морис А.Флинк ва Хаммерхедлар, тамакини четдан олиб келувчи Белуга ва унинг қизлари ҳам Гэтсбининг вилласида меҳмондорчиликда тез-тез бўлиб турардилар.

Шунга ўхшаш бошқа жойлардан ҳам кўплаб жаноблар ўз хотинлари, қизлари ва қариндош-уруғлари билан ташриф буюриб турардилар.

Барчалари ўша ёзда Гэтсбиникида меҳмондорчиликда бўлган эдилар.

Кунларнинг бирида (эрталаб соат тўққизлар чамаси) Гэтсбининг ҳашаматли лимузини тошли кўчаларда силкиниб, нақ уйим ёнида тўхтади. Машина сигнали эшитилди. Бу воқеа июль ойининг охирларида рўй берган эди, бу орада мен уникида икки бора меҳмон бўлдим, таклифига биноан гидропланида учдим, бассейнида мазза қилиб чўмилдим. Лекин Гэтсбининг ўзи меникига бирор мартаям ташриф буюрмаган эди.

– Салом, биродар. Бугун биз шаҳарга бориб, бирга тушлик қилишга келишиб олгандик, шунинг учун сизни олиб кетгани келдим, – деди у машинадан тушаркан.

Унинг кайфи чоғ, ҳаракатлари чаққон эди. Қаддини ғоз тутиб турарди. Бу америкаликларга хос кўриниш эди; назаримда, бунга ёшликларида оғир жисмоний меҳнат қилмаганликлари сабаб бўлса керак. Яна бир жиҳати, бизнинг асабий спорт ўйинларимиздаги қандайдир но-

зик ҳаракатлар ҳам сабабчи бўлиши мумкин. Гэтсби ўзини вазмин тутса-да, нимадандир безовталиги сезилиб турарди. У бир дақиқа ҳам тинч туролмасди; гоҳ оёғи билан ерни депсир, гоҳ кафтини сабрсизлик билан дамбадам мушт қилиб турар ва яна ёзар эди. Унда қандайдир сир-синоат яширин эди.

Гэтсби машинасига маҳлиё бўлиб қолганимни сезиб:

– Ёқдими? – деб сўради.

У машинаси ёнидан ўтиб, қаршимга кела бошлади.

– Сиз бу машинани аввал кўрмаганмидингиз? – деб сўради мендан.

– Уни бир неча бор кўргандим. Атрофдагилар ҳам кўришган.

Машина тўқ қизил рангда бўлиб, ярақлаб турарди. Ҳаддан ташқари узун корпуси ичида бош кийимлар учун, газаклар учун алоҳида жой бор эди. Яна нималарнидир қўйиш учун ҳам жой ажратилганди. Биз гўё уч қават ойна ичидаги чарм иссиқхонага кириб ўтиргандек димиқиб, Нью-Йорк томон йўл олдик.

Шу ой ичида мен Гэтсби билан бир неча маротаба учрашдим. У билан бир нарса ҳақида бафуржа гаплашишнинг иложи йўқлигига ишонч ҳосил қилдим. Бу инсон ҳақдаги фикрим ўзгарди. Биринчи бор учрашганимизда уни фавқулодда қобилиятли шахс сифатида кашф этгандим. Энди у мен учун уйим ёнида жойлашган ҳашамдор вилланинг оддий хўжайини бўлиб қолди, холос.

Ўйлашимча, ҳозир беҳуда сайрга чиқдик, шекилли. Уэст-Эгга етиб бормасимизданоқ Гэтсби ўзини негадир ғалати тута бошлади. Негадир чайналиб гапирар, жумлаларини охиригача тўлиқ айта олмасди. Сабри чидамай, тиззаларини шапатилаб қўярди.

У менга кутилмаганда савол бериб қолди:

– Биродар, сиз мен ҳақимда қандай фикрдасиз?

Кутилмаган саволдан шошиб қолдим, нимадир дебғулдирадим. У гапимни бўлди:

– Мен сизга ўз ҳаётим ҳақида бир оз гапириб бермоқчиман. Бўлмаса турли хил ғийбатларни эшитиб, хаёлингизга бошқа фикрлар келиши мумкин.

Демак, ўзи ҳақида турли мишмишлар юргани у учун сир эмас экан-да.

– Мен ростини гапираман, – у қўлини чаққонлик билан силкиб қўйди. – Мен Ғарбда бой оилада дунёга келганман. Эндиликда оиламиздан ҳеч ким қолмаган. Америкада ўсиб-улғайдим. Сўнгра оиламиз анъанасига кўра, Оксфордга ўқишга кетдим. Авлодимиз кишилари Оксфордда таълим олишган.

У менга кўз қири билан қараб қўйди. Шунда Жордан Бейкернинг гапини эсладим. "Оксфордда таълим олишган" деган сўзларни у шоша-пиша ямлаб ё томоғига бир нарса тиқилгандай талаффуз этди. Шундан сўнг гаплари менга шубҳали туюла бошлади. Мен унинг ҳаётида қандайдир сир борлигига ишонч ҳосил қилдим.

– Сиз қайси шаҳарда туғилиб ўсгансиз? – сўрадим сўз орасида ундан.

– Сан-Францискоданман.

– А-ҳа! Шундай денг.

– Барча қариндошларим вафот этган. Менга улардан катта бойлик қолди.

У бу сўзларни гапираётганда гўё ҳаётдан бевақт кўз юмган Гэтсбилар авлоди ҳақидаги ўйлар ҳали ҳам уни тарк этмагандек овози ғамгин чиқди. Шунда мени калака қилмаётганмикан, деган хаёлга бордим. Унинг чеҳрасига қараган заҳотим бу фикримдан қайтдим.

– Шундан сўнг мен Европа бўйлаб сайрга чиқдим. Ёш роҳиб каби ҳаёт кечира бошладим. Париждан Венецияга, Венециядан Римга бордим: қимматбаҳо тошларни, асосан, ёқутларни йиғишни ёқтириб қолдим, йирик паррандаларни ов қила бошладим, шунчаки ўзимни овутиш учун расмлар чизардим. Буларни кўп йил муқаддам содир бўлиб ўтган бир қайғули воқеани унутиш учун қилардим, ҳа-ҳа, қайғули воқеани унутиш учун.

Ўзимни кулгидан зўрға тутиб қолдим. Шалоғи чиқиб кетган бу сўзлар менда тирик одам эмас, балки латтадан ясалган қўғирчоқ ҳақида сўз бораётгандек таассурот уйғотди.

– Сўнг уруш бошланиб кетди. Мен бундан қувондим ҳам, биродар. Ўзимни ўққа тутардим, лекин ажал домига тортиш ўрнига, мендан қочарди. Мен урушга катта лейтенант унвонида кетганман. Аргонада ўқчи батальонида омон қолганлар билан шу даражада олдинга илгарилаб кетибманки, икки қанотимизда эни ярим мил келадиган бўш жой ҳосил бўлганидан пиёдалар ҳужумга ўтолмасдилар. У ерда биз бир юз ўттиз кишига қарши ўн олтита жангчи билан икки кечаю икки кундуз қаршилик кўрсатдик. Ва ниҳоят бизнинг одамларимиз етиб келганида ҳар қадамда ётган ўликлар орасида солдатларнинг ёқаларидаги белги — илмоқларга қараб бу ерда учта немис дивизиясининг аскарлари борлигини аниқладик. Шундан сўнг менга майор унвонини беришди. Мен барча иттифоқ мамлакатларининг орденлари билан мукофотландим — ҳатто Черногория ҳам, Адриатика соҳилларидаги Кичик Черногория ҳам менга ўз орденини юборибди.

Кичик Черногория! У бу сўзларни айтиб, кулиб қўйди. Бу табассум Черногория қироллиги нотинч тарихига тегишли бўлиб, жасур Черногор халқи ҳамдарликда олиб бораётган ўз курашида хайрихоҳликни ифода этарди. Бу табассум сиёсий ҳолатларнинг бутун бир занжирига берилган баҳо бўлиб, Черногория бу занжирнинг бир бўлаги эди.

Мен унинг гапларини ишонқирамай тинглардим; ҳайратланганимдан ёқамни ушладим. Бу орада, чамаси ўнтача суратли журналларни варақлаб чиқдим.

Гэтсби қўлини чўнтагига суқиб, кафтимга шойи ленгали бир нарсани қўйди.

– Мана бу Черногорияники!

Орден кўзимга ҳақиқийдек бўлиб кўринди. Мен ажабландим. Унинг четларига қуйидаги сўзлар ўйиб ёзилганди: Orderi di Danilo, Nonlenegro, Nicolas Pex.

– Орқа тарафини ҳам кўринг.

"Майор Жей Гэтсбига, Буюк Жасорати учун", деб ёзилган эди.

– Мана бу нарсани ҳам доим ўзим билан олиб юраман. Оксфордда ўтган кунларимдан хотира. Тринити коллежи

ҳовлисида суратга олинган. Менинг чап тарафимда турган кимса ҳозирда граф Донкастердир. Суратда бир неча ёш йигитлар эгниларига спорт куртксини кийиб олганлар.

Мен суратдаги Гэтсбини дарҳол танидим. У бошқаларга қараганда бир оз ёшроқ кўринарди. Демак, гапираётган гаплари рост экан-да.

Кўз ўнгимда Катта каналда жойлашган сарой ичидаги товланиб турган йўлбарс терилари, жароҳатланган қалб изтиробларини унутиш мақсадида йиғилган ёқутларга тўла чиройли қутича тепасида энгашиб томоша қилаётган ҳолати намоён бўлди.

– Бугун сизга бир илтимос билан мурожаат этмоқчиман, – деди у мамнунлик билан харидларини чўнтагига жойлай туриб, – шунинг учун сизга ўзим ҳақимдаги баъзи нарсаларни ҳикоя қилишга аҳд қилдим. Мен ҳақимда турли хаёлларга боришингизни истамайман. Биласизми, атрофимда доим бегона одамлар бўлишига кўникиб кетганман. Содир бўлган қайғули воқеани унутишга уриниб, жойдан-жойга кўчиб юраман. – У бир оз ўйга толиб қолди. – Сиз бугун бу сирдан воқиф бўласиз.

– Нонушта пайтидами?

– Йўқ. Кейинроқ. Сиз Бейкер хонимни бир пиёла чойга "Плаза" қаҳвахонасига таклиф этганингизни тасодифан билиб қолдим.

– Бейкер хонимни севиб қолганлигингизни айтмоқчи эмасмисиз?

– Йўғ-э, биродар. Бейкер хоним сиз билан менинг ишим ҳақида сўзлашишга розилик билдириб, илтифот кўрсатди.

У қандай "иш" эканлигидан мен бехабар эдим. Аммо қизиқишдан кўра, менда ачиниш ҳисси кўпроқ эди. Мен жаноби Жей Гэтсби ҳақида суҳбатлашиш учун Жордан хонимни таклиф этгандим. Унинг илтимоси арзимас бир нарса эканлигига шубҳа қилмаган эдим. Шу заҳотиёқ бу меҳмондўст хонадонга ташриф буюрганимга илк бор пушаймон бўлдим.

Гэтсби лом-мим демай, йўлда давом этарди. Биз шаҳарга яқинлашганимиз сари у мулойим бўлиб бормоқда эди. Рузвельт бандаргоҳи ҳам ортда қолди. Шаҳар четидаги тош ётқизилган хўримсиз қоронғи кўча бўйлаб борардик. Сўнгра икки томонимизни ўраб олган Шагал Водийси бошланди. Баногоҳ бензин қуйиш шахобчаси олдида Уилсон хонимга кўзим тушди.

Биз Асториянинг ярмисини босиб ўтган эдик. Осма йўл устуилари орасидан айланиб ўтганимизда ортимиздан таниш мотоцикл овози эшитилди, ғазабланган полициячилар бизни қувиб етса бўладими!

– Биродар, қўрқманг, қўрқманг, – деди Гэтсби.

Биз тўхтадик. У ҳамёнидан қандайдир қоғозни олиб, полицияга кўрсатди.

– Ҳаммаси жойида экан, – деди полициячи қўлини чеккасига қўйиб. – Жаноб Гэтсби, энди машинангизни кўрсам, дарров танийман, кечирасиз.

– Унга нимани кўрсатдингиз? – қизиқиб сўрадим мен. – Оксфорддаги суратингизними?

– Бир вақтлар полиция бошлиғининг бир хизматини дўндириб бергандим. Ҳар йили Рождество байрами муносабати билан у менга табрикнома юборади.

Блэквелс-Айленд кўчасидан кетаётганимизда қаршимиздан лимузин келаётган эди. Уни оқ танли ҳайдовчи бошқарар, ортида башанг кийинган уч нафар негр — икки йигит ва бир қиз ўтирарди. Уларнинг бизга тикилиб қараши кулгимни қистатди.

"Биз кўприкдан ўтаётган эканмиз, энди ҳар нарса бўлиши мумкин, – дея хаёлимдан ўтказдим. – Ҳар нарса..."

Кун чошгоҳга яқинлашиб қолган эди. Биз қирқ иккинчи кўчадаги шинам, салқин ертўлада жойлашган қаҳвахонада Бейкер хоним билан нонушта қилишга келишиб олгандик. Ертўла нимқоронғи эди. Баногоҳ Гэтсбига кўзим тушди. У кираверишда ким биландир суҳбатлашарди.

– Жаноби Корраузй, марҳамат, танишинг. Бу дўстим жаноби Вулфшим бўладилар.

Паст бўйли, пучук бурунли яҳудий қайрилиб менга тикилиб қаради. Кейинроқ ним қоронғуликда кўзлари қисиқ эканлигини билдим.

– ... Сизни кўрганимдан хурсандман, – деди Вулфшим қўлимни қаттиқ сиқаркан.

– Мен ҳам, – дедим одоб билан.

– Хўш, нима қилдик?

Афтидан, бу савол менга берилган эмасди, у дарҳол қўлимни қўйиб, Гэтсбига юзланди.

– Пулларни Кэтспога бературиб: "Кэтспо, у тилини тиймагунча бир цент ҳам берманг", дедим. У дарҳол тилини тийди.

Гэтсби иккимизни қўлтиқлаганча, ресторанга бошлади. Жаноби Вулфшимнинг гапи ичида қолиб кетди, негадир у хомуш тортиб қолди. Улар стол атрофига ўтиргач, бош официант келиб буюртма оларкан:

– Содали ва яхли бўлсинми? – деб сўради.

– Шинам жой экан, – деди Вулфшим шифтдаги нақшларни кўздан кечириб. – Менга кўчанинг нариги томонидагиси ёқади.

– Ҳа, содали ва яхли бўлсин, – деди Гэтсби. Сўнг Вулфшимга эътироз билдириб: – У ер жуда иссиқ, – деб қўшиб қўйди.

– Тўғри, иссиқ ва тор, – деди жаноб Вулфшим. – Лекин у ерда қанчадан-қанча хотиралар бор.

– Йўлнинг нариги томонида қанақа ресторан бор? – сўрадим мен.

– Эски "Метропол" ресторани.

– Эски "Метропол", – деди Вулфшим хаёл сурганча чўзиб. – У ерда қанчадан-қанча танишлар билан отамлашганмиз. Улар ҳозир орамизда йўқ. Қанчадан-қанча дўстларимиз бу дунёдан ўтиб кетдилар. Умримнинг охиригача ўша ерда Рози Розентални отиб қўйишган тунни асло ёдимдан чиқара олмайман. Столда олти киши ўтиргандик. Ҳаммадан кўра Рози кўп ичиб, тинмай овқат ерди. Тонгга яқин унинг ёнига официант келиб, "Сизни чақиришаяпти", деб қолди. У ўзини ғалати тутарди. "Ҳозир чиқаман", деди. Сўнг ўрнидан турмоқчи бўлди, туролмади. Мен унга "чиқма", деб қаршилик кўрсатдим.

"Рози, кимга керак бўлсанг, ўзи келсин, ташқарига чиқма", дедим яна қайтариб. Соат бешларга яқинлашиб қолганди, деразада пардалар бўлмаганда, кун ёришиб кетганини кўрган бўлармидик.

– Хўш, у ташқарига чиқдими? – соддалик билан сўрадим мен.

– Чиқди, ха, чиқди, – деди Вулфшим кўзларини менга чақчайтириб қараркан. – Эшик ёнига етгач, у орқасига ўгирилди-да "Официант менинг қаҳвамни олиб кетмасин", – деди. У ташқарига чиққан ҳам эдики, қорнига қарата уч марта ўқ отилди ва машина гизиллаганча кўздан ғойиб бўлди.

– Ўшалардан тўрт кишини электр стулга ўтқазишган эди, – дедим мен бу воқеани эслаб.

– Бейкерни ҳам ҳисоблаганда беш киши эди улар, – деди у менга тикилганча. – Эшитишимча, сиз бу ишларга қизиқар экансиз?

Кутилмаган бу саволдан довдираб қолдим. Менинг ўрнимга Гэтсби жавоб берди.

– Йўқ, йўқ, бу бошқа одам.

– Ўша эмасми? – ҳафсаласи пир бўлиб сўради жаноб Вулфшим.

– Бу менинг дўстим. Айтдим-ку, бу мавзу тўғрисида бугун гаплашмаймиз деб.

– Кечирасиз, – деди жаноб Вулфшим. – Мен сизни бошқа одам деб ўйлабман.

Иштаҳани очувчи сабзавотли таом келтирилди. Жаноб Вулфшим "Метропол" ресторанида содир бўлган ачинарли воқеани унутиб, иштаҳа билан овқат ейишга тутинди. Бир вақтнинг ўзида ресторан залига синчковлик билан кўз югуртириб чиқди, ҳатто орқасида ўтирган одамга ҳам қараб қўйишга улгурди. Ҳар ҳолда, ёнида мен бўлмаганимда стол остига ҳам қарашдан тап тортмасди.

– Биродар, машинада келаётганимизда мендан жаҳлингиз чиқмадими? – сўради мен томонга бир оз энгашиб.

Мен унинг чеҳрасида таниш табассумни кўрдим, лекин бу сафар унинг таъсирига тушмадим.

– Топишмоқ топишни ёмон кўраман, – дедим мен. – Мендан нима кераклигини нега очиқ-ойдин айтмайсиз. Бейкер хонимни аралаштиришдан нима маъно бор?

– Қўйсангиз-чи, қанақа топишмоқ ҳақида гапиряпсиз, – эътироз билдирди у. – Биринчидан, Бейкер хоним олий тоифали спортчи. Агар бу ерда бирон нарса рўй бергудек бўлса, у ҳеч қачон розилик билдирмаган бўлар эди.

У дабдурустдан соатига қаради-ю, сўнг сапчиб ўрнидан турди, мен билан Вулфшимни ёлғиз қолдирганча ўзи ташқарига югуриб чиқиб кетди.

– У ким биландир телефонда гаплашмоқчи, – деди Вулфшим унинг ортидан кузатиб қолар экан. – Ажойиб одам-а? Ҳам келишган, ҳам назокатли инсон.

– Ҳа, нимасини айтасиз?

– У Англиядаги Оксфорд университетини тугатган. Оксфорд университети нималигини биласизми?

– Қулоғимга чалингандай. Дунёдаги энг машҳур университетлардан бири. Сиз Гэтсбини анчадан бери танийсизми? – сўрадим мен Вулфшимдан.

– Бир неча йилдан бери, – деди у гердайиб. – Урушдан кейин танишганман. У билан бирон соат суҳбатлашгач, рўпарамда ўта тарбияли инсон турганлигига ишонч ҳосил қилганман.

"Ҳа, – деб ўйладим ичимда, – бундай инсонларни уйга таклиф қилиб, онанг ва синглинг билан таништирсанг бўлади", дедим ўзимга-ўзим. У бир оз сукут сақлади.

– Афтидан, сиз менинг кўйлагим енгидаги тақинчоқларимни томоша қиляпсиз, шекилли, – деди.

Бу нарса хаёлимга ҳам келмаганди. Унинг бу гапидан кўйлаги енгидаги тақинчоққа қараб қўйдим. Улар фил суягидан ясалган экан.

– Одам тишининг ўзгинаси-я, – деди у кўйлаги енгидаги тақинчоққа қараб. – Танлаб олинган нусхалар.

– Тўғри айтасиз! – Мен уларни яқиндан кўрдим. – Ажойиб экан.

– Ҳа-а, – деди у, сўнг костюмининг енгини тортиб қўйди. – Ҳа-я, Гэтсби аёллар борасида жуда инжиқ. Дўстининг хотинига қиё ҳам боқмайди.

Гэтсби ёнимизга қайтиб келгач, жаноби Вулфшим қаҳвасини бир кўтаришдаёқ ичиб, ўрнидан турди.

– Сиз билан бирга ўтирганимдан бағоят хурсандман, – деди у. – Энди сиздек ёш дўстларимни ёлгиз қолдирмоқчиман. Мен борай бўлмасам.

– Қаерга кетаяпсиз, бир оз ўтиринг, – деди Гэтсби тил учида.

Жаноб Вулфшим гўё дуо қилмоқчи бўлгандек, қўлларини очди.

– Сизлар жуда илтифотлисизлар, аммо мени ёшим бир жойга бориб қолган, – деди у тантанавор оҳангда. – Сизларнинг ўзингизга яраша гапингиз бўлса керак: спорт, хонимлар ҳақида... – яна қўлини ёзиб гапида давом этди. – Менинг ёшим элликдан ошган. Шунинг учун сизларни ноқулай аҳволга солмоқчи эмасман.

Вулфшим шундай дея бизларни тарк этди. Мен ортидан уни ўзимнинг ножўя гапим билан хафа қилиб қўймадиммми, деб ўйлаб қолдим.

– Баъзан у тушкунликка тушиб қолади, – деди Гэтсби. – Очиғини айтганда, у Нью-Йоркда кўзга кўринган одамлардан бири. Бродвейдаги ўз одамимиз.

– Ким у, актёрми?

– Йўқ.

– Тиш докторими?

– Мейер Вулфшимми? Йўқ. У қиморбоз, – Гэтсби бир оз дудуқланиб қолди. Сўнг совуққонлик билан жавоб берди. – 1919 йилда "Уорлд Сириз" билан боғлиқ воқеани шу инсон ташкил қилган.

Мен донг қотиб қолдим. "Уорлд Сириз" бейсбол мусобақаларида рўй берган қаллоблик ёдимда эди. Лекин бу воқеага унча аҳамият бермагандим. Шоу-шувга сабаб воқеа деб хаёлимга ҳам келтирмагандим. Бир киши эллик миллион кишининг ишончини суиистеъмол қилиши ақлимга сиғмади.

– Буни қандай амалга оширди экан-а? – ҳайрон қолиб сўрадим мен.

– Тасодиф ҳолатдан фойдаланган, холос.

– Уни нега жазолашмаган?

– Исботлай олишмаган. Мейер Вулфшимни осонликча қўлга олиб бўлмайди.

Ўтиришнинг ҳисоб-китобини мен қилдим. Официант қўлидан қайгимни олиб, одам гавжум залнинг нариги тарафида Том Бьюкенен ўтирганини кўриб қолдим.

– Мен анави ердаги танишим билан саломлашиб келишим керак, – дедим мен. – Хоҳласангиз, юринг мен билан, ушланиб қолмаймиз.

Бизни кўриб қолган Том ўрнидан қўзғалиб, истиқболимизга кела бошлади.

– Қаерларда юрибсан? Телефон ҳам қилмайсан. Дэзи сендан жуда хафа, – ёзгириб сўрапти у мен билан.

– Жаноб Бьюкенен, – таништирдим уларни. – Жаноб Гэтсби.

Улар бир-бирларига қўл узатдилар. Кутилмаганда Гэтсбининг ранги оқариб кетди-ю, ноқулай аҳволга тушди.

– Қандай яшаяпсан? – сўроқни давом эттирди Том. – Бундай узоқ жойларга сени қайси шамол учирди?

– Бу ерга жаноб Гэтсби билан нонушта қилгани келгандик.

Ёнимга қарасам, Гэтсби жуфтакни ростлаб қолибди.

– Тўққиз юз ўн еттинчи йил октябрь ойи кунларининг бири... ("Плаза" меҳмонхонасининг очиқ ресторанида мен билан бир неча соат бирга ўтириб, Жордан Бейкер ҳикоя қилиб берганди.) Мен Луисвилл кўчаси бўйлаб дам-бадам майсазорни босиб, йўл четидан кетиб борардим. Майсалар устида юришни ёқтираман, чунки оёгимда резина тишли инглизлар оёқ кийими бор. Бурмали янги катак кўйлак кийиб олган эдим.

Дэзи Фэй уйи олдида кенг майсазор. У ўн саккиз ёшда, мендан икки ёш катта эди. Дэзи гўзал бўлгани учун ҳам купчиликнинг эътиборини ўзига тортарди. Луисвиллдаги бирон-бир қиз у каби жозибадор эмасди. У доим оқ кўйлак кийиб юрарди. Икки ўринли оқ рангдаги машинаси бор эди. Кэмп-Тэйлорлик ёш зобитлар кун давомида Дэзига қўнғироқ қилиб, бирон оқшомни у билан бирга ўтказишни орзу қилар эдилар. Ҳеч бўлмаса бир соатга, дея кўндиришга уринардилар.

Ўша куни мен унинг уйига яқинлашгач, кўча четида оқ машина турганини кўрдим. Машина ичида менга нотаниш лейтенант билан Дэзи ўтирганини кўриб қолдим. Улар гўё атрофларида хеч ким йўқдай берилиб сухбатлашиб ўтиришарди. Дэзи мени уч қадамча беридан кўриб қолди.

– Хой, Жордан, – бирдан чақириб қолди у мени. – Илтимос, бир дақиқага бу ёққа кел.

Шу тобда унга керак бўлиб қолганим менга хуш ёқди; ёши катта ўртоқларим орасида у энг ёқимтойи эди. У мендан: "Қизил Хочга кетяпсанми?" деб сўради. Мен "ҳа" деб жавоб бердим. Балки у бугун боролмаслигини айтиб қўйишим керакдир? Дэзи гапираётганида бир ҳарбий кимса унга мафтун бўлиб ўтирарди. Афтидан, ҳар қандай қиз ҳам балоғатга етганда, йигитлар шундай қарашларини орзу қилсалар керак. Бу ҳолат менга ғаройиб, сирли бўлиб туйилди. Шунинг учун ҳам узоқ вақт ёдимда сақланиб қолган бўлса, ажаб эмас.

Офицернинг исми-шарифи Жей Гэтсби эди. Мен уни тўрт йилдан бери кўрмадим, шунинг учун биз у билан Лонг-Айлендда учрашганимизда бу ўша Гэтсби экани асло хаёлимга келгани йўқ.

Бу воқеа 1917 йилда бўлган эди. Орадан бир йил ўтгач, ён-атрофимда хушторларим кўпая бошлади. Бундан ташқари, спорт мусобақаларида ҳам иштирок эта бошладим. Дэзи билан кам учрашадиган бўлиб қолдим. У вақтини бошқа давраларда ўтказадиган одат чиқарди. Дэзи ҳақида, гўёки у океан ортига жўнаб кетаётган бир ҳарбий кимса билан хайрлашиш учун Нью-Йоркка бориш ниятида тугун-терсагини йиғиштираётганини онаси кўриб қолибди, деган миш-мишлар тарқалиб кетганди. Уни уйдан чиқазмай қўйишди. Дэзи бу воқеадан сўнг бир ҳафта давомида уйида ҳеч ким билан гаплашмай қўйди. Шундан сўнг у ҳарбийларга кўнгил қўймасликка онт ичди. Ясситовонликлари сабабидан армияга боришдан қутулиб қолган ёш йигитлар билан учрашадиган бўлиб қолди.

Куз келгач, Дэзи асл ҳолига қайтди, бир гапириб, ўн куладиган, қувноқ ва хушчақчақ қизга айланди-қолди.

Уйидагилар билан ярашгач, дарҳол унинг уйида зиёфат берилди. Февраль ойида янги орлеанлик бир келгинди билан унаштирилгани ҳақида гап тарқалди. Июнь ойида эса чикаголик Том Бьюкенен билан тўйлари бўлиб ўтди. Уларнинг тўйи дабдаба билан ўтказилди. Куёв юзларча ошналари билан келинникига тўрт вагонда келиб "Мюльбах" меҳмонхонасининг алоҳида қаватига жойлашдилар. Куёв тўйдан олдин келинга баҳоси уч юз эллик минг долларлик бўйинга тақадиган дур, марварид шодасини совға қилди.

Мен келиннинг яқин дугонаси эдим. Тўй маросимига ярим соат қолганида Дэзи ўтирган хонага кирсам, у тўшакда гулдор кўйлагида узала тушиб ётарди, не кўз билан кўрайки, кайфи жуда баланд эди. Дэзининг бир қўлида майли шиша, иккинчи қўлида эса қандайдир хат бор эди.

– Мени табрикла, – гўлдиради Дэзи. – Умримда биринчи бор ичиб, маст бўлишим. Эҳ, қандай мазза-я!..

– Дэзи, сенга нима бўлди?

Очигини айтганда, мен жуда қўрқиб кетгандим. Қизларни бундай маст ҳолатда сира кўрмагандим.

– Мана, м-мар-ҳамат, – дея Дэзи маржон шодасини менга узатди. – Буни олгин-да, эгасига топшир. "Дэзи фикридан қайтди, тўй бўлмайди", деб айт. Йиғилганларнинг барчасига, "Дэзи фикридан қайтди", дегин.

Дэзи тинмай йиғларди. Мен хонадан чиқиб онасининг оқсочини топдим. Оқсоч иккимиз эшикни ичидан қулфлаб, Дэзининг устидан совуқ сув қуя бошладик. У қўлидаги хатни бирортамизга бермасди. Уни қўлида чангаллаб олганди. Хат сувга бўкиб, бўлак-бўлак бўлиб кетаётганини кўргач, уни совун қутисига қўйишга рози бўлди. У лом-мим демай ўтирарди. Унга нашатир спирти ҳидлатиб, бошига муз қўйиб, ўзига келтирдик, сўнг эгнига келинлик либосини кийгиздик. Орадан ярим соат ўтгач, ўзига келди. Мен билан пастга тушаётганида унинг бўйнида маржон шодаси ярақлаб турарди. Эртаси куни соат бешлар чамаси бир сўз демай, Том Бьюкенен билан никоҳдан ўтди. Улар Жанубий Денгиз бўйлаб "асал ойи"ни ўтказишга жўнаб кетдилар.

Мен уларни "асал ойи"дан қайтиб келаётганларида Санта-Барбарада учратиб қолдим. Дэзи эрини шу қадар севиб қолибдики, бундан ҳам севиндим, ҳам ҳайратга тушдим. Эри бир дақиқага ташқарига чиқиб кетса борми, Дэзи атрофга аланглаб, "Том қаерда?" деб безовталаниб сўрайверарди. Том бўсағада пайдо бўлмагунча тинчимасди. Дэзи чўмилиш жойида эрининг бошини тиззасига қўйиб, бармоқлари билан унинг юзини соатлаб силаб-сийпалаб эркаларди. Афтидан унга ҳеч тўймасди. Бу воқеа август ойида юз берганди.

Мен Санта-Барбарадан жўнаб кетганимдан сўнг, орадан бир ҳафта ўтгач, Том тунда Вентур йўлида автофургонга урилиб, машинасининг олд ғилдираги узилиб тушган эди. Шунда у билан бирга кетаётган Санта-Барбара меҳмонхонасининг оқсочи ҳам газета саҳифаларига тушиб қолганди. Бу фалокатда унинг қўли синганди.

Апрель ойида Дэзи қизлик бўлди. Улар бир йилга Францияга жўнаб кетишди. Уларни онда-сонда: гоҳ Канадада, гоҳ Довилда учратиб қолардим, сўнгра улар уйга қайтиб келиб, Чикагода яшай бошладилар. Бу ерда Дэзини яхши кўриб ардоқлашарди. Бу жуфтликнинг атрофида тўпланганлар такасалтанг ва майхўрлардан иборат бадавлат ёшлар эди. Шунга қарамасдан, Дэзи ўз обрўсига гард юқтирмас эди. У сира ичмасди, шунинг учун ҳам уни ҳурмат қилардилар. Атрофингдагилар маст бўлсалар-у, аммо сен ҳушёр турсанг, бу катта ютуқ эди. Шунда сен ортиқча гапирмайсан, энг асосийси бирон нарса қилмоқчи бўлсанг, атрофдагилар сезмайдиган ёки ҳеч нарса билан ишлари бўлмаган вақтларида фурсат топиб кўнглингга ёққан ишни бажарсанг бўлади. Балки Дэзини ишқий муносабатлар қизиқтирмай қўйгандир, лекин унинг овозида бунга мойил сўзлар бисёр эди.

Бундан бир ярим соат аввал Дэзи тўсатдан Гэтсби исми шарифини эшитиб қолса бўладими. Орадан қанча сувлар оқмади дейсиз.

– Сиз Уэст-Эггда яшайман деганингизда, мен ўша ерлик Гэтсбини танийсизми, деб сўраганим ёдингиздами? Уйингизга кетишингиз билан у хонамга кириб, мени

уйғотиб, гапга тутди: "Гэтсби ким ўзи?" деб сўради. Мен уйқу аралаш унинг кўринишини бир амаллаб тасвирлаб берганимда, у титроқ овозда: "Ҳойнаҳой, бу ўша бўлса керак", деб хўрсиниб қўйди. Шунда унинг оқ автомобили ичида кўрган офицер ёдимга тушди. Мен гап нимада эканлигига тушуниб етгандим.

Жордан Бейкер менга бу воқеани батафсил сўзлаб бераётганида биз аллақачон "Плаза" ресторанидан чиқиб, очиқ машинада Марказий хиёбон бўйлаб кетмоқда эдик. Ғарбий томондаги Элликинчи кўчаларда қад кўтарган киноюлдузларининг маҳобатли уйлари ортида ботиб бораётган қуёш ўз ётоғига йўл олмоқда эди. Кечки дим ҳавода шўх болаларнинг айтаётган қўшиқлари қулоққа чалинарди.

Мен араб шайхиман,
Сени жондан севаман.
Учар отга миниб,
Тушингангга кираман.

– Ғалати тасодифни қаранг! – дедим мен.

– Бу умуман тасодиф эмас.

– Қанақасига?

– Гэтсби бу виллани бекорга сотиб олган эмас. У Дэзи кўрфазнинг нариги соҳилида истиқомат қилишини яхши билган.

Демак, ўша июнь оқшомида унинг эътиборини фақат юлдузлар жалб қилмаган экан-да. У гўё ўз кўркам қобиғини ёриб чиқиб, олдимда қайта тирилгандай бўлди.

– У сиздан бирон йўлини қилиб, Дэзини меҳмонга таклиф қилишингизни ва уни ҳам бирров ташриф буюришига рухсат этишингизни илтимос қилмоқчи бўлгандир, – гапида давом этарди Жордан.

Мен бу гапдан ҳайратга тушдим. У Дэзини беш йил кутган. Сўнг вилла сотиб олган. Афсонавий кўриниши туфайли атрофдагилар ёпирилиб келиши учун ана шу виллани танлаган. Буларнинг ҳаммасини у бировнинг уйига бир йўлини қилиб бирон соатга кириб чиқиш учун амалга оширган эди.

– Шу арзимас илтимос билан менга мурожаат этиш учун бу воқеанинг барча тафсилотларини менга тушунтиришни наҳот зарур деб билган бўлса?

– Бу гапни айтишга унинг юраги бетламаяпти. Ахир бу учрашувни узоқ кутди. Илтимосидан сиз хафа бўласиз, деб ўйлади. Аслида у жуда одамовин, шу билан бирга виждонли одам. Қалбига чуқурроқ қарасангиз биласиз, у ҳалол инсон.

Лекин буларнинг барчаси менда шубҳа уйғотди.

– Бу учрашувни уюштиришни сиздан сўрагани осонроқ эмасмиди?

– У Дэзи уйимни кўрса, деяпти, – тушунтирди Жордан. – Сиз эса унга ён қўшнисиз.

– Э-ҳа! Гап бу ёқда денг!

– Менимча, у кунлардан бир куни Дэзи унинг вилласига тасодифан келишини кутган. Бироқ ўйлаган иши амалга ошмади. Шунда у уйига йиғилган меҳмонлар билан бўлган одатий гаплар орасида у ҳақда сўрайдиган, уни танийдиганларни учратиш мақсадида йиғилганлар билан тинмай суҳбат қурарди. Дэзининг таниши мен бўлиб чиқдим. Ёдингизда бўлса, сиз билан унинг вилласида учрашган кечада у менга илтифот қилиб, суҳбатга чорлади. Аввалига, нима дейишни билмай роса гапни айлантирганини билганингизда эди. Мен дарҳол унга Нью-Йоркда нонушта қилишни таклиф этдим, унинг жаҳли чиқиб кетди. "Мен тақиқланган учрашувни истамайман!" – деди гижиниб. "Дэзини қўшнимникида меҳмондорчиликда учратиш ниятидаман", – деди ниҳоят кўнглини ёзиб.

– Мен унга сиз Том билан ошна эканлигингизни айтганимда, у бу ниятидан қайтмоқчи ҳам бўлди. Гэтсби Томни яхши билмасди, гарчи бир неча йиллар давомида ҳар кунги Чикаго газеталарини кўздан кечириб юрган бўлса ҳам. У газета саҳифаларидан Дэзи ҳақида бирон-бир маълумотни учратиб қолишни чин дилдан истарди.

Қош қорайиб қолганди. Биз йўловчилар юрадиган кичик кўприк остига тушганимизда мен Жорданнинг офтобда қорайган елкасидан ушлаб, аста ўзимга тортдимда, кечки овқатни бирга қилишни таклиф этдим. Шу

тобда мени Гэтсби ҳам, Дэзи ҳам қизиқтирмай қўйганди. Хаёлимни беташвиш яшайдиган, дадил гапирувчи Жордан Бейкер эгалладн. Қулоғим остида қандайдир сархуш овоз янграрди: "Сен ё овчисан ёки ўлжасан, ё ҳаракат қиласан ёки орқада судралиб қоласан".

— Дэзининг ўзи Гэтсби билан кўришишни истамайдими?

— Бечоранинг ҳеч нарсадан хабари йўқ. Унинг хабар топишини Гэтсби истамаяпти. Сиз уни шунчаки бир пиёла чойга таклиф қилсангиз...

Биз қатор экилган дарахтлар ёнидан ўтиб, Эллик тўққизинчи кўчадаги уйлар ёнидан чиқиб қолдик. Очиғи, кўнгил қўйган аёлим йўқ эди. Шунинг учун ёнимда ўтирган аёлни бағримга тортдим. У менга қараб жилмайди. Жорданни янада маҳкамроқ қучиб, лабларидан бўса олдим.

Бешинчи боб

Ўша тунда мен Нью-Йоркдан Уэст-Эгга қайтаётганимда уйимга ўт тушибди, деб жуда қўрққандим. Тунги соат иккилар чамаси. Кўл соҳили шамалоқдек ёп-ёруғ. Буталар қоронғиликда гўё шарпадек кўринарди. Телеграф симлари шуълада йилтиллар эди. Мен муюлишда таксидан тушиб қолдим. Гэтсбининг вилласини машъалалар ёритиб турарди.

Аввалига мен навбатдаги зиёфат бўлаётган бўлса керак, сархуш меҳмонлар "денгиз тўлқинланаяпти" деган беркинмачоқ ўйинини ўйнашаяпти, ўйинга берилиб барча қаватларга тарқаб кетишибди-да, деб ўйладим. Лекин ён-атроф жимжит эди. Фақат шамолнинг увиллаган овози эшитиларди, холос. Вилладаги чироқлар дам порлаб ёнар, дам пасаярди. Уйим олдига қандайдир машина келиб тўхтади. Шу тоб майсазордан мен томон келаётган Гэтсбига кўзим тушди.

— Уйингиз жаҳон кўргазмасига ўхшаб кетибди, — дедим унга.

— Ростданми? — дея ҳардамхаёллик билан атрофга аланглади. — Мен атрофни айланиб чиқмоқчи эдим. Би-

родар, бир Кони-Айлендга ўтиб келмаймизми? Менинг машинамда борамиз.

– Кеч бўлиб қолди-ку.

– Унда ҳовузда чўмиламиз? Ёз бўйи бирон марта ҳам ҳовузда чўмилмабман-а!

– Кечирасиз. Уйқум келаяпти.

– Ўзингиз биласиз.

У менга тикилганча ниманидир айтмоқчига ўхшарди.

– Бейкер хоним менга айтди, – дедим ниҳоят. – Эртага Дэзига қўнғироқ қилиб, уни бир пиёла чойга таклиф этаман.

– Яхши қиласиз, – деди ўзини бепарво тутиб. – Сизни безовта қилишни хоҳламагандим.

– Сизга қайси кун маъқул?

– Ўзингизга қайси кун қулай бўлса, ўша куни, – деди у шоша-пиша. – Сизни безовта қилмоқчи эмасдим. Узр.

– Индинга чақирсам бўладими? Сизга маъқулми?

У бир дақиқа ўйга толди. Сўнг иккиланиб деди:

– Майсаларни ўрдиришим керак.

Иккимиз ҳам уйларимиз атрофида ўсиб ётган майсазорга қараб қолдик. Менинг уйим олдидаги майса жуда ўсиб кетганди. Унинг уйи олдидаги майса бир текисда яшнаб турарди. У мен томондаги майсазорни тартибга келтиришни назарда тутганини англадим.

– Яна бир-икки нарса... – гапирмоқчи бўлди-ю, лекин иккиланиб, дудуқланиб қолди.

– Балки учрашувни бир неча кунга орқага сурармиз?

– Йўқ, мен бу ҳақда гапирмоқчи эмасман. Яъни... – у гап тополмай чайнала бошлади. – Биласизми, миямга... Гап шундаки, топиш-тутишингиз... унчалик эмасга ўхшайди, биродар.

– Тўғри, ўртамиёна.

Жавобим унга жон киргизгандай бўлди, у қатъий овозда:

– Ўзим ҳам шундай деб ўйлагандим, – деди. – Мени кечиринг... биласизми, мен бир нарсани ўйлаб қўйгандим. Сизнинг даромадингиз кўп бўлмагани учун ҳам шу фикр хаёлимга келганди... Ахир сиз қимматбаҳо қоғозларни сотиш билан шуғулланасиз, тўғрими?

— Тўғри, топдингиз!

— Шунинг учун ҳам таклифим сизни бефарқ қолдирмаса керак. Бу иш кўп вақтингизни олмайди, лекин мўмай пул ишлаб олишингиз мумкин. Яна бир гап, бу иш сир тутилишини талаб этади.

Бу суҳбат бошқа шароитда бўлганида ҳаётимни тубдан ўзгартириб юборишига ишончим комил эди. Аммо хизматим эвазига очиқ-ойдин ва андишасизлик билан таклиф қилинганлигидан рад жавобини беришдан бошқа чорам қолмаганди.

— Афсуски, бу таклифингизни қабул қилолмайман, — дедим бир оз иккиланиб. — Қўшимча иш қилишга ортиқча вақтим йўқ.

— Қўрқманг, жаноб Вулфшим билан иш қилмайсиз. — У афтидан гап нонушта вақтида гаплашилган "алоқалар" устида кетаётгандир, деб ўйлади, шекилли. Лекин мен ундай хаёлга бормагандим. Гэтсби суҳбат давом этишини жуда кутган эди, аммо ўз хаёлларим билан банд эдим. У билан ортиқча суҳбатлашишни истамаётганимни билдирдим. Гэтсби гапимиз қовушмагани сабабли уйи томон йўл олди.

Нью-Йоркдаги оқшомдан сўнг миямда сархуш хаёллар кеза бошлади. Мен остона хатлаб уйга кирдиму, етоққа кириб, қаттиқ уйқуга кетдим. Шунинг учун ҳам Гэтсби Кони-Айлендга бордими ёки тонг отгунча чироқлар машъаласи ёғдусида уйини кезиб чиқдими, билмайман.

Эрталаб идорага боргач, Дэзига қўнғироқ қилдим ва Уэст-Эггдаги уйимга бир пиёла чойга таклиф қилдим.

— Илтимос, Томсиз келсанг, — дея огоҳлантирдим уни.

— Нима?

— Томсиз келгин, деяпман.

— Том ким ўзи? — ҳазиллашиб сўради у.

Эртаси куни эрталабдан ёмғир шаррос қуйди. Соат ўн бирларга яқин эшигим тақиллаб қолди. Эгнида ёмғирпўш, қўлида майса ўрадиган ускуна турган бир одам эшигим олдида турарди. Уни жаноб Гэтсби майса ўриш учун юборганини айтди. Шу тобда оқсочимни меҳмон келиши ҳақида огоҳлантирмаганим эсимга тушди; ма-

пинамга ўтириб уни уйидан олиб келиш, бир йўла лимон ва гуллар, ҳамда бир нечта финжон харид қилиш мақсадида йўлга тушдим.

Аслида гулларни сотиб олмасам бўлар экан: соат иккида Гэтсбиникидан бир қанча гулдасталар вазалари билан келтирилган экан. Орадан бир соатлар чамаси ўтгач, эшик очилиб ичкарига эгнига кулранг кўйлак, ялтироқ бўйинбоғ боғлаган, оқ фланел костюм кийган Гэтсби виқор билан кириб келди. Унинг ранги оқарган, тунда ухламай чиққани кўзлари киртайганидан шундоқ билиниб турарди.

– Хўш, ҳаммаси жойидами? – кирасолиб сўради у.

– Майса ҳақида сўраётган бўлсангиз, жуда чиройли қилиб ўрилди.

– Қанақа майса, – ўзини йўқотиб сўради Гэтсби. – Ҳа, майсазорни айтаяпсизми?! – Гэтсби дераза ортига қаради. Юз ифодасидан у ҳеч нарсани кўрмаётгани билиниб турарди.

– Ҳа, майсазор чиройли бўлибди, – мақтаб қўйди у хомуш тортиб. – Қайсидир газетада ёзишларича, ёмғир соат тўртларда тўхтар экан. Узр, сизда ҳамма нарса... чойбоп нарса борми?

Мен уни ошхона томон етакладим. Ошхонада оқсочни кўриб, таъна аралаш менга қараб қўйди. Сўнг иккимиз харид қилинган лимонли пишириқларни кўздан кечирдик.

– Хўш, сизга ёқдими? – сўрадим мен.

– Ҳа, ҳа! Жуда ёқди, биродар.

Соат уч яримларда ёмғир тинди, атрофни совуқ туман қоплай бошлади. Гэтсби "Иқтисодиёт" журналини худди ўқиётган одамдай варақлар экан, негадир юраги ҳаприқиб, дам-бадам сабрсизлик билан ойналари хира тортган дераза томонга қараб-қараб қўярди, гўё у ерда кўзга кўринмайдиган қандайдир ишлар юрагига ваҳима солаётгандек эди. У тўсатдан ўрнидан турди-да, қатъиятсизлик билан уйига чиқиб кетаётганлигини менга билдирди.

– Нега кетаяпсиз? – ҳайрон бўлиб сўрадим.

— Энди ҳеч ким келмайди. Кеч бўлиб қолди! — дея зарур иши бор одамдек соатига қараб қўйди. Ахир кун бўйи бу ерда уни кутиб ўтира олмайман-ку.

— Жиннилик қилманг! Соат энди тўртга яқинлашди.

Уни жойига мажбурлаб ўтқазиб қўйдим, у менга аянчли боқди-да, яна келиб жойига ўтирди. Шу топда уйим томон яқинлашиб келаётган автомобиль овози қулоғимга чалинди. Иккимиз ҳам ўрнимиздан сапчиб турдик; мен бир оз ҳаяжонланиб, пешайвонга чиқдим.

Настарин буталари орасидан уйим томон катта усти очиқ машина келмоқда эди. Машина дарвоза олдига келгач, тўхтади. Бир томонга қийшайтириб кийган шляпаси остидан Дэзи табассум қилиб турарди. Чеҳраси гул-гул очилиб кетганди.

— Уйинг шу ерда экан-да, дўстим!

Дэзининг жарангдор овози гўё бизга жон бахш этгандек бўлди. Унинг овози жуда майин ва ёқимли эди. Мен унинг оҳангига маҳлиё бўлиб, сўнгра сўзларини англаб етдим. Бир тутам ҳўл сочи ёноқлари устига тушиб турарди. У ёмғирда қолиб кетганди. Машина ичидан чиқа туриб, менга қўлини узатди. Қўлларида ёмғир марварид томчиларидек йилтирарди.

— Мени севиб қолмадингми, ишқилиб, — аста шивирлади у қулоғимга. — Нима учун ёлғиз ўзимни чақирдинг, а?

— Бу Рэкрент қалъасининг сири. Ҳайдовчингни бирон соатга қаергадир жўнат.

— Ферде, мени бир соатдан кейин олиб кетасиз. — Сўнг муҳим нарсани айтаётгандек, паст овозда деди: — ҳайдовчимнинг исми Ферде.

— Унинг бензиндан бурни оқмайдими?

— Йўқ, — соддалик билан жавоб қилди Дэзи. — Нега бундай деяпсан?

Биз етаклашиб ичкарига кирдик. Меҳмонхонада Гэтсбининг йўқлиги мени жуда ҳайратда қолдирди.

— Бу қанақаси бўлди! — дедим мен.

— Нимайди?

Шундай дея у ён-атрофга қараб қўйди. Шу тоб кимдир эшик қоқди. Мен эшик очгани йўл олдим. Ранги мурдадек

оқарган, қўлларини костюмининг чўнтагига солиб олган бўлса-да, даг-даг қалтираётган Гэтсби остонада пайдо бўлди. Қўлини чўнтагидан олмай, ортимдан айвонга кириб келди, сўнг меҳмонхонага кириб кетди. Бу кулгили ҳолат эмасди, албатта. Юрагим дук-дук урганча эшик ёнига қайтиб, уни зичлаб ёпиб қўйдим.

Ташқаридан шаррос қуяётган ёмгир овози эшитиларди. Орага бир дақиқа сукунат чўкди. Меҳмонхонада бўғиқ кулгу овози эшитилди. Ортидан Дэзининг баланд ва жарангдор овози қулоғимга чалинди:

— Биз яна учрашганимиздан жуда хурсандман, Гэтсби.

Яна орага жимлик чўкди. Айвонда қаққайиб туришни ўзимга эп кўрмай, ичкарига кириб бордим.

Гэтсби аввалгидек қўлини чўнтагига солганча бизга ўзини бепарводек кўрсатиб, камин олдида турарди. У бошини тик тутганидан тепада осиглиқ қадимги соатга тегай-тегай деб турарди. Шу ҳолатда турганча қаттиқ курсининг бир чеккасида бир оз чўчиб ўтирган, ҳар доимгидай назокатли, гўзал Дэзига тикилиб турарди.

— Биз эски танишлармиз, — деди Гэтсби менга қараб.

Гэтсби жилмайишга ҳаракат қилди-ю, лекин уддасидан чиқа олмади. Дабдурустдан боши тегиб кетган камин деворидаги соат қийшайиб ўрнидан қўзгала бошлади; Гэтсби ўтирилди-да, титраётган қўллари билан соатни ушлаб қолди ва уни ўз жойига ўрнатиб қўйди. Шундан сўнг оромкурсига чўкди-да, унинг тахтасига қўлини қўйиб, кафтини иягига тиради.

— Кечирасиз, соатни ўрнидан қўзгатиб юбордим, — деди у.

Юзим лов-лов ёнарди. Миямда минг хил фикр гужгон ўйнарди. Лекин биронтасиниям илгай олмасдим.

— Бу жуда қадимги соат, — дедим мен ҳам довдираб.

Назаримда учовимиз ҳам соат ерда чил-чил синиб ётибди, деган хаёлда эдик.

— Сиз билан анчадан бери кўришмадик, — деди Дэзи Гэтсбига назокат билан қараб.

— Ноябрь ойида кўришмаганимизга беш йил бўлади.

Гэтсбининг тезда берган жавобидан сўнг орага яна сукунат чўкди. Ноқулайликнинг олдини олиш учун барчамиз бирга ошхонага ўтиб, чой тайёрлашимизни таклиф қилдим. Улар рози бўлиб ўринларидан турдилар, аммо бахтга қарши оқсоч патнисда чой кўтариб кириб келиб қолса бўладими.

Ҳаммамиз ҳовлиққанча бир-биримизга чой ва ширинликлар узата бошладик. Ўртадаги ноқулайлик бир оз йўқолгандек бўлди. Биз Дэзи билан турли воқеалар ҳақида бафуржа суҳбатлашардик. Гэтсби эса бир бурчакка ўтириб олганча иккимизни соғинч нигоҳи ила кузатиб турарди. Қулай фурсат топгач, уларнинг иккисини холи қолдириб, узр сўраганча ташқарига чиқиб кетдим.

– Қаерга кетаяпсиз? – чўчиб сўради Гэтсби.

– Ҳозир қайтаман.

– Тўхтанг, сизга айтадиган икки оғиз гапим бор.

У ортимдан ошхонага чиқиб, эшикни ёпди-да, аянчли овозда: "ё тавба, ё тавба!" дерди тинмай.

– Сизга нима бўлди?

– Катта хато қилдим, – деди у бошини чайқаб. – Катта хато бўлди, ҳа, катта хато бўлди, – дерди тинмай.

– Парво қилманг. Бир оз ноқулай аҳволга тушдингиз, ҳаяжонландингиз, – дедим мен ва яна қўшиб қўйдим: – Дэзи ҳам ҳаяжонда...

– У ҳам ҳаяжонланаяптими? – ишонқирамай сўради Гэтсби.

– Сиздан кам эмас.

– Илтимос, секинроқ гапиринг.

– Сиз ўзингизни ёш боладек тутаяпсиз, – ўзимни тутолмай гапириб юбордим мен. – Тарбиясиз боладек. Нега энди унинг ёлғиз ўзини ташлаб чиқдингиз.

Гэтсби ўзини қўлга олиб, чуқур тин олди-да, менга ёш боладек қараб қўйгач, эшикни очди-да, меҳмонхонага кириб кетди.

Ярим соат аввал Гэтсби ҳаяжондан қутулиш мақсадида ҳовлига чиқиб кетган орқа эшикдан ташқарига чиқдим ва ёмғирдан қочиб барглари қуюқ дарахт панасига ўтдим.

Ёғаётган ёмғир янада кучая бошлади. Гэтсбининг боғбони қиртишлаб ўрган менинг ўнқир-чўнқир майса-

зорим майда кўлмакларга айланди. Дарахтлар орасидан Гэтсбининг мухташам вилласи кўзга ташланиб турарди. Ярим соат давомида Кант худди қўнғироқхонасига тикилгандек, мен ҳам вилладан кўз узмай турдим. Замонавий меъморчиликка мослаб қурилган бу уйни ўн йил муқаддам бир бадавлат пивочи қурган экан. Айтишларича, бу пиво тайёрловчи атрофдаги қўшнилари уйларининг томини похол билан ёпсалар, уларнинг барча солиқларини беш йил давомида тўлашини таклиф этган экан.

Балки улар бу таклифга рози бўлмаганликлари боис, пивочи мазкур ерини ўз уруғ-аймоғига совға қилиб беришига сабабчи бўлишгандир. Бу қайғу унинг соғлиғига катта путур етказди. Фарзандлари эса таъзия тугамасиданоқ бу уйни сотиб юбордилар. Американиклар жуда осонлик билан қул бўлишга рози бўладилар, аммо ҳеч қачон ўзларини деҳқон деб тан олмайдилар, деган гапга энди ишондим.

Орадан ярим соат ўтгач, булутлар орасидан қуёш мўралай бошлади. Гэтсбининг вилласига кириш йўлагида хизматкор озиқ-овқат олиб келадиган автофургон кўринди. Оқсоч юқори қаватдаги деразаларни оча бошлади. У кетма-кет очаётган деразалар рўпарасида тез-тез пайдо бўларди. Сўнг ўртадаги катта фонус рўпарасидаги деразадан бошини чиқариб, хаёл сурганича боққа қараб қолди.

Меҳмонларни ёлғиз қолдириш одобдан эмаслигини тушуниб, уларнинг олдига йўл олдим. Ёмғир тинай демагди. Меҳмонхонага яқинлашгач, уларнинг овози гоҳ бир текисда чиқиб, гоҳ баланд пардада гаплашаётганларининг шоҳиди бўлдим.

Мен ичкарига киришдан аввал ошхонадаги анжомларни жўрттага тақир-туқир қилиб тахлай бошладим. Хойнахой, бу тарақ-туруқимни эшитмаган кўринишади. Улар диванниг икки бурчагида бир-бирларига термулганча ўтирардилар, афтидан, ҳозир бир-бирларига қандайдир савол беришга шайланиб тургандек эдилар. Аввалги тортинчоқликларидан асар ҳам қолмаганди. Дэзининг кўзидан роса йиғлагани кўриниб турарди. Мен хонага

киришим билан Дэзи ўрнидан сапчиб турди-да, кўзгу қаршисида юз-кўзини арта бошлади. Мени ҳайратда қолдирган нарса бу Гэтсбидаги ўзгариш эди. Унинг юзи ёришиб кетганди; борлигини роҳатбахш хотиржамлик қамраб олганди.

— Э, биродар, бу сизмисиз! — деди у гўё биз бир неча йил кўришмаган ошналардек. Довдираганча менга қўлини узатиб кўришмоқчи ҳам бўлди.

— Ёмғир тинди, — дедим мен.

— Наҳотки? — сўзларим унга энди етиб борганди. Хонада қуёш нурлари жилва қилаётганини энди пайқади. У қувониб кулиб қўйди. Бу хабарни Дэзига айтишга ошиқди:

— Дэзи қаранг-а, ёмғир тинибди.

— Жей, жуда яхши бўлибди-да, — ёқимли овозда деди у ўзини қувноқликка солиб.

— Ҳозир ҳаммамиз бизникига чиқамиз, — таклиф қилди Гэтсби. — Мен Дэзига вилламни кўрсатмоқчиман.

— Балки менсиз борарсизлар?

— Йўқ, йўқ, биродар, сиз ҳам биз билан бирга борасиз.

Дэзи юзини ювиш учун юқорига кўтарилди. Мен сочиқларим қай аҳволда экан, деган ўйга чўмдим. Биз Гэтсби билан боққа чиқиб, Дэзини кута бошладик.

— Бу ердан уйим чиройли кўринар экан-а? — сўради у мендан. — Қаранг, уйим олдида қуёш чарақлаб, ўз нурларини сочиб турибди.

Мен қўшнимнинг гапини маъқулладим.

— Ҳа... — у уйидан кўз узмай, ҳар бир кавакни синчиклаб кузатиб чиқди. — Бу уйни сотиб олишга сарф бўлган пулни топиш учун уч йил умрим кетган.

— Мол-дунёингиз мерос қолган бўлса керак, деб ўйлагандим.

— Тўғри топдингиз, биродар, — саросимага тушиб жавоб қилди Гэтсби, — аммо мен уруш пайтидаги ваҳимада бор-будимдан айрилганман.

Афтидан, у хаёл суриб қолганди. Ўрни келганда ундан нима билан шуғулланасиз, деб сўраганимда, у: "Бу менинг ишим", деб жавоб берди. Сўнг қўпол гапирганини сезиб қолиб, жавобини тўғрилай бошлади:

— У, бу йиллар давомида мен кўп ишлар билан шуғулландим. Бир вақтлар дори-дармонлар билан, сўнгра нефть билан шуғулландим, ҳозир эса на униси, на буниси қолди. — У менга тикилиб қараркан: — Хўш, ўтган кундаги таклифимни рад этмайсизми? — деб сўради.

Мен жавоб беришга улгурмаган ҳам эдимки, ичкаридан кўйлагига икки қатор қилиб қадалган темир тугмачаларини ялтиратганча Дэзи чиқиб келди.

— Наҳотки, шу сизнинг уйингиз бўлса? — деди у бармоғи билан виллани кўрсатиб.

— Сизга ёқдими?

— Ёққанда-чи! Ҳайронман, сиз бу уйда қандай қилиб ёлгиз яшаяпсиз?

— Уйимдан эрта-ю кеч меҳмон аримайди. Нуфузли ва машҳур одамлар ташриф буюрадилар.

Биз Гэтсбининг уйига бўғоз бўйлаб қисқа йўлдан юрмай, уйни айланиб катта йўлдан бордик. Асосий дарвозадан ичкарига кирдик. Дэзи муҳташам виллани томоша қилар экан, ҳайратини яшира олмасди. Ҳовлидаги гуллару дарахтлар уни маҳлиё қилиб қўйганди. Улардан таралаётган ёқимли бўйдан сархуш эди. Пиллапояларга тўшалган ранг-баранг пояндозларни кўрмасликнинг, дарахтлардаги қушларнинг чуғур-чуғуридан бошқа товушларни эшитмасликнинг сира иложи йўқ эди.

Биз Marie Antoinette мусиқа салонлари бўйлаб юрдик, сўнг охирги услубда қайта тикланган меҳмонхоналарни томоша қилаётганимизда менга худди барча диванларда ва барча столлар атрофида жимгина ўтирган меҳмонлар бордек туюлди, назаримда. Катта кутубхонага кирдик. Ортимиздан эшик ёпилиши билан кўзойнак тақиб олган ёқимсиз Филиннинг қаҳқаҳа отаётгани кўзимга кўриниб кетди.

Биз юқори қаватга ҳам кўтарилдик. Даҳлизга янги узилган гуллар қўйилган, ҳаворанг ва пушти рангдаги дарпардалар осилган ораста ётоқхоналарни, кийим ечиб қўйиладиган хонани ва ваннани айланиб чиқдик. Хоналарнинг бирида эгнига спорт костюми кийиб, гилам устида машқ қилаётган кимсага кўзимиз тушди. Бу жаноб Клипспрингер ижарачи эди. Эрталаб у чўмилиш

ҳавзаси бўйлаб сайр этиб юрганига кўзим тушганди. Биз шахсан Гэтсби фойдаланадиган барча хоналарни, Роберт Адам услубидаги кабинетини кўриб, барча кузатувларни ниҳоясига етказгач, ўтириб Гэтсби девордаги яширин жавондан олган "шартрез"дан бир қадаҳдан ичдик.

Гэтсби уйидаги ҳар бир буюмга Дэзининг муносабатини унинг юз ифодасига қараб билиб оларди. Дэзи баъзан атрофга ҳайратланганча боқарди. Бу нарсалар севган аёлининг олдида ҳеч нарсадек кўринарди Гэтсбига. Дэзи қоқилиб, зинадан қулаб тушишига бир баҳя қолди. Гэтсби уни ушлаб қолди.

Гэтсбининг ётоги бошқа хоналарга нисбатан анча содда ва камтарона жиҳозланган эди. Дэзи роҳатланиб, қўлига тароқни олди-да, сочини тарай бошлади, Гэтсби эса оромкурсига ўтириб, кўзларини юмганча, жилмайиб қўйди.

– Биродар, дунё қизиқ-да, – деди у қувониб. – Ўйлаб ўйимга етолмайман... Қанча ҳаракат қилсам ҳам.

Гэтсби афтидан икки босқичдан ўтиб, энди учинчи босқичга тайёргарлик кўраётган эди. Қаранг-а, неча йиллар қидирган севгилисини топиб, орзусига эришди, ҳаётига нурли кунлар кириб келди. Неча йиллар хаёл қилган бу кунларни у узоқ кутганди.

Гэтсби бир оз ўзига келгач, хонадаги иккита катта жавоннинг эшигини очиб юборди, бу ерда унинг сон-саноқсиз костюмлари, халатлари, бўйинбоглари осиглиқ турар, токчаларида эса саржиндек тахланган кўйлаклари ётарди.

– Англияда кийим-кечак юбориб турадиган танишим бор. Баҳор ва кузда мен у ердан мавсумга мос барча кийимларни олиб тураман, – деди Гэтсби.

У токчадан бир боглам кўйлакларини олиб, турли услубда тикилган хилларини бизга кўрсата бошлади. Ҳайратга тушганимизни кўриб эса, қолганларини ҳам бир чеккадан намойиш эта бошлади. Дэзининг қалбидан бир нидо отилиб чиқди, у кўйлак бопламлари устига бошини қўйганча, ҳўнграб йиглаб юборди:

– Қандай чиройли кўйлаклар-а. Мен ҳеч қачон, ҳа, ҳеч қачон бундай чиройли кўйлакларни кўрмаганман, – деди гамгин овозда.

Барча уйларни кўриб бўлгач, биз яна боғни, сузиш ҳавзасини, гидропланни ва гулзорни томоша қилишимиз керак эди, аммо шу топда яна ёмғир қуйиб юборса бўладими.

Учовимиз дераза олдида турганча, бўтоз сувининг тўлқинланишини томоша қилиб турардик.

– Ҳаво очиқлигида кўрфазнинг нариги тарафидаги сизнинг виллангиз кўриниб туради, – деди Гэтсби. – Соҳилда эса туни билан яшил чироқ ўчмайди.

Дэзи дабдурустдан Гэтсбини қўлтиқлаб олди, назаримда у Гэтсбининг айтган гапидан ҳаяжонга тушиб, хаёл суриб кетди. Балки ҳозир унинг кўзига яшил чироқ сирлидек кўриниб кетгандек туюлди менга. Дэзи ундан қанча йироқда бўлмасин, бу яшил чироқ Гэтсбига худди Дэзининг ёнгинасида ёнаётгандек бўларди. Гэтсби эса бу яшил чироққа қараганида ойнинг ёнида милтираб турган юлдузга қараб тургандек ҳис этарди ўзини. Буларнинг барчаси Дэзининг Гэтсби билан бирга ўтказган шодон кунларини ёдга соларди. Мен хона ичида у ёқдан-бу ёққа бориб келардим ва эътиборимни тортган турли хил буюмларни томоша қилардим. Кўзим ёзув столининг тепасида деворга осилган катта суратдаги бошига яхтачининг шапкасини кийиб олган ёши улуғ оламга тушди.

Бу сурат менга танишдек туюлди.

– У ҳозир ҳаёт эмас. Бир вақтлар у менинг энг яқин дўстим эди.

Стол устида Гэтсбининг ўн саккиз ёшида тушган сурати турарди. Унинг ҳам бошида яхтачининг бош кийими бор.

– Суратингиз жуда ажойиб-а! – деди Дэзи. – Бу сочларни қаранг! Сиз менга ихтангиз борлиги ҳақида гапирмагансиз.

– Мана бу ёққа қаранглар, – деди Гэтсби шошиб. – Мана ви газеталар тахламидан қирқиб олинган парчаларни кўраяпсизми? Буларнинг барчаси сиз ҳақингизда.

Гэтсби билан Дэзи ёнма-ён турганча уларни варақлай бошладилар. Мен Гэтсбидан ёқутлар йиғмасини кўрсатишини илтимос қилмоқчи бўлиб турганимда, тасодифан телефон жиринглаб қолди. Гэтсби гўшакни кўтарди.

– Ҳа... Кечирасиз, ҳозир бандман... Биродар, бандман... Кичик шаҳарчаларда деб айтдим-ку... Кичик шаҳарча нима эканлигини тушунса керак? Агар Детройт унинг тасаввурида кичик шаҳарча бўлса, унда бизнинг у билан гаплашадиган гапимиз йўқ.

У гўшакни қўйиб қўйди.

– Тезроқ бу ёққа келинглар, – деб қичқирди Дэзи дераза олдига бориб.

Ёмғир тинай демасди. Ғарб томондаги қора булутлар тарқаб кетганди. Денгиз узра сарғиш-пуштиранг булутлар сузиб юрарди.

– Қандай ажойиб-а? – деди Дэзи шивирлаб, бир оз сукут сақлади-да, сўнг яна шивирлади:

– Қани энди шу ажойиб булут устига сизни ўтқазиб қўйиб, "сузаверинг", деб туртиб юборсам.

Мен кетмоқчи бўлдим. Аммо улар қўнишмади, балки менинг ёнимда ўзларини бемалол ҳис этмаётгандирлар, деган хаёлга бордим.

– Биласизларми, ҳозир биз нима қиламиз, – деди Гэтсби. – Ҳозир Клипспрингердан бир куй чалиб беришини илтимос қиламиз.

Гэтсби хонадан чиқиб:

– Юринг! – деб қичқирди унга. Тез орада ёнида тақир бошли, тортинчоқ, кўзойнакли ёш йигитни бошлаб келди. У башанг кийинганди: эгнида қайрилма ёқали кўйлак, ўзига ярашган шим ва оёғида теннис туфлиси бор эди.

– Кечирасиз, бадантарбия қилишингизга халақит бермадикми? – одоб билан сўради Дэзи.

– Мен энди уйқудан турган эдим, – деди Клипспрингер уялиб.

– Клипспрингер рояль чалади, – деди Гэтсби унинг гапини бўлиб. – Юринг, тўғри айтаяпманми?

– Очиғини айтсам, яхши чалолмайман. Биласизми... Йўқ, мен деярли чалолмайман. Умуман, унутиб юборганман.

– Юринглар, пастга тушамиз, – деди Гэтсби. У чироқни ёқиб юборди.

Мусиқа салонида Гэтсби фақат рояль тепасидаги чироқни ёқди, холос. Дэзи қўлида тутиб турган сигаретига

Гэтсби олов тутаётганда, унинг бармоқлари титрай бошлади; у Дэзи билан диванда ёнма-ён ўтирди.

Клипспрингер муҳаббат ҳақида куй ижро этди. Сўнгра ўтирган стулида ўтирилиб, нимқоронғуликда аянчли аҳволда Гэтсбини қидира бошлади.

– Ана, кўряпсизми, эсимдан чиқазиб қўйганман, дедим-ку. Қўлларим чалишдан чиқиб кетган.

– Кўп таранг қилаверманг-да, чалинг, биродар! – буйруқнамо деди Гэтсби. – Қани, бошланг!

Ташқарида шамолнинг гувиллаши кучайгандан-кучайди. Қаердадир момақалдироқ гумбирлади. Уэст-Эгг узра чироқлар ёна бошлади. Нью-Йорк электричкаси ёмғир ва туман орасида учиб бораркан, шаҳар атрофида истиқомат этувчиларни уйлари томон элтмоқда эди.

Мен хайрлашиш учун Гэтсбининг ёнига келганимда унинг юз ифодасида орзусига эришганлигидан чексиз бахтиёрлигини ҳис этдим. Лекин бу бахтиёрлик заминида бир шубҳа яширин эди. У Дэзини беш йил интизорлик билан кутди. Ёнида туну кун кутган Дэзи ўтирибди. Дэзи қай аҳволда экан-а? Тог тог билан учрашмайди, одам одам билан учрашади, деганларидек, беш йилдан сўнг улар яна юзма-юз туришибди. Қандай тасодиф... Гэтсби Дэзини қанчалар қидирди, вилласида ундан бирон дарак топармиканман, деб меҳмондорчиликлар уюштирди. Қилган ишлари бесамар кетмади. Бу тимсолни рассом моҳирлик билан яратган эди. Унга доимо сирли нималарнидир қўшиб, янада гўзаллаштириб борарди. Ҳаётдаги ҳақиқий гўзаллик инсон қалби тубида яратган тимсолга ўхшамайди.

Гэтсби ўзини қўлга олмоқчи бўлганини сездим. У Дэзининг қўлидан тутди. Дэзи унинг қулогига нимадир демоқчи бўлганди, Гэтсби ялт этиб унга қаради. Менимча, Дэзи ўзининг ёқимли овози билан уни ўзига янада ром этганди.

Улар менинг бор-йўқлигимни тамоман унутиб юборишган эди. Дэзи буни дабдурустдан эслаб қолди-ю, бошини кўтариб, мен томон қўлини чўзди, аммо Гэтсби мени тамоман унутиб қўйганди. Яна бир бор уларга кулиб қараб қўйдим, улар ҳам жавобан табассум қилиб

қўйдилар. Аммо бу сўқир нигоҳ эди, ҳозир улар ўз севги ҳиссиётлари билан сармаст эдилар. Мен уларнинг иккисини ҳам ёлгиз қолдириб, хонадан чиқдим-да, ёмгир остида мармар зинадан пастга туша бошладим.

Олтинчи боб

Кунлардан бир куни Гэтсби ҳузурига Нью-Йоркдан шон-шуҳратга ўч, ёш мухбир келиб, интервью беришини илтимос қилди.

– Нима ҳақида гапиришим керак? – одоб билан сўради Гэтсби.

– Нима ҳақида бўлса ҳам. Иложи бўлса, қизиқарли мавзуда матбуот учун гапириб берсангиз, бас.

Беш дақиқа сўнг шу нарса маълум бўлдики, келган мухбир Гэтсби исми шарифини редакциясида бўлиб ўтган суҳбатдан чала-чулпа эшитиб, тўгри шу ерга йўл олибди. Бўш вақтида эшитган суҳбати тўгрими-йўқми эканлигини билиш мақсадида югуриб келаверибди.

Мухбир таваккал қилиб келган бўлса-да, мухбирлик ички ҳиссиёти унга панд бермаганди. Гэтсби ҳақидаги мишмишлар унинг уйида еб-ичиб, ўйнаб-кулиб юрган, шунинг асносида барча ишлардан бохабармиз, деб юрган юзлаб кишилар сабабли ёз бўйи кўпайиб бормоқда эди. У газета саҳифаларида шов-шув бўлишига бир баҳя қолганди. Унинг номи билан замон руҳидаги галати гаплар тарқалиб кетганди. Масалан, АҚШ ва Канада оралигидаги "ерости нефть ўтказгичлари", огиздан-огизга ўтиб юрган мишмишларга кўра, у уйида яшамай, балки Лонг-Айленд қиргоги бўйлаб яширинча ҳаракатда бўлган уйидек баҳайбат яхтада яшар эмиш. Нима учун бу уйдирмалар шимолий дакоталик Жеймс Гэтцни хурсанд қилгани бизга номаълум. Жеймс Гэтц унинг ҳужжатдаги ҳақиқий исм-шарифи эди. У исм-шарифини ўн етти ёшида ўзгартирган эди. Бу Юқори кўл саёз жойларига лангар ташлаганида у Дэн Кодининг яхтасини кўриб қолганидан бошланган эди. Ўша куни Жеймс Гэтц сифатида қиргоққа эгнига яшил йиртиқ фуфайка ва иштон кийиб чиққанди, аммо Жеймс Гэтсби ҳолатида

қайиққа ўтириб, "Туоломея"гача сузиб борганди ва ярим соатлардан кейин шамол кўтарилиб яхтани турган жойидан қўзгатиб юбориши, эҳтиёт бўлмаса, чил-парчин қилиши ҳақида Дэн Коди огоҳлантирганди.

Афтидан бу исм унинг калласига бирдан келган эмас, балки анча аввал ўйлаб топилганди.

Юқори кўлнинг қиргоқларида қизилгўшт балиқларни, моллюскаларни овлаб, кунлик егулик ва ётоқ жойи учун пул ишлаб юрган, қоратўридан келган, вазмин, меҳнатда пишиган эди. У аёлларни эрта таниди. Уларнинг эркатойига айланиб, ёш, иффатли аёлларни тажрибасизлиги учун, бошқаларни эса унинг учун оддий ҳолатга айланиб қолган турли хил бемазагарчиликлари учун камситишни ўрганди.

Унинг қалби доимо изтиробга тушарди. Тўшакка етиши билан уни галати ва бемаъни хаёллар чулгаб оларди. Ердаги ҳўл кийимига ойнинг шуъласи тушиб турган бир вақтда, кўз олдидан галати манзаралар бирма-бир ўта бошларди. Ҳар гал шу алпозда уйқуга кетар эди. Бир неча вақт бу тунги ширин хаёллар билан овуниб юрди; аста-секин ҳаёт уни истиқболли йўллар томон бошлади.

Бир неча ой аввал омад уни Жанубий Миннесотадаги муқаддас Олафа кичик лутран коллежига етаклаб келди. У ерда ўқиш ҳақи эвазига коллежда ҳовли супурувчи бўлиб ишлашидан газаби қайнаб, икки ҳафтагина ишлади. Сўнгра у Юқори кўлга қайтиб келиб, ўзига мос иш қидираётганида Дэн Кодининг яхтаси соҳилга яқинлашиб, лангар ташлади.

Коди ўша йиллари эллик ёшда эди; етмиш бешинчи йилдан бошлаб у ҳаёт мактабида чархланди. Невада кумуш конларининг ва металл билан боглиқ бўлган соҳалар бўйича ишлади. Унга бир неча миллион даромад келтирган Монтан нефти билан боглиқ операциялар жисмоний соглигига зарар етказмаса-да, лекин ақлдан озиш даражасига олиб келди. Буни сезган кўпгина аёллар унинг бойлигига эга бўлиш пайига тушиб қолдилар. 1902 йилдаги газеталар саҳифалари турли хил мишмишларга тўлиб-тошган эди. Бу ҳолат борган сари руҳан заифлашиб бораётган миллионер қошида

журналист Элла Кэйга Ментенон хоним ролини ўйнашга катта ёрдам кўрсатди. Охир-оқибат, миллионер денгиз яхтасида қочиб қутулишга муваффақ бўлди. Беш йиллик саргардонликдан сўнг у одамлар кўп йигиладиган Юқори кўлнинг Литтл-Герл кўрфазида қўним топди. У ерда Жеймс Гэтц билан танишди. Навқирон Гэтц тик турганча унинг яхтасини суқланиб томоша қила бошлаганда дунёдаги бор гўзаллик ва хайрат шу ерда мужассамдек туюларди. Гэтц Коди билан жилмайиб сухбатлашарди. Чунки унинг табассуми қаршисидаги сухбатдоши кўнглига йўл топарди-да. Коди Гэтцга бир неча саволлар берди (берилган саволларнинг бирига айтилган жавоб унинг янги ўйлаб топган исми эди), йигитнинг зехни жуда ўткир ва шухратпараст эканлигини сезди. Орадан бир неча кун ўтгач, у Гэтцни Дулутга олиб бориб унга хаво ранг куртка, олтита оқ шим ва яхтачининг бош кийимини харид қилиб берди. "Туоломей" Вест-Индия ва Берберий қиргоқлари томон йўл олганида яхтада Жей Гэтсби хам бор эди.

Жей Гэтсбининг қиладиган вазифаси вақти-вақти билан ўзгариб турарди. У катта ёрдамчи, капитан, котиб, хатто қамоқхона ходими вазифаларини хам бажарарди. Дэн Коди кайфи ошган холатда қандай бемаза ишлар қилиб қўйишини хушёр вақтида яхши биларди. Шунинг учун ўзини эхтиёт қилиш мақсадида тобора Жей Гэтсбига ишончи ортиб борди. Шу алфозда беш йил ўтди. Бу вақт ичида кема қитъани уч маротаба айланиб чиқди. Кемада сузиш яна давом этиши мумкин эди, аммо Бостон шахрида яхтага Элла Кэй исмли кимса чиқди. Орадан бир хафта ўтгач, Дэн Коди тўсатдан вафот этиб қолди.

Мен Гэтсбининг ётоқхонасида осилиб турган суратни эсладим. Унинг сочлари оппоқ, башараси шамолдан қуруқшаган, нигохи ўткир, баджахл кўринишдаги одам эди. Дэн Коди Американинг шарқий қиргогига гарбдаги фохишахоналарни олиб келганлардан бири эди. Гэтсби унда спиртли ичимликларга билвосита нафрат уйготган кимса эди. Баъзан бирон бир кўнгилочар зиёфатда аёллар шампань виносини суриб қўяр эдилар; аммо у ахён-ахёнда, меъёрда ичиб турарди. Коди Гэтсбига йигирма

беш минг доллар мерос қолдирган эди. Бу меросдан Гэтсбига бир цент ҳам тегмади. Унга қарши ишлатилган ҳуқуқий каллобликлар ким томонидан амалга оширилганини ҳанузгача билолмасди. Кодидан қолган миллионларнинг барчаси Элла Кэйга тегди. Гэтсбига қолган мерос беш йиллик ҳаётий тажриба бўлди, холос.

Бўлган воқеаларнинг барчасини анча кейин билдим. Буларни мен аввал юқорида келтирган ва ҳақиқатдан анча йироқ бўлган ақл бовар қилмас мишмишларга қарама-қарши тарзда ёзаяпман. Бу воқеани у менга қаттиқ изтиробга тушган вақтимда сўзлаб берганди. Мен унга гоҳ ишониб, гоҳ ишонмасдим. Гэтсби ҳатто фикрлардан холи бўлиш ниятида хаёл суриб турган пайтда мен ҳам ўз ҳикоямни тўхтатмоқчи бўлдим.

У билан бевосита суҳбатлашаётганимда орага сукунат чўмди. Икки ҳафта унинг қорасини кўрмадим, телефонда овозини эшитмадим. Мен деярли барча оқшомларни Нью-Йоркда Жордан Бейкер билан шаҳар кўчаларини сайр қилиш билан ўтказдим. Ёши ўтиб қолган холасининг ишончини қозониб, унга ёқишга жон-жаҳдим билан ҳаракат қилдим. Якшанба кунларининг бирида кечки пайт, менда Гэтсбини бориб кўриш истаги туғилди. Мен уйга келгандан беш дақиқа ўтар-ўтмас, яна уч нафар меҳмон ташриф буюрди. Улардан бири Том Бьюкенен эди. Мен ҳайратдан ёқа ушлаб қолдим.

Улар отда сайр қила бошладилар ва дабдурустдан кўнгиллари ичкилик тусаб қолди. Улар Том, Слоун исмшарифли бир кимса ва аввеллари бу ерда бўлган, эгнига жигарранг куйлак кийган хоним эди.

– Сизни кўришдан бошим осмонга етди, – деди Гэтсби уларнинг истиқболига пешвоз чиқар экан, – уйимга келиб, мени беҳад хурсанд қилдингиз.

Бу илтифотдан улар пинакларини ҳам бузмади.

– Ўтиринг, марҳамат. Сигарета чекасизми? Балки сигара чекарсиз? – дея Гэтсби меҳмонларга илтифот кўрсатиб хонада юраркан, қўнғироқларнинг тугмасини дамбадам босиб:

– Ҳозир бирон салқин ичимлик олиб келишади, – дерди.

Гэтсбини ҳаяжонга солган нарса Томнинг уйига ташриф буюриши эди. Очиғини айтганда, келган меҳмонларнинг кўнглини ололмаса ўзи ҳам тинчимасди. Чунки улар бу ерга шунчаки бирон салқин ичимлик ичиш мақсадида келмаганлар, деб ўйладим. Хаёлим Дэзида эди. Жаноб Слоун Гэтсби нима таклиф этмасин, барчасига рад жавобини берарди.

— Балки лимонад ичарсиз?

— Йўқ, раҳмат.

— Шампань виносидан-чи?

— Раҳмат, ҳеч нарса керак эмас.

— Кечирасиз... Отда мазза қилиб сайр этдик-да, — деб қўйди Том кайфияти чоғ бўлиб.

— Йўллар жуда яхши экан-да.

— Назднмда, енгил машиналар...

— Ҳа, нимасини айтасиз, тўғри...

Тоқати тоқ бўлган Гэтсби Томга юзланди, у ғазига толқон солиб ўтирарди. Уларни таништираётганларида бирон сўз ҳам айтмаганди.

— Жаноб Бьюкенен, сиз билан қаердадир учрашганмиз, шекилли?

— Ҳа, ҳа, учрашганмиз... — деди Том хушмуомалик билан, гарчи эслолмаган бўлса ҳам. — Ҳа, албатта... Яхши эслайман. Бундан икки ҳафта олдин. Сиз ўшанда манави Ник билан бирга эдингиз.

— Сизнинг рафиқангизни танийман, — гапини давом эттирди Гэтсби дадиллик билан.

— Наҳотки?

Том ўгирилиб менга қаради.

— Ник, сен шу яқин ўртада яшасанг керак?

— Ҳа, ёнма-ён яшаймиз.

— Ростданми?

Жаноб Слоун оромкурсида ястанганча кибр билан гапга қўшилмай ўтирар эди; хоним ҳам лом-мим демасди, аммо шаробнинг иккинчи қадаҳини ичгач, жилмайиб қўйишди.

— Жаноб Гэтсби, меҳмон қабул қиладиган кунингиз барчамиз ташриф буюрамиз, — деди хоним. — Қарши эмасмисиз?

— Йўт-э, албатта келинглар, бошим осмонга етади.

— Жуда илтифотли эkансиз, — тунг овозда деди жаноб Слоун. — Биз... Узр, кетадиган вақтимиз бўлди.

— Нега бунча тез кетаяпсизлар? — эътироз билдирди Гэтсби. У анча ўзини тутиб олганди. Унинг Том билан узоқроқ гаплашиш истаги йўқ эмасди. Балки... балки кечки овқатни еб кетарсизлар? Ҳейнаҳой, Нью-Йоркдан меҳмон келиб қолар.

— Келинглар, яхшиси, кечки овқатни менинг вилламда қила қолайлик. Ҳаммамиз, сиз ҳам, жаноб Гэтсби ҳам, — таклиф қилди аёл.

Сўнгги таклиф менга тегишли эди. Жаноб Слоун оромкурсисидан эринибгина турди.

— Кетдик, — деди у аёлга қараб.

— Йўқ, чин юракдан айтаяпман, — яна таъкидлади аёл. — Қулинг ўргилсин таомлар тайёр. Жой ҳаммага етарли.

Гэтсби сўроқ аломати билан менга қаради. Унинг зиёфатга жуда боргиси келаётганини сездим. Бахтга қарши жаноб Слоун рад жавобини берганини у ҳатто сезмади ҳам.

— Афсуски, мен бу зиёфатга бора олмайман, — дедим мен.

— Жаноб Гэтсби, сиз борарсиз? — тинмай гапирарди аёл ҳалиям.

Жаноб Слоун энгашиб, унинг қулоғига нимадир деди.

— Агар биз ҳозироқ йўлга тушсак, кеч бўлмайди, — деди аёл овозини баландлатиб.

— Менда от йўқ, — деди Гэтсби. — Хизмат сафарида от минганман, лекин шу пайтгача ўзимга от сотиб олган эмасман. Лекин мен ортингиздан машинамда боришим мумкин. Бир дақиқада тайёр бўламан, — деди Гэтсби.

Ҳаммамиз айвонга чиқдик. Слоун билан хоним четга ўтиб баҳслаша кетдилар.

— Тавба, ҳақиқатан ҳам бормоқчи, шекилли, — деди менга Том. — Унга меҳмонга бориш чикора.

— Ахир хоним уни ҳам таклиф қилди-ку.

– Уникида бўладиган меҳмонларнинг барчаси унга нотаниш-ку. – Том қошларини чимириб қўйди. – Қизиқ, бу нусха Дэзи билан қаерда танишган экан? Жин урсин, балки нотўғри фикр юритаётгандирман, лекин аёлларнинг хоҳлаган жойга боришлари, шубҳали одамлар билан танишишлари менга сира ёқмайди.

Тусатдан жаноб Слоун ва хоним пастга тушиб, отларини минаётганларини кўриб қолдим.

– Кетдик, – деди Томга жанобы Слоун. – Кўп қолиб кетдик. – Сўнг менга қараб қўшиб қўйди: – Илтимос, мезбонга уни кутиб туролмаганимизни айтиб қўйсангиз.

Том менинг қўлимга туртиб қўйди. Унинг ҳамроҳлари қуруққина хайрлашиб, отни йўрттириб кетдилар. Улар энди кўздан ғойиб бўлган ҳам эдиларки, Гэтсби бошида шляпа, қўлига макинтошини ташлаб олганча ичкаридан чиқиб келди.

Афтидан, Дэзининг истаган жойига кетавериши Томни ташвишга солган эди. Келаси шанба куни Том ёнида Дэзи билан Гэтсбиникига ташриф буюрди. Томнинг бу кечага ташриф буюришидан юрагим ғаш тортди негадир. Бу кеча Гэтсбиникида ўтадиган аввалги кечаларга сира ўхшамаслигини ҳис этдим. Бўлмаса ўша одамлар, ўша шампань винолари, ўша тараддуд, негадир мен авваллари ҳеч бўлмаган ноxушликни кўнглим сезгандай эди. Балки мен Уэст-Эгга шунчалик ўрганиб, кўникиб қолгандирман, энди мен унга янгитдан, яъни Дэзининг нигоҳи билан қараётгандирман. Ҳамма вақт ҳам кўникиб, ўрганиб қолган нарсага янги кўз билан қарашга кўникиш қийин кечади.

Том билан Дэзи келганларида қош қорайиб қолганди; барчамиз зиёфатга келганлар билан бирга сайр қила бошладик. Дэзининг жарангдор овози дам-бадам эшитилиб турарди.

– Мен ўзимда йўқ хурсандман, – деди Дэзи, – шундай маза қилаяпманки, бу ердаги барча нарсалар менга жуда ёқаяпти, – шивирларди у. – Ник, агар сен мендан бўса олмоқчи бўлсанг, зиёфат ўртасида аста шипшитиб қўй, бунга мен, албатта, йўқ демайман. Илтимос, исмимни

айтиб чақир. Ёки менга яшил картангни кўрсат. Яшил картани мен истаган...

– Атрофга қаранглар, – таклиф этди Гэтсби.

– Мен томоша қилаяпман. Жуда ҳайратламан...

– Ҳойнаҳой, бу одамларнинг кўпчилигини таниёттан бўлсангиз керак, улар таниқли одамлар.

Том сурбетларча ён-атрофдагиларга қарай бошлади.

– Мен бу ерда бирорта ҳам таниш чеҳрани учратмаяпман, – деди у. – Биласизми, биз кўп жойларга бормаймиз.

– Манави хонимни таниясизми? – Гэтсби қўли билан кўрсатаётган аёл жуда гўзал, худди фариштанинг ўзгинаси эди. Фаришта олхўри дарахти тагида ўтирарди. Том билан Дэзи негадир тўхтаб қолдилар.

– Жуда ёқимтой экан, – деди Дэзи.

– Унинг атрофида гирдикапалак бўлаётган одам режиссёри бўлади.

Гэтсби уларни у тўдадан-бу тўдага олиб ўтиб таништириб борарди:

– Бьюкенен хоним ва жаноб Бьюкенен, – орадан бир дақиқа ўтгач, қўшиб қўйди: – Поло бўйича чемпион.

– Қаердан олдингиз бу гапни? – эътироз билдирди Том. – Мен ҳеч қачон чемпион бўлган эмасман.

Лекин Гэтсбига бу гап жуда маъқул тушди.

– Умримда бир кунда шунча кўп машҳур одамларни кўрмаган эдим, – деди Дэзи. – Менга анови жуда ёқиб қолди, бурни танқайган, оти нимайди?

Гэтсби унинг исми шарифини айтди ва кичикроқ киноконцернинг директори эканини айтди.

– Нима бўлганда ҳам, у менга ёқиб қолди.

– Мен поло бўйича чемпион бўлишни орзу ҳам қилмаганман, – камтарлик билан деди Том. – Ундан кўра, манави машҳур одамларни томоша қилиш менга ҳузур бағишлайди.

Дэзи Гэтсби билан рақс туша кетди. Дэзининг хиром билан рақсга тушишига қойил қолдим. Авваллари унинг рақсга тушганини сира кўрмагандим. Сўнгра улар аста менинг қўрғоним тарафга ўтиб, ярим соатлар чамаси зинада гаплашиб ўтиришди. Мен бўлсам Дэзининг илти-

мосига кўра, боғда уларни қўриқлаб турдим. "Яна ёнғин чиқиб ёки сув босиб қолмасин", деди у ҳазиллашиб.

Биз учаламиз кечки овқатга ўтираётганимизда қоронғуликдан Том чиқиб келди:

– Йўқ демасангиз, мен анави столда ўтириб овқатлансам, – деди у. – У ерда бир кимса жуда қизиқ гапларни айтиб, ҳаммани кулдираяпти.

– Бемалол, азизим, – табассум билан деди Дэзи. – Манави олтин қаламни олвол, балки бирортасининг манзилини ёзиб оларсан.

Орадан бир дақиқа ўтгач, Том бориб ўтирган жойга Дэзи ўгирилиб қараркан, менга:

– Беодоб бўлса ҳам, кўҳликкина экан, – деди.

Менинг уйимга кираверишдаги зинада Гэтсби билан ёнма-ён ўтирганини ҳисобга олмаса, унинг учун бугунги зиёфат кўнгилдагидек ўтмаганини тушундим.

Биз кайфи ошиб қолган кишилар тўдаси йиғилган столга ўтириб қолган эканмиз. Бунга мен айбдор эдим. Гэтсбини ногаҳон телефонга чақириб қолдилар. Мен ўтган ҳафта бирга хурсандчилик қилган одамлар қаторига келиб ўтирган эдим. Лекин ўтган сафар бу тўдада ўтириб, мазза қилган бўлсам, бугун эса улардан жуда нафратлана бошладим.

– Хўш, Бедейкер хоним, ўзингизни қандай ҳис этаяпсиз?

Номи зикр этилган хоним уялмай-нетмай елкамга бошини қўйиб, мизғиб олмоқчи эди, лекин мен бунга йўл бермадим. Берган саволимни эшитгач, у бошини кўтариб, кўзини очди.

– Нима дединг?

Ҳозиргина Дэзини клубда бир кур гольф ўйнашга тинмай чорлаётган бесўнақай аёл унинг ёнини ола бошлади.

– У анча ўзига келиб қолди. Беш-олти қадаҳ май ичиб олгач, ҳўнграб йиғлай бошлайди. Мен унга неча бор "май ичишни бас қил", деб насиҳат қилганман.

– Мен ичмаяпман, – дея ўзини оқлади аёл сузилиб.

Биз йиғи овозини эшитгач, ёнимдаги дўстимга, "сизнинг ёрдамингиз керак бўлиб қолди", дедим.

— Ҳойнаҳой, кўрсатган "ғамхўрлигингиздан" у миннатдор бўлса керак, — гапга аралашди учинчи хоним энсаси қотиб, — унинг бошини совуқ сувга тиқаётганингизда, кўйлагини шалаббо қилиб юбордингиз.

— Калламни сувга тиқишларини ўлгудек ёмон кўраман, — дея гулдиради кайфи ошиб қолган хоним. — Нью-Жерсида мени чўктириб юборишларига оз қолганди.

— Демак, ичиш сизга ёқмас экан, — гапга қўшилди доктор Сивет.

— Менга насиҳат қилгандан кўра, ўзингизни билинг, — деди Бедейкер хоним жаҳл билан. — Қаранг, қўлингиз қалтираяпти. Ундан кўра даволанинг!

Орадаги гап шу тарзда давом этарди. Зиёфат охирлаб қолганда биз Дэзи билан тик турганча кинорежиссёр билан кино юлдузга нигоҳимизни тикдик. Улар олхўри дарахти остида бир-бирлари билан ошиқона кўз уриштиришар, юзлари юзларига тегай-тегай деб турарди. Режиссёр бу юлдузга келгандан-кетгунга қадар суйкала-суйкала, ниҳоят, уни ўз домига илинтирганди.

— Хоним менга ёқиб қолди, — деди Дэзи. — У жуда гўзал экан.

Кейинги воқеалар хонимни ҳанг-манг қилиб қўйди, у шеригига қаршилик қила олмади. Улар ҳис-туйғуларига асир бўлган эдилар.

Мен мармар зинада уларнинг машинаси келишини кутиб ўтирар эдим. Бу ер қоронғи эди, тирқишдан чироқ ёғдуси тушиб турарди. Баъзан кийим осилган хоналар дарпардаларида кимнингдир шарпаси у ёқдан бу ёққа ўтиб турарди.

— Гэтсби ким ўзи? — дабдурустдан сўради Том. — Ҳойнаҳой, йирик савдогар бўлса керак?

— Буни сенга ким айтди? — қовоғимни уйиб сўрадим.

— Ўзим айтаяпман. Кўнглимга келиб қолди-да. Биласан-ку, янги бойларнинг деярли ҳаммаси йирик савдогар бўлишади.

— Гэтсби ундайлардан эмас, — гапни қисқа қилдим мен.

Том бир дақиқа жим бўлиб қолди. Оёғи остидаги шағалнинг ғичирлаши эшитилиб турарди.

— Афтидан, турли-туман валакисалангларни уйида жамлаш учун анча-мунча маблағ сарфлаган бўлса керак.

Дэзининг бўйнига илиб олган кулранг мўйнанинг туклари шамолда аста хурпаяр эди.

— Ҳар ҳолда, бу ерда йиғилган одамлар бизникиларга келганлардан дурустроқ экан, — Томнинг гапига эътироз билдирди Дэзи.

— Негадир сен улар билан апоқ-чапоқ бўлиб ўтирганингни кўрганим йўқ.

— Яхши қарамабсан, Том.

Том кулиб, мен томон ўгирилди-да, деди:

— Ҳалиги малла соч аёл мендан душни кўрсатиб қўйишимни илтимос қилганида, Дэзининг ранги оқариб кетганини пайқадингми?

Дэзи мусиқа оҳангига жўр бўлиб хиргойи қила бошлади. Қўшиқнинг ҳар бир сўзига янгича маъно бағишларди.

— Йиғилганларнинг кўпчилиги таклиф қилинмаган одамлар, — кутилмаганда деди Дэзи. — Малла соч аёл ҳам шундайлардан бири. Баъзилар чақирилмасалар ҳам келаверадилар. Гэтсби одоб юзасидан индамайди.

— Ҳар ҳолда, у ким ўзи, нима иш қилади? Жуда қизиқ-да, — суриштиришдан тинчимасди Том. — Мен бунинг тагига етмагунча қўймайман.

— Мен сенга шундоғам айтиб беришим мумкин, — жавоб қилди Дэзи. — Унинг турли шаҳарларда ўз дорихоналари бор. Уларни ўзи очган.

Муюлишда кечикиб келаётган енгил машина кўзга ташланди.

— Ник, яхши ётиб тур, — деди Дэзи ўрнидан тураётиб.

У нигоҳи билан кимнидир қидириб, юқорига қаради. Ичкаридан урф бўлган "Эрта тонгда" номли оддий ва ғамгин куй оҳанги таралларди. Фавқулодда йиғилган оломон ўзини жуда эркин тутар, ён-атроф қувноқ давралар билан тўлганди. Бу қўшиқ Дэзини нимаси биландир ўзига ром этганди. Уни ҳеч ташлаб кетолмаётганди. Тонг ҳам ёришай деб қолганди. Кўнглидан нималар кечаётганини

ўзи тушунмасди. Кутилмаганда қандайдир мўъжиза рўй бериб, ҳамманинг эътиборини ўзига тортувчи бўйи етган гўзал қиз кириб келса-ю, унинг истиқболига Гэтсби чиқса. Ана шунда бу гўзал Гэтсбини шайдо қилиб, беш йиллик сўққабошлиги эсидан чиқиб кетган бўлармиди.

Бу сафар мен Гэтсбиникида узоқ вақт қолиб кетдим. Гэтсби меҳмонларни кузатиб бўлгунича шу ерда бўлишимни илтимос қилганди. Мен тунги чўмилиш ишқибозлари чўмиладиган ердан чиқиб кетиб, меҳмонхоналарда тунги чироқлар ўчгунча боғда ёлгиз сайр қилиб юрдим. Ниҳоят, Гэтсби юқоридан мен томонга — боққа тушиб келди. Унинг юз-кўзидан чарчагани шундоқ кўриниб турарди.

– Дэзига кошонам ёқмади, – деди у дарҳол.

– Йўқ, аксинча.

– Ҳа, ҳа, ёқмади. Дэзи зерикиб қолди.

Гэтсби индамай қолди, унинг руҳи тушиб кетгани шундоққина кўриниб турарди.

– Дэзи мендан жуда узоқлашиб кетгандай туюлди, – деди у. – Мен ўзимни қайта севишга уни мажбур қилолмайман.

– Сиз зиёфатни назарда тутаяпсизми?

– Зиёфат дейсизми? – деди у қўлини силкиб. – Зиёфатнинг бунга нима алоқаси бор, биродар?

Гэтсби Дэзининг эри ёнига келиб: "Мен сени ҳеч қачон севмаганман ва севмайман ҳам", дейишини жуда хоҳлаганди. Ўтган тўрт йил мобайнида Дэзи Том билан яшаган кунларини ҳисобдан ўчириб юборганда борми, унда Гэтсби шу заҳотиёқ кўнглини очган бўлармиди! У Том билан расман ажрашганида эди, улар Луис-Виллга кетиб, ёшлиги ўтган қадрдон уйида гўё беш йил аввал бўлмаган тўйларини нишонлаган бўлардилар.

– Дэзи тушунмайди, – деди Гэтсби. – Авваллари бир қарашдаёқ мени тушунарди. Баъзан биз соатлаб ширин суҳбатлар қурардик ва...

Гэтсби гапини тугатар-тугатмас, пўртаҳол пўстлоқлари гижимланган қоғозлар, сўлиган гуллар сочилиб ётган йўлка бўйлаб, у ёқдан-бу ёққа бориб кела бошлади.

— Сиз ундан амалга ошмайдиган нарсани талаб қилаяпсиз, — дедим мен журъат этиб. — Ўтмишни ортга қайтариб бўлмайди.

— Ўтмишни ортга қайтариб бўлмайди дейсизми? — ишонқирамай сўради Гэтсби. — Нега қайтариб бўлмас экан? Қайтариш мумкин! Ҳа, қайтариш мумкин!

Гэтсби талмовсираб ўтган ёшлик йилларини қўмсаб, ён-атрофга кўз югуртира бошлади. Гўё улар шу ерга уйининг ортига яширингандек эди назарида, уни қайтариш учун қўлини узатса, ҳаммаси бир зумда муҳайё бўладигандек туюларди унга.

— Мен шундай қилайки, ҳаммаси ортга қайтсин... — деди Гэтсби ишонч билан бош силкиб. — Бунга Дэзининг ўзи шоҳид бўлади.

Гэтсби ширин хотираларга берилиб еттинчи осмонда суза кетди. Кўз олдида Дэзи билан ўтирган унутилмас ширин дамлар жонланди. Севгилисининг ҳаёти бутунлай издан чиққанлиги унга алам қилди. Қани, энди ўша унутилмас ширин дамлар ортга қайтса, қани, қани энди, э-воҳ...

...Бундан беш йил муқаддам куз кунларининг бирида, дарахтлар баргларини тўкаётган пайт улар шаҳар айланиб юриб, ой шуъласи тушиб турган дарахтсиз бир кўчага кириб келдилар. Бир-бирларига тикилганча тўхтаб қолдилар. Ташқари салқин эди. Ён-атроф қоронғу. Дераза ойналаридан ташқарига ёруғлик тушиб турарди. Улар зинага яқинлашиб келардилар. Гэтсбининг кўзи хуфия жойга тушиб қолди. Бу дарахт тепасигача етадиган зина бўлиб, у ерда қандайдир пана жой борлигини сезди. У зинадан юқорига кўтарилиши мумкин, у ерда ҳаёт завқидан тўйиб-тўйиб нафас олса бўлади. Дэзининг оппоқ юзи унга яқинлашган сари Гетсбининг юрак уриши тобора кучайиб борарди. Гэтсбининг хаёлида нафаслари бир-бирларига шундай яқинлашдики, у қиздан бўса олиб, уни бағрига босгудек бўлса, хаёл суриш эркинлигидан бутунлай маҳрум бўлишига ақли етарди. У асло шошмади. Ниҳоят, у Дэзидан бўса олди. Бу бўсадан қиз жуда яшнаб кетди ва улар бир-бирларининг бағриларига сингиб кетдилар...

Унинг ҳикоясида менга таниш оҳангнинг бир парчаси бор эди ва баъзи сўзларини мен қачонлардир эшитган эдим. Мен айтмоқчи бўлган гап дарҳол хаёлимда пайдо бўлди ва лабларим пичирлай бошлади, лекин ташқарига гиқ этган товуш чиқмади. Хотираларни бутунлай унутган эдим.

Еттинчи боб

Гэтсбининг шоҳона яшашига бўлган қизиқиши авжга чиққан бир паллада, шанба куни кечқурун унинг уйида негадир чироқлар ёнмай қолди. Унинг шон-шуҳратига путур етганди. Шон-шуҳрат қандай сирли равишда бошланган бўлса, шундайлигича тугади. Шуни пайқадимки, унинг уйи олдига елдек учиб келаётган енгил машиналар бир дақиқа ўтар-ўтмас ортларига қайтиб кетаётган эдилар. У касал бўлиб қолмадимикан, деган хаёлга бориб, хабар олгани йўл олдим. Афт-ангори қароқчиларга ўхшаш хизматкор остонада менга шубҳа билан тикилиб турарди.

– Жаноб Гэтсби бетобми?

– Йўқ, – бир оз хаёл суриб, аста жавоб берди хизматкор. – Сэр.

– Хавотир олиб чиққандим. Жаноб Каррауэй келиб кетди, деб айтиб қўйинг унга.

– Ким дедингиз? – дағал овозда сўради у.

– Каррауэй, денг.

– Каррауэй? Яхши, айтиб қўяман, – деди-ю, хизматкор эшикни ёпди. Оқсочимнинг айтишига кўра, Гэтсби бир ҳафта аввал барча хизматкорлар билан ҳисоб-китоб қилиб, янгиларини ишга олибди. Улар қишлоққа бормайдиган, сотувчилардан пора олмайдиган, ҳамда маҳсулотларга телефон орқали буюртма бериб, керакли миқдорда харид қиладиган янги хизматкорларни ёллаган экан. Баққоллик дўконидан келган югурдакларнинг айтишича, уйдаги ошхона емакхона бўлмай қолибди. Қишлоқдаги узунқулоқ гапларга қараганда, янги ёлланган хизматкорлар аслида хизматкор эмас экан, деган миш-миш тарқалди.

Эртаси куни Гэтсби менга сим қоқди.

— Кетяпсизми? — сўрадим мен.

— Бу гапни қаердан олдингиз?

— Айтишларича, барча хизматкорларингизни бўшатиб юборган эмишсиз.

— Менга мишмиш тарқатмайдиган хизматкорлар керак, биродар. Дэзи энди кўпинча тунда келаяпти.

Шундай қилиб, бу карвонсаройга келиб-кетувчиларга барҳам берилган эди, бу бемаъни келиб-кетувчилар Дэзига ёқмаётган экан.

— Бу одамларнинг бари Вулфшимнинг танишлари. У мендан буларни бирон жойга жойлаб қўйишимни илтимос қилгани сабабли ишга олганман. Уларнинг барчаси бир оила аъзолари: ака-укалар ва опа-сингиллар. Бир вақтлар оиласининг кичикроқ меҳмонхоналари бўлган.

— Э, шундай демайсизми? Ҳаммаси тушунарли.

Билишимча, у Дэзининг илтимосига кўра менга сим қоқаётган экан. Дэзи эртага мен уникига бориб нонушта қилишимни тайинлабди. Бейкер хоним ҳам ўша ерда бўларкан. Орадан ярим соат ўтгач, Дэзининг ўзи менга қўнғироқ қилиб қолди. Розилик билдирганимни эшитиб, жуда қувониб кетди. "Ҳойнаҳой, бу бекорга эмасдир-ов", деб ўйлаб қолдим. Ўйлаб ўйимга етолмасдим. Наҳотки, Гэтсби ўша тунда боғда менга айтган гапини амалга ошираётган бўлса.

Кун қизигандан қизиб борарди. Ёзнинг жазирама кунларидан бири. Мен кетаётган поезд ер ости йўлидан ёруғликка чиқиб келганда вагон ичи дим, ҳаво етишмасди. Оқ кўйлак кийиб кетаётган ҳамроҳим бу иссиққа базўр чидаб келаётганди. Ниҳоят, у қўлидаги тердан ҳўл бўлиб кетган газетани четга суриб қўйди-да, ихраганча ўзини орқага ташлади. Сумкаси ерга тушиб кетди.

— Вой, худойим-ей, — дея қичқириб юборди у.

Дарҳол сумкани ердан олдим-да, мени ўғри гумон қилмасинлар, деб уни авайлаб ушлаганча, эгасидан берироқда туриб, унга узатдим; барибир атрофдагилар ҳам, сумка эгаси ҳам мени ўғри гумон қилганига шубҳам йўқ эди.

— Гапирманг, — қайта-қайта дерди вагон чипта сотувчиси таниш чеҳраларни кўрганда. — Кун жуда забтига олди! Тандирдек қиздираяпти. Ҳа, дўзахдан фарқи йўқ...

Қўлимдаги чиптада ҳатто унинг бармоқ изи қолганди. Бундай жазирамада вагонда кетиш дўзах азоби билан тенг эди.

...Биз Гэтсби билан Бьюкененларнинг уйи остонасида уй эгасини кутиб турганимизда ичкарида телефон жиринглаб қолди.

— Лаббай, хўжайинни сўраяпсизми? — гўшакни олиб жавоб қайтарди хизматкор. — Кечирасиз, хоним, бунинг сира иложи йўқ. Бундай иссиқда у бу ерга келолмайди.

Аслида у бундай демоқчи эди:

— Ҳа... ҳа..., ҳозир биламан.

Хизматкор гўшакни қўйди-да, бизга пешвоз чиқди. У қўлимиздаги нарсани олиш учун ошиқаётганди. Унинг юзи бир оз йилтирарди.

— Бьюкенен хоним сизларни меҳмонхонада кутиб ўтирибдилар, — деди у бизга йўл кўрсатиб.

Меҳмонхона деразаларига тўқ парда тутилгани учун хона ичи ним қоронғи ва салқин эди. Дэзи билан Жордан катта диванда савлат тўкиб ўтирардилар.

— Иссиқ барчамизни қийнаб юборди, — дейишди улар бараварига.

Жорданнинг кўришгани узатган қўлини дарров қўйиб юбормадим.

— Машҳур спортчи жаноб Томас Бьюкенен қани? — сўрадим мен.

Шу топ айвондаги телефонда гаплашаётган Томнинг хириллоқ овози қулоғимга чалинди.

Меҳмонхона ўртасидаги тўқ қизил гилам устида Гэтсби тик турганча атрофга алангларди. Дэзи унга қараб, ёқимли овозда сўрашиб, жилмайиб қўйди.

— Сезишимча, Том анави хоними билан сўзлашмоқда, — шивирлади менга Жордан.

Барчамиз жим бўлиб қолдик. Айвондан келаётган овоз тобора аниқ эшитила бошлади, негадир у зарда билан гапирарди.

– Ундай бўлса сизга умуман машинамни сотмаганим бўлсин... Сизга ҳеч қандай ваъда бермаганман... Уйимга меҳмонлар келган. Ҳадеб мени овора қилаверманг, бу одобдан эмас...

– Гўшакни қўли билан беркитиб турибди, – деди Дэзи заҳархандалик билан кулиб.

– Сен нотўғри гапиряпсан, – эътироз билдирдим мен. – Эринг ҳақиқатан ҳам машинасини сотмоқчи. Мен тасодифан бу келишувнинг шоҳиди бўлганман...

Меҳмонхона эшиги очилди, остонада баҳайбат Том пайдо бўлди, у ичкарига қадам қўйди.

– Жаноб Гэтсби! – уни ёқтирмаслигини билдирмай, кенг кафтини унга чўзди. – Ник, сизни кўришдан ғоят хурсандман... Сэр... – гапида давом этди. – Бизга бирон яхна ичимлик олиб кел, – деди хизматкорига баланд овозда.

Том хонадан чиқиши билан Дэзи Гэтсбига яқинлашди ва уни ўзига тортиб, лабидан бўса олди.

– Сени жонимдан ортиқ кўраман, – шивирлади у Гэтсбига.

– Ёнингда бошқалар ҳам борлигини унутиб қўйдинг, чоғи? – деди Жордан.

Дэзи ишонқирамай атрофга аланглади.

– Сен Никдан бўса ол.

– Уятсиз!..

– Майли, нима десанг деявер, – деди Дэзи кулиб.

Дэзи дарҳол оромкурсига келиб ўтирди.

Хонага Дэзининг қизини етаклаб, энага кириб келди.

– Оҳ, жоним қизим, – қулочини ёзиб шодон кутиб олди у қизини. – Қани, онажонингнинг ёнига кел-чи, сени қанчалик яхши кўришимни биласанми?

Қизча хона бўйлаб югуриб, онасининг қучоғига ўзини отди. Онаси уни қучиб эркалади:

– Асал қизим! Онанг сени жуда яхши кўради. Қани, ўрнингдан туриб, келган меҳмонлар билан саломлашгин-чи!

Гэтсби иккимиз навбати билан энгашиб, қизчанинг истар-истамас узатган қўлини қисиб қўйдик. Гэтсби

қизчага маҳлиё бўлиб ундан кўзини узмай тикилиб турарди. Афтидан, Дэзининг қизи борлигини ҳозир билиб тургандек эди.

– Ҳали нонушта қилмасимдан кўйлагимни кийгазиб қўйишди, – деди қизалоқ онасига ўгирилиб.

– Бунинг сабаби, мен сени меҳмонларга гўзал қилиб кўрсатмоқчи бўлганимдан, қизим.

Қизалоқ онасининг бўйнидан қучоқлаб олди.

– Сен менинг ҳаётимсан! Эркатойимсан! – деди Дэзи қизини эркалаб.

– Ойижон, Жордан холам ҳам оқ кўйлак кийиб олибдилар.

– Ойингнинг дўстлари сенга ёқдими? – сўради Дэзи қизининг юзини Гэтсбига қаратиб. – Қара-чи, улар келишганми?

– Дадам қаердалар?

– Қизим отасига сира ўхшамайди, – деди Дэзи бизга юзланиб. – У менга ўхшайди. Сочлари, юз-кўзи ҳам қуйиб қўйгандек ўзим.

Қизалоқ онасининг ёнига ўтириб олди. Энагаси келиб унга қўлини узатди.

– Пэмми, юра қол.

– Хайр, қизалоғим, – деди Дэзи қизи билан хайрлашаркан.

Қизалоқ кетгиси келмаса-да, энага уни бир амаллаб хонадан олиб чиқиб кетди. Шу онда меҳмонхонага Том кириб келди, унинг ортидан эса муз солинган тўртта қадаҳда ичимлик олиб келдилар.

Гэтсби қадаҳлардан бирини қўлига олиб:

– Бу чарчоқни олади, – деб қўйди.

Биз ичимликдан оз-оздан ҳўплай бошладик.

– Мен, йилдан-йилга қуёшнинг ҳарорати тобора кўтарилиб бораётгани ҳақида қаердадир ўқигандим, – очиқ чеҳра билан деди Том. – Қизиқ, яқин ўртада қуёш ерга яқинлашар эмиш ёки аксинча, қуёшнинг ҳарорати йилдан-йилга пасаярмишми-ей... – деди Том нигоҳини Гэтсбига тикиб. – Мен сизларга чорбоғимни ва бор мулкимни кўрсатмоқчиман.

Мен уларга эргашиб, айвонга чиқдим. Кўрфазнинг кўм-кўк сокин сатҳида сув мавжидан асар ҳам йўқ эди.

Мўъжаз кемача чексиз денгиз томон сузиб бормоқда эди. Гэтсби бир дақиқа кемачанинг сузиб кетаётганини кузатиб турди-да, сўнг кўрфазнинг нариги томонини кўрсатиб:

– Уйим анави ерда, сизнинг уйингиз билан қарама-қарши, – деди.

– Тўғри айтасиз, – деди Том унинг гапини маъқуллаб.

Биз узоқларга кўз тикдик. Жазирама иссиқда буталар ва соҳилдаги қовжираган майсалар кўзга ташланарди. Кўрфазнинг нариги тарафида анчагина оромбахш ороллар бор эди.

– Манави ерда ором олса бўлади, – деди Том гурурланиб, – мен бугун шу кемачада бир-икки соат сайр этишни таклиф этган бўлардим.

Улар қуёш нуридан пана қилинган жойда тамадди қилдилар.

– Оқшомни қандай ўтказамиз? – сўради Дэзи. – Кун қизигандан қизибди.

– Илтимос, ошиқма, – деди Жордан. – Бир оз салқин тушиб, ўзимизга келиб олайлик.

– Иссиққа ҳушим йўқ, чидолмаяпман, – нолиди Дэзи. – Худди қоп ичида қолгандекмиз-а. Келинглар, шаҳарга бора қолайлик!

– Шундай ҳоллар бўладики, отхонани гаражга айлантирадилар, – деди Том Гэтсбига мурожаат этиб. – Лекин мен биринчилардан бўлиб гаражни отхонага айлантирдим.

– Ким шаҳарга боришни истайди? – тинмай сўрарди Дэзи.

Гэтсби Дэзига қараб қўйди.

– Эҳ, – овозини баландлатди у. – Сизлар иссиқни сезмаяпсизлар, чоги? – зорланди Дэзи.

Гэтсби билан Дэзи бир-бирларига қараб туришарди. Улар ён-верларида гўё ҳеч ким йўқдек ҳис этардилар ўзларини. Дэзи Гэтсбидан аста нигоҳини олди.

– Сиз ҳеч қачон қизимайсиз, – деди Дэзи Гэтсбига ўз севгиси ҳақида сўз ўйини қилиб. Том буни дарҳол тушунди ва нима дейишини билмай қолди. Томоғига бир нарса тиқилгандек бўлди. Том аввал Гэтсбига, сўнг Дэзига қаради. Уларнинг бу қарашларидан қандайдир яқинлик борлигини сезиб қолди.

– Сиз реклама суратидаги жентельменга ўхшаб кетасиз, – гапида давом этарди Дэзи тортинмай. – Биласизми... реклама суратлари бўлади...

– Яхши, – Дэзининг гапини бўлди Том. – Майли, шаҳарга бўлса, шаҳарга-да. Қани, бўла қолинглар, шаҳарга кетдик.

Том ўрнидан тураркан, бир Гэтсбига, бир хотинига ўқрайиб қараб қўйди. Ҳеч ким ўрнидан жилмади.

– Нега ўтирибсизлар, – деди у ўзини зўрға босиб. – Қани, турмайсизларми энди, кетдик.

Том ўзини зўрға босиб турарди. Аламидан идишдаги пивонинг ҳаммасини ичиб юборди. Дэзининг "кетдик" деган овози барчамизни стол атрофидан туриб, қизиб ётган хиёбон томон боришга мажбур этди.

– Нега шошиб қолдинг, Том? – эътироз билдирди Дэзи. – Бир оз ўзимизга келиб, сигарета чекиб олсак бўлармиди?

– Ҳамма нонушта пайтида чекиб олган.

– Одамлар бемалол сигарета чекиб олсин, ахир! – ёлворди Дэзи. – Бундай жазирамада шаҳарга шошишга ҳожат йўқ.

Том хотинига лом-мим демади.

– Майли, сен нима десанг шу-да! – деди Дэзи эрига қараб. – Юр, Жордан.

Хонимлар ўзларини тартибга солгани юқорига кўтарилдилар. Биз — уч эркак қизиб ётган шағал устида хонимларни кутиб турардик. Гэтсби бир нима демоқчи бўлиб томоқ қириб қўйди, сўнг фикридан қайтди, лекин Том ўгирилиб, унинг юзига тик боққанча туриб қолди.

– Отхонангиз шу яқин ўртадами? – ўзини хотиржам тутиб сўради Гэтсби.

– Шу ердан катта йўл бўйлаб чорак мил юрилади.

– Э-ха...

Орага сукунат чўкди.

– Шаҳарга бориш гирт аҳмоқликдан ўзга нарса эмас, – портлади Том. – Фақат товуқмия аёлнинг калласига шундай фикр келиши мумкин.

– Ўзимиз билан бирон ичимлик оламизми? – сўради Дэзи юқори қаватдаги деразадан калласини чиқариб.

– Мен виски оволаман, – деди Том ва ошхонага кириб кетди.

Гэтсби ковогини уйиб, мен томон ўгирилди:

– Мен бу ерда гапиролмайман, биродар.

– Дэзи орқа-олдига қарамай гапиравералди, – дедим мен... Унинг овозида... – дедиму, гапим бўгзимда қолди.

– Унинг овозида пул жаранглайди, – кутилмаганда деди Том.

– Албатта... Нега мен аввалроқ билмаган эканман. Бу овозда пулнинг жаранги кўпроқ.

Том сочиққа ўралган катта шишани кўтариб келди. Унинг ортидан келаётган Дэзи ва Жордан бошларига мўъжазгина шляпа қўндириб олишганди.

– Барчамиз менинг машинамда кетишимиз мумкин, – таклиф қилди Гэтсби, қизиб кетган чарм ўриндиқни қўли билан пайпаслар экан: – Машинани сояга олиб қўйсам бўларкан, – деди у ачиниб.

– Сизнинг тезлик алмаштиргичингиз қандай? – сўради Том.

– Одатдагидай, – жавоб қилди Гэтсби.

– Ундай бўлса, сиз менинг "Форд"имга ўтиринг. Мен сизнинг машинангизни ҳайдаб бораман, – деди Том.

Гэтсбига бу таклиф ёқмади.

– Бензин камроқми деган хавотирдаман.

– Ҳечқиси йўқ. Хавотир олманг, – деди Том сурбетлик билан машинадаги бензин кўрсатгичга қараб қўяркан. – Тугаб қолса, қуйдириб оламан.

Ҳаммалари жим бўлиб қолдилар. Дэзи қовогини уйганча Томга қараб қўйди. Гэтсбининг башарасида бир зумда қандайдир ноодатий, лекин шу билан бирга таниш ифода намоён бўлди.

– Қани, ўтир, – деди Том рафиқасини Гэтсбининг машинаси томон судраганча. – Сени циркбоп манави "Фургон"да бир учирай.

Том машина эшигини очди, лекин Дэзи чаққонлик билан унинг қўлидан сирғалиб чиқди-да:

— Сен Ник билан Жорданни олиб кет. Биз эса кетингдан "Форд"да борамиз, — деди.

Дэзи Гэтсбининг ёнига бориб, унинг тирсагидан ушлади. Жордан, Том ва мен Гэтсбининг машинасига чиқдик. Том машинани аста юргизди. Юзимизга иссиқ шамол урила бошлади. Том тезликни оширди. Хотини билан Гэтсби келаётган машина ортда қолиб кетди.

— Кўрдингизми? — сўради Том.

— Нимани?

Том менга маънодор қараб қўйди. Улар орасидаги сирни Жордан билан мен жуда яхши билардим.

— Сиз мени хеч нарсадан хабари йўқ деб ўйласангиз керак, — деди Том. — Майли, шундай деб ўйлай қолинг, лекин менинг учинчи кўзим ҳам бор. У менга барча нарсани ойдинлаштириб туради. Балки гапимга ишонмассиз. Мен ер тагида илон қимирласа биламан.

Унинг тили гапга келмай, гулдираб қолди. Айни ҳақиқат унинг хаёлини айқаш-уйқаш қилиб юборди.

— Мен суриштириб баъзи нарсаларни билиб олдим, — гапида давом этди Том. — Янада чуқурроқ кавлаштирсам буларди-ю...

— Сен мабодо фолбинга бормадингми? — жаҳл билан сўради Жордан.

— Нималар деяпсан? — заҳарханда кулиб деди Том. — Фолбинга эмиш, — деди у кўзини лўқ қилиб норози оҳангда.

— Хўш, Гэтсбини суриштиргандирсан, ҳойнаҳой?

— Гэтсбини дейсанми? Йўқ. Мен унинг ўтмиши ҳақида баъзи маълумотларни топдим деяпман.

— У Оксфордда ўқиганини билгандирсан? — сўради Жордан.

— Оксфордда эмиш! Бекорларни айтибсан! — Том елкасини қисиб қўйди. — Пуштиранг костюм кийиб юрувчи жаноб...

— Шунга ўхшаш.

— Нью-Мексикодаги Оксфордда... — менсимай гапирди Том. — Яна қаердадир...

— Том, ростини айтсам, ўлгудай худбин экансан, нима қилардинг уйингга таклиф этиб, — жаҳл билан деди Жордан.

— Уни Дэзи таклиф қилган; Дэзи у билан турмушга чиқишдан аввал таниш бўлган экан, худо билади, улар қаерда танишган!

Пиво ичганимиз иссиқда ўз таъсирини кўрсатмоқда эди. Негадир барчамиз ўзимизга келолмаётган эдик. Бирмунча вақт жим кетдик. Шу топ Гэтсбининг бензин ҳақидаги гапи ёдимга тушди, бу ҳақда Томни огоҳлантириб қўйдим.

— Ҳеч қиси йўқ, шаҳарга етиб оламиз, — деди Том.

— Тайёр бензин шохобчаси ишлаб турганда шаҳардан бензин олишга бало борми, — эътироз билдирди Жордан. — Бундай жазирамада ярим йўлда қолиб кетсак-чи!

Том биздан ранжиб, машина тезлигини туширди. "Жордан Уилсон" деб ёзилган лавҳа олдида тўхтадик. Орадан бир дақиқа ўтгач, хўжайин кўринди. У бизнинг машинамизга рамз сола бошлади.

— Тезроқ бўла қолинглар? — қўпол овозда кичқирди Том. — Биз ёнилги қуйдиргани келганмиз. Бу ерни томоша қилгани эмас.

— Мен касалман, — деди Уилсон жойидан жилмай. — Эрта тонгдан мазам қочди.

— Нима бўлди?

— Қайдам. Бўшашиб, ҳолсизланиб кетаяпман.

— Ёнилгини ўзим қуйиб ола қолай бўлмаса? — сўради Том. — Телефонда овозингиз балодай чиқаётганди-ку.

Уилсон остона ҳатлаб ташқарига чиқди. У оёқда зўрга турарди. Ҳарсиллаганча ёнилги қуйишга тутинди. Унинг ранги докадек оқариб кетганди.

— Нонушта қилаётган пайтингизда сизни безовта қиламан деб сира ўйламагандим, — деди Уилсон. — Ҳозир менга пул жуда зарур. Машина ҳақида қандай қарорга келганингизни билмоқчиман.

— Янги машинам сизга ёқаяптими? — сўради Том. — Уни ўтган ҳафтада сотиб олдим.

— Сариқ машинани-я? Яхши экан, — деди Уилсон.

— Сотсам оласизми?

— Ҳазиллашаяпсиз, шекилли, — дея Уилсон кулиб қўйди. — Яхшиси, менга эски машинангизни сотинг. Ўшандаям пул ишлайман.

— Сизга пул нима учун зарур бўлиб қолди?

— Кетмоқчиман. Бу ерларда узоқ қолиб кетдим. Рафиқам билан Ғарбга кетмоқчимиз.

— Хотинингизни ҳам олиб кетасизми? — ажабланиб сўради Том.

— Ўн йилдан бери оғзидан шу гап тушмайди. — Уилсон бир дақиқа бензин солинган идишга суяниб, кафти билан кўзини қуёшдан тўсди. — Энди у хоҳлайдими-хоҳламайдими, барибир мен билан кетади. Уни бу ерларда қолдирмайман.

Ёнларидан чанг-тўзон кўтарганча "Форд" машинаси ўтиб кетди. Ичида кимдир уларга қўл силкитиб қўйди.

— Қанча тўлашим керак? — сўради Том.

— Бир доллару йигирма цент.

Иссиқдан миям ғовлаб кетди. Уилсон Томдан ҳеч қандай шубҳа қилмаётганди. Мен хотинининг хурмача қилиқларидан хабардор эдим. Уилсон хотини Миртлни бу ердан узоқларга олиб кетишидан мақсад, унинг оёқ олиши бошқачалигини фаҳмлаб қолган. Шунинг учун ҳам у ўзини ёмон ҳис эта бошлаганди. Мен аввал Уилсонга, сўнг Томга қарадим. Ҳа, Том ҳам менга ичидаги дардини тўкиб солганди. Уилсонни айтмайсизми, ҳақиқатан ҳам эзилиб кетганди, худди айб қилиб қўйган одамдек кўриниши мунгли эди.

— Яхши, машинамни сизга сотганим бўлсин, — деди Том. — Эртага у сизники бўлади.

Бу ерларда ҳам ҳамиша қуёш чарақлаб турса-да, негадир кишини ўзига тортмас, совуқ жойлардек туюлаверарди. Қандайдир хавфни юрагим сезаётгандек эди, ортимга ўгирилиб қарадим. Бизни кимдир кузатаётганини, кузатаётганда ҳам жуда яқиндан кузатаётганини фаҳмлаб қолдим.

Устахона тепасидаги ҳужра ойнасининг пардаси бир оз четга сурилди, у ердан бизга Миртл Уилсон қараб турарди. У шунчалик хаёлга берилган эдики, пастдагилар ҳам уни кузатаётганларини сира сезмади; унинг

башарасидан юрагидан ўтаётган ҳис-туйғулар шундоққина кўриниб турарди. Мен авваллари ҳам аёллар юзида шундай ифодани кўрган бўлсам-да, лекин ўзим учун тушунарсиз бир ҳолат Миртлнинг нигоҳида намоён эди. Бу унинг Томга тикилиб қараб турганидан эмас, балки Жордан Бейкерни Томнинг хотини дея фаҳмлаб, қизғаниб қараётганини кейин тушундим.

Кўнгил ғашлигидан ёмон дард бўлмайди. Том машинани дилининг чигилини ёзиш мақсадида тез ҳайдаб борарди. Бир соат аввал хотинига ҳам, маъшуқасига ҳам эга эди. Энди-чи, энди иккиси ҳам қўлдан чиқиб бормоқда. У машина тезлигини тобора ошириб ҳайдаб борар экан, икки мақсадни кўзлаб борарди. Биринчи мақсади Дэзига етиб олиш бўлса, иккинчиси Уилсондан қочиш эди. Биз Астория томон соатига эллик мил тезликда кетиб борардик. Бир оздан сўнг олдимизда шошмай кетаётган "Форд"ни кўриб қолдик.

– Элликинчи кўча яқинида катта кинотеатр бор. Унинг ичи жуда салқин, – деди Жордан. – Мен Нью-Йоркни ёз кунлари куннинг иккинчи ярмида, кўчаларида одамлар камайган вақтда ёқтираман, – гапини давом эттирди у. – Шу пайт ўзингни сархуш ҳис этасан. Гўё қўлингни узатсанг, дарахтдан ажойиб мевалар тўкилиб тушадигандек.

"Сархуш" деган сўз Томнинг юрагини ғулғулага солиб қўйди, аммо у бу ҳолатдан чиқмасиданоқ ёнларига Гэтсби билан Дэзи тушган машина келиб тўхтади. Дэзи машинадан тушаркан:

– Энди қаёққа борамиз? – деб сўради. – Балки кинога кирармиз? Айтгандай, шундай иссиқда-я, – гапини давом эттирди Дэзи. – Хоҳласангиз кинога кираверишинглар мумкин. Биз бир оз сайр қилиб, кино тугашига яқин етиб келамиз.

Дэзи ўз кўнглида бизга ҳазил қилмоқчи бўлди:

– Чорраҳада учрашув белгилаймиз. Мен оғзимда сигарета билан тураман.

– Бу ер баҳслашадиган жой эмас, – деди Том асабийлашиб. Улар йўлни тўсиб қўйган эдилар. Ортда юк машинасининг сигнал товуши эшитилди. – Ортимдан

"Плаза" меҳмонхонаси рўпарасидаги Марказий боғнинг жанубий дарвозаси ёнига боринглар.

Том дам-бадам ортга қараб-қараб қўярди. "Форд" машинаси оқимидан қолиб кетса, у ўз машинаси тезлигини улар етиб олгунларига қадар пасайтириб борарди. Афтидан, Гэтсби билан Дэзи бирон-бир кўчага кириб, қочиб кетишларидан қўрқарди.

Бахтга қарши бу воқеа содир бўлмади. Барчамиз бир қарорга келдик-да, "Плаза" меҳмонхонасидаги шинам хоналарга жойлашдик. Меҳмонхонада чўмилиб, енгил тортишимиз керак, деган фикрга келдик барчамиз. Сўнг муз солинган ялпизли коктейль ичишга бир амаллаб келишиб олдик. Хоналар кенг бўлса-да, ниҳоятда дим. Соат бешга қараб кетаётганди. Деразаларни очганимизда боғдаги ковжираган ўтларнинг ҳиди хонага анқиб кирди. Дэзи бизга орқа ўгирганча кўзгу олдида туриб, соч турмагини тўғрилай бошлади.

– Шоҳона хона, – деди назокат билан Жордан. Барчамиз кулиб юбордик.

– Нариги деразани ҳам очиб юборинглар, – деди Дэзи соч турмаклашда давом этар экан.

– Бошқа дераза йўқ-да.

– Ундай бўлса...

– Жазирама ҳақида ҳадеб эзмаланишни бас қилинглар, – жаҳли чиқиб деди Том. – Дэзи, нуқул "иссиқ, иссиқ" деяверасанми!

Том сочиққа ўралган вискини стол устига қўйди.

– Нега сиз уни доим турткилайверасиз? – деди Гэтсби Томга юзланиб. – Шаҳарга боришни ўзингиз таклиф этдингиз-ку.

Орага жимлик чўкди. Дабдурустдан деворга осиғлиқ телефон маълумотномаси ерга тушиб кетди. Жордан шивирлаб, "кечирасизлар", деди. Бу сафар ҳеч ким кулмади.

– Ўзим оламан, – дедим мен.

– Кераги йўқ, ўзим оламан, биродар, – деди Гэтсби. У узоқ вақт узилиб кетган арқонга тикилиб турди-да, сўнгра дафтарчани ердан олиб, стул устига қўйиб қўйди.

— Кечирасиз... энсақотар сўзни ишлатмай ҳам гапира оласизми? — дея Гэтсбидан сўради Том.

— Қайси сўзни?

— "Биродар" деган сўзни. Бу сўзни қаердан топгансиз ўзи, а?

— Менга қара, Том, — деди Дэзи кўзгу олдидан узоқлашиб. — Агар сен шунақа қўполлик қилаверадиган бўлсанг, шуни билки, мен бу ерда бир дақиқа ҳам қолмайман. Яхшиси, қўнғироқ қилиб айт, коктейлга муз келтиришсин!

Лекин шу топ меҳмонхонанинг биринчи қаватида тўй бўлаётгани маълум бўлди. У ердан қувноқ қўшиқлару мусиқа овози келаётган эди.

— Тавба, шундай жазирамада қандай қилиб турмушга чиқиб бўлади, а?

— Нима бўпти, мен ҳам саратонда — июнь ойида турмушга чиққанман, — хотирлади Дэзи. — Тўйимиз июнь ойида Луисвиллда бўлган! Кимдир иссиқда ўзидан кетиб қолгани эсимда. Том, ўша ким эди?

— Билокси, — қисқа жавоб қилди Том.

— Ҳа, ҳа, унинг исми Билокси эди. Блокс Билокси. У бокс билан шуғулланардан. Теннесси штатидан эди.

— Ўшанда уни бизникига олиб боришган. Чунки биз черков ёнида яшар эдик-да, — деди Жордан. — У бизникида уч ҳафта қолиб кетган. Охири отам уни уйдан ҳайдаб юборгани эсимда. Эртаси куни отам вафот этганди. — Бир оз сукунатдан сўнг у: — Бу воқеаларнинг бир-бирига алоқаси йўқ, тўғрими? — деб қўшиб қўйди.

— Мен бир Билоксини, Билл Билоксини танирдим. У Мемфислик эди, — гапга аралашдим мен. — Бу унинг қариндоши. Уч ҳафта давомида у менга оиласи тарихини сўзлаб берганди. У менга гольф ўйнашим учун алюмин клюшкасини совға қилган. Ҳали ҳанузгача ундан фойдаланиб келаяпман.

Биринчи қаватда ўтаётган тўй тантанасидаги мусиқа овози тинди. Никоҳ маросими бошланди. У ердан табрик овозлари баралла эшитилиб турарди. Ва ниҳоят, никоҳ тантанасининг бошланишидан дарак берувчи куй янгради.

— Биз қарияпмиз, — деди Дэзи. — Ёш бўлганимизда эди, югуриб бориб рақсга тушиб кетган бўлармидик.

— Билоксини эсла ундан кўра, — насиҳатомуз деди Жордан. — Том, сен у билан қаерда танишгансан?

— Билокси билан дейсанми? — Том пешонасини тириштирди. — Мен уни танимайман ҳам. У Дэзининг дўсти.

— Алжирама, — деди Дэзи. — Мен уни тўйгача умуман танимаганман. У сизлар билан бирга Чикагодан келган.

— Тўғри, лекин у ўзини Дэзининг танишиман, деб айтганди менга. Луисвилда ўсиб-улғайганини айтганди. Унга анча ёрдамим теккан, вокзалга олиб келиб, ёнимдан пул тўлаб, юртига жўнатиб юборганман.

Жордан мийиғида кулиб қўйди.

— Бу йигит тутилиб-ўсган ерига сизларнинг ҳисобингиздан кетмоқчи бўлган, холос. Менга айтишича, Иелда ўқиган эмиш.

Том билан мен бир-биримизга қараганча бақрайиб қолдик.

— Тавба, Билокси биз билан ўқиган эмишми? Бекорларни бештасини айтибди.

Гэтсби туфлиси билан полни оҳиста тақиллатиб турарди. Том дабдурустдан Гэтсби томон ўгирилиб:

— Жаноб Гэтсби, айтишларича, сиз Оксфорд университетида ўқиган экансиз, а? — дея луқма ташлади.

— Шунга ўхшашроқ...

— Ўша ерда ўқиган экансиз-ку?

— Ҳа, мен ўша ерда ўқиганман.

Орага жимлик чўкди. Яна Томнинг таҳқиромуз овози эшитилди:

— Ҳойнаҳой, бу воқеа Блокси Иелда ўқиган вақтда содир бўлган бўлса керак.

Орага жимлик чўкди. Эшикни тақиллатиб, ичкарига официант кирди. У стол устига янчилган ялпиз билан муз қўйиб, аста эшикни ёпиб чиқиб кетди, аммо бу ўртадаги оғир вазиятни ўзгартира олмади. Мен шу онда Гэтсби таржимаи ҳолининг муҳим бир жиҳати очилишини кута бошладим.

— Айтдим-ку, ўша ерда ўқиганман, деб.

— Ўқиганингизни айтдингиз. Лекин мен қачон ўқиганингизни билмоқчиман.

— Ўн тўққизинчи йиллар эди. У ерда бор-йўғи беш ой бўлганман, холос. Шунинг учун ҳам ўзимни Оксфорд ўқувчиси деб ҳисобламайман.

Том Гэтсбининг гапларига ишонқирамай, биз томон қараб қўйди. Барчамизнинг кўзимиз Гэтсбига қадалган эди.

— Сулҳ тузилгандан сўнг баъзи бир зобитларга шундай имтиёзлар берилган эди, — деди у. — Бизга Англия ва Франциядаги исталган университетда бир курс маъруза эшитиш имконияти берилганди.

Мен ўрнимдан даст туриб, унинг елкасига қоқмоқчи бўлдим. Гэтсбига аввалари шубҳа билан қараб юрардим, бу гапдан сўнг гумоним тарқаб кетди.

Дэзи мийиғида кулиб ўрнидан турди-да, столга яқин келди.

— Том, вискини оч! — амрона деди у. — Сенга ялпизли яхна ичимлик тайёрлаб бераман. Анча ўзингга келиб қоласан... Мана, қўлимга ялпизни оляпман...

— Шошмай тур, — тўнғиллади Том. — Мен жаноби Гэтсбига яна бир савол бермоқчиман.

— Марҳамат, қулоғим сизда, — деди одоб билан Гэтсби.

— Оиламизда бузғунчилик қилишга нима ҳаққингиз бор?

Гап очиқчасига кетмоқда эди. Гэтсбига бу гап ёқиб тушди.

— Том, у ҳеч қандай бузғунчилик қилгани йўқ, — деди қўрқиб кетган Дэзи дам эрига, дам Гэтсбига қарар экан. — Сен жанжал кўтаряпсан. Ўзингни тута билишни ўрган, Том.

— Ўзингни тута бил деяпсанми? — қичқирди Том. — Ия, тайини йўқ, қаердан келиб қолган бир валакисаланг хотиним билан дон олишиб турса-ю, мен индамай қараб туришим керакми? Йўқ, бунга йўл қўймайман... Бу ёғи неча пулдан тушди! Оиламга бепарво бўлсам, эртага кеч бўлади, оилам пароканда бўлиб кетади. Нима, мен унинг қилаётган ишига қўл ковуштириб ўтиришим керакми, Дэзи?

Том ичидаги бор аламини тукиб солди. У ўзини жанг майдонида ёлғиз қолган жангчидек ҳис эта бошлади.

– Вой-вой! Нималар деяпсан? – деди Жордан нафаси ичига тушиб.

– Тўғри, мен унчалик машҳур шахс эмасдирман. Ён атрофдагиларга дам-бадам зиёфат беришга қурбим етмас. Афтидан, бизнинг даврда дўст орттириш учун уйингни отбозорга айлантиришинг керак экан-да, а?

Қанчалик ўзимизни тутишга турган ҳаракат қилмайлик, барибир барчамизнинг кайфиятимиз тушиб кетганди; Томнинг ҳужумларидан эсанкираб қолгандим. Том нишонга уриб гапираётган эди. Бузуқиларни тартибга чақираётганди. Лекин айнан ўзи қилиб юрган ишлари-чи, сўрайдиган одам йўқ эди.

– Биродар, гапимга қулоқ солинг, – гап бошлади Гэтсби. Ёнида турган Дэзи унинг нима демоқчилигини фаҳмлади.

– Йўқ, йўқ, керакмас... – Гэтсбининг гапини бўлди қўрқиб кетган Дэзи. – Қани, уйимизга кета қолайлик... Келинглар, шу ердан уй-уйимизга тарқалайлик.

– Дэзи тўғри айтаяпти. Тарқала қолайлик, – дедим-у шартта ўрнимдан турдим. – Қани, Том кетдик. Ичкиликдан ҳам кўнгил қолди.

– Жаноби Гэтсби менга нимани айтмоқчи экан, шуни билмоқчиман.

– Хотинингиз сизни севмайди! – деди Гэтсби дабдурустдан. – Дэзи ҳеч қачон сизни севмаган ва севмайди ҳам. У мени севади!

– Нималар деяпсиз? Ақлингиз жойидами? – ўзини йўқотиб қичқирди Том.

Ўзини тута олмаган Гэтсби ўрнидан сапчиб турдида:

– Дэзи сизни асло севмаган, эшитдингизми? – бор овози билан қичқирди. – Камбағал бўлганим, устигаустак ҳарбийга кетганим сабабли мени узоқ вақт йўқотиб қўйди. Шунинг учун ҳам сизга турмушга чиқишга мажбур бўлган. Бу мудҳиш хато, албатта. Лекин у мендан ўзгани телбаларча севмаган.

Мен Жордан билан кетмоқчи бўлдим. Аммо Том билан Гэтсби қолишимизни илтимос қилишди.

— Ўтир Дэзи! — буюрди Том қовоғини уйиб. — Бу валакисаланг нималар деяпти? Менга ҳаммасини очиқ-ойдин гапириб беришингни талаб қиламан!

— Ҳаммасини мен очиқ-ойдин айтдим, — жавоб қилди Гэтсби. — Бу воқеага беш йил бўлган. Сиз бундан бехабарсиз.

Том шартта Дэзига ўгирилди:

— Сен беш йилдан бери шу нусха билан учрашиб юрибсанми?

— Йўқ, биз учрашмаганмиз, йўқ, — жавоб берди Гэтсби. — Учраша олмасдик ҳам. Бу давр ичида фақатгина бир-биримизни севиб келганмиз, биродар, узоқ вақт бир-биримизни йўқотиб қўйдик. Мен уни қанчалар қидирганимни биласизми? Уйимда бўладиган зиёфатларни уни топиш мақсадида уюштирганман. Мана, ниҳоят Дэзини топдим... — дея Гэтсби Томга ўқрайиб қараб қўйди.

— Шу, холосми? — талвасага тушган Том ўзини йўқотиб гавдасини оромкурсига ташлади. Шу топда унинг ичида ғалаён қилаётган гаплари ташқарига отилиб чиқа бошлади. — Сиз ақлдан озибсиз, — кичқирди Том Гэтсбига тик боқиб. — Беш йил аввал Дэзи мен билан танишгунча орангизда нима бўлгани менга қоронғу. Тавба, орадан беш йил ўтибди. Оилалик аёлнинг кўзига кўринишга қандай журъат этдингиз. Тушуна олмаяпман. Балки сиз бoққоллик дўконидан Дэзилар уйига харид қилинган маҳсулотларни ташиб юргандирсиз. Менга айтган барча гапларингиз қип-қизил бўҳтон! Дэзи мени севиб турмушга чиққан. Ҳозир ҳам севади!

— Йўқ! Сизни севмайди! — деди Гэтсби қатъий оҳангда бош чайқаб.

— Ҳа, ҳа, мени севади. Дэзи баъзан ранжиган пайтида онда-сонда хатога йўл қўяди, — деди Том, сўнг чуқур уйга толди. — Энг асосийси, мен ҳам уни севаман. Баъзан адашиб шўхликлар қилиб қўйсам ҳам, барибир унинг ёнига қайтиб келаман.

— Сен қабиҳ одамсан, — деди Дэзи Томга қараб.

Дэзи дарҳол мен томон ўгирилди. Унинг овози гамгин тус олди. Ундаги нафрат бутун хонага кўчгандек эди. – Ник, Чикагодан кўчиб кетишимизга нима сабаб бўлганини биласанми? Йигитчилик деб ялло қилиб юрганларини сенга гапириб бермагани галати туюлмаяптими?

Гэтсби Дэзининг ёнига келиб, туриб олди.

– Дэзи буларнинг ҳаммасини унут, – деди у қатъийлик билан. – Ҳаммаси ортда қолди, энди бу дийдиёнинг аҳамияти йўқ. Сен анави аблаҳга фақат ҳақиқатни айт! Худо ҳаққи, барчаси бир умрга унутилади.

Дэзи Гэтсбига тик боқди.

– Севиш... Мен уни қандай севишим мумкин, агар...

– Сен уни ҳеч қачон севмагансан!

Дэзи жавоб беришга шошмасди. У маъюс кўзларини менга ва Жорданга тикди. Гўё нима қилаётганини энди тушуниб етгандек эди. Шу топгача уни ҳеч нарса безовта қилмаганди. Сўнг дабдурустдан бир қарорга келди. Орқага чекинишга йўл йўқ.

– Мен Томни ҳеч қачон севган эмасман, – дея олди Дэзи бор иродасини тўплаб.

– Ҳатто Капиоланда ҳамми? – сўради Том жаҳл билан.

– Ҳа, ўша ерда ҳам...

Биринчи қаватдан ҳамон мусиқа садолари эшитилиб турарди.

– Дэзи, ҳатто оёқ кийиминг ҳўл бўлмасин деб сени Панчбоулдан қўлимда кўтариб олиб чиқиб келган кунимда ҳам мени севмаганмисан?

– Йўқ! Йўқ! – такрор-такрор айтарди Дэзи Томга, – сўнг ўгирилиб Гэтсбига қараб қўйди, ва – Мана менинг севгилим. Мени умр бўйи куйдириб адо қилган кимса ёнимда турибди. У Жей, – деди Дэзи, сўнг қўлига сигарета олиб чека бошлади. Унинг қўллари қалтиради. Тўсатдан сигарета ва ёқилган гугурт чўпини гиламга отиб юборди. – Нима қилай Том? Ўзинг айт! – деди Дэзи Томга қараб. – Ёшлик чогимда уни телбалардек севганман. Ўтмишимни унутолмайман, – деди-ю, ҳўнграб йиглаб юборди. – Ҳа, ҳа бир вақтлар уни жуда севганман, ҳозир ҳам жонимдан ортиқ севаман.

Гэтсби кўзини катта-катта очди-ю, сўнг шартта юмиб олди.

– Мени ҳамон севар экансан, – қайтарди Гэтсби. – Раҳмат, сенга Дэзи.

– Ёлгон! Сени севмайди! – ўшқирди Том. – У сени хаёлининг кўчасига ҳам келтирмаган. Тушунсанг-чи, Дэзи билан ўртамизда сен галварс ҳеч қачон тушунмайдиган сир бор. Иккимизгина биламиз ва ҳеч қачон унутмаймиз. Ҳа, бундай нарсалар ҳеч унутилмайди.

Бу сўзларнинг ҳар бири гўё Гэтсбининг юрагига пичоқ каби санчиларди.

– Дэзи билан ёлгиз гаплашишимга рухсат берсангиз, – деди Гэтсби Том томон ўгирилиб. – Кўрмаяпсизми, унинг ҳуши ўзида эмас.

– Ёлгиз қолган пайтимизда ҳам сени яхши кўрмаганман, Том, – аянчли овозда деди Дэзи. – Чунки сени севмаганман.

– Ёлгон гапиряпсан! – ўшқирди Том хотинига.

Дэзи эри томон қаради.

– Сенга мен борманми-йўқманми, барибир-ку!

– Албатта, барибир эмас. Бундан буён сен ҳақингда кўпроқ қайгураман, азизам.

– Йўқ, йўқ! – ваҳима билан деди Гэтсби. – Сиз энди у ҳақда гамхўрлик қила олмайсиз.

– Йуг-э, шунлайми? – Том кўзларини катта-катта очиб, хохолаб кулиб юборди. У ўзини анча тутиб олганди. – Хўш, нимага асосланиб бундай деяпсиз?

– Дэзи сизни ташлаб кетади.

– Бўхтон! Бўлмаган гап, – қичқирди Том.

– Ҳа, Гэтсби тўгри айтаяпти, – унинг гапини тасдиқлади Дэзи.

– Дэзи ҳеч қаёққа кетмайди! – қичқирди Том талвасага тушиб. – Кимникига кетади? Қўлига ўгирланган узук тақадиган муттаҳамникигами?

– Уни ҳақорат қилишингни истамайман! – Гэтсбининг ёнини олди Дэзи. – Кетайлик. Худо ҳаққи, шу ердан кетайлик!

– Сиз ўзи кимсиз? – ўшқириб сўради Том. – Мейер Вулфшимнинг тўдасидан эканлигингиз менга маъ-

лум. Сиз ва қилиб юрган ишларингиз ҳақида баъзи бир маълумотларни биламан. Лекин янада кўпроқ маълумотларни йиғаяпман! Шуни билиб қўйишингизни истардим.

– Хоҳлаганча йиғаверинг биродар, қўрқадиган жойим йўқ! – деди Гэтсби.

– Сизнинг "дорихона"ларингиз ҳақидаги маълумотни беш қўлдек биламан. – Том биз томонга қараб гапида давом этди. – Улар Вулфшим билан биргаликда Нью-Йорк ва Чикаго тор кўчаларидаги юзлаб майда дорихоналарни қўлга киритиб олганлар. У ерда алкоголь билан ҳам савдо қиладилар. Унинг кирдикорларидан бири ҳозирча шу. Мен бир қарашдаёқ унинг фирибгар эканлигини пайқаган эдим, кўриб турганингиздек адашмабман.

– Борди-ю, шундай бўлса нима қилибди? – одоб сақлаб деди Гэтсби. – Масалан, сизнинг яқин дўстингиз Уолтер Чейз биз билан ҳамкорлик қилишдан ор қилгани йўқ.

– Сизлар ундан фойдаланиб, ғаламислик қилдинглар! Ўзингиз бу ерда ялло қилиб юрибсиз, у бўлса Нью-Жерсидаги қамоқхонада бир ой ўтириб чиқди. Жин урсин! Иккингиз ҳақингизда нималар деяётганини бир эшитсангиз эди! Тепа сочингиз тикка бўлиб кетармиди!

– У бизга қўшилганида ёнида чақаси ҳам йўқ эди. Тез орада бойиб кетишга ошиқди, биродар, тўғриси ҳам шу.

– Мени "биродар" деманг! – ғазаб билан қичқирди Том. Гэтсби лом-мим демади. – Сизни қонунга зид бўлган фирибгарликда айблаб, бўйнингизга бирон моддани осиш дўстимга ҳеч қийинчилик туғдирмасди. Аммо Вулфшим унга таҳдид қилиб, оғзини юмиб қўйди.

Гэтсби Томнинг таҳдидига парво ҳам қилмай, ўша ноодатий, лекин нимаси биландир таниш қиёфада кулиб ўтирарди.

– Дорихоналар воқеаси сиз каллоблар учун ўйинчоқдек гап эди, – хотиржам гапида давом этди Том. – Биламан, ҳозир сиз каттароқ каллобликни амалга ошириш билан бандсиз. Уолтер буни очиб ташлашга чўчияпти. Сизлар уни қўрқитиб қўйгансиз.

Ён-веримга қарадим. Дэзи қўрқувдан гужанак бўлиб олганча, эри билан Гэтсби орасидаги бўшлиққа тикилиб турарди. Жордан эса қўлини иягига тираганча лом-мим демай ўтирарди. Мен Гэтсбига қарадим. Унинг кўриниши мени ҳайратга солди. Афтидан, у ҳозиргина кимнидир ўлдириб келганга ўхшарди. Орадан роппа-роса бир дақиқа ўтди. Сўнгра Гэтсби ҳаяжонланганча Дэзига нималарнидир сўзлай кетди.

Гэтсби Томнинг гапларини инкор этиб, ўзи шаънини оқлай бошлади, ҳатто бу ерда айтилмаган айбловлардан ҳам ўзини ҳимоя қила бошлади. Дэзи Гэтсбининг гапини эшитмас, ўз хаёли билан банд эди. Шунинг учун ҳам Гэтсби гапиришдан тўхтади.

Дэзи ёлворишда давом этарди:

– Том, худо ҳаққи, кетайлик! Мен бу ҳолга ортиқ дош беролмайман.

Унинг даҳшатга тушган кўзлари ўзидаги аввалги қатъиятлик ва жасоратдан асар ҳам қолмаганлигини яққол кўрсатиб турарди.

– Дэзи, сен жаноб Гэтсби билан кетавер, – деди Том. – Марҳамат, унинг машинасида кетишинг мумкин.

У эрига бақрайиб қараб қолди, лекин Том ўзини хотиржам тутиб:

– Кетавер. У сени асло зериктирмайди, кўнглингни овлайди. Шуни тушуниб етдимки, сизларнинг ишқий саргузаштингиз шу билан якун топади.

Дэзи эрига бақрайиб қараб қолди, сўнг жаҳл билан Гэтсбини қўлтиқлаб, бир оғиз ҳам гапирмай, икковлари ўзларидан ном-нишон ҳам қолдирмай, кўздан ғойиб бўлдилар.

Том сочиққа ўралган, оғзи очилмаган вискини олиб ўрнидан турди.

– Балки виски ичармиз?.. Жордан!.. Ник!.. Нима дейсизлар?

Мендан садо чиқмади.

– Ник?

– Нима дейсан?

– Балки сен ичарсан?

— Ҳа-я... Агар янглишмасам, бугун туғилган куним. Уттиз ёшни қоралаб қўйибман-а! — дедим ниҳоят.

Биз учаламиз ҳаворанг "Форд" машинасига ўтириб, ортимизга қайтаётганимизда соат етти бўлиб қолганди. Том ўзидан ўтганини ўзи биларди. Йўлда ҳазиллашиб, кулиб гапирса-да, гаплари бир-бирига қовушмасди. Биз шаҳар чироқлари ёғдуси остида бўлиб ўтган машъум воқеадан юрагимиз эзилганча ҳар биримиз ўзимизча хаёл суриб борардик. Уттиз йил сўққабош бўлиб яшабман. Ёнимда Жордан бор эди. Дэйзидан фарқли ўлароқ, у аллақачон унут бўлган орзуларни йиллар бўйи хаёлида олиб юришга мойил эмасди.

Кўз ўнгимизда кўприкнинг қора панжаралари бирин-сирин ўтиб бораётган пайтда Жордан бошини аста елкамга қўйди, иссиқ кафти эса қўлимдан маҳкам тутди.

Қуёш ботиб, ҳарорат тушиб бораётган бир пайтда биз йўлда давом этардик.

Шлак уюмлари олдидаги мўъжазгина ресторан хўжайини Михаэлис иссиқдан ҳолсизланиб, кеч уйқуга кетганди. У ўрнидан эринибгина туриб, ташқарига чиқди. Жорж Уилсоннинг гаражи томон нигоҳини тикди-ю, кўзи Уилсонга тушди. Уни касал деб эшитганди. Уилсон қалтираб турар, ранг-рўйи сочининг ранги каби сапсарғайиб кетганди. Михаэлис ётиб даволанинг, деб маслаҳат берганига анча бўлганди. У бўлса касалига қулоқ солиб, даволангани ётса мижозларидан айрилиб қолишини айтганди. Ногаҳон гумбирлаган овоз қулоққа чалинди.

— Шовқин солаётган хотиним, уни уй ичига қамаб, устидан қулфлаб қўйганман. Ҳозирча ўша ерда ўтира турсин, индинга бу ердан кетамиз, — деди Уилсон.

Михаэлис Уилсоннинг бу гапидан ҳанг-манг бўлиб қолди: улар тўрт йил давомида ёнма-ён яшаб келганлар. Уилсон бундай ишларга қодир эканлигини аввал эшитса борми, бунга ишонмаган бўларди. Бу кимса ҳаётдан чарчаган, хотинига сўзи ўтмайдиган одам эди. Устахонада иш бўлмаган вақтларда дарвоза олдидаги курсисида ўтирволиб, ўтган-кетганларни, онда-сонда ғизиллаб ўтиб

бораётган машиналарни томоша қиларди. Мабодо, бирон кимса у билан гаплашиб қолгудек бўлса борми, у ҳам юзида кулги ва одоб билан жавоб қайтарарди. Ихтиёри ҳеч қачон ўзида бўлмаган. Хотини юр деса юрар, ўтир деса ўтирарди, хуллас, унинг измидан чиқмагди.

Михаэлис Уилсондан нима содир бўлганини сўраб-суриштирмоқчи бўлди, аммо ундан бирон жавоб олиш қийинлигини тушунди, жавоб бериш ўрнига қўшнисига шубҳали қараш қилди-да, фалон куни, фалон соатда қаерда ва нима қилганлигини суриштира кетди. Михаэлис Уилсоннинг бундай қарашлари ва берган саволларидан гангиб қолди, ресторани томон кетаётган бир тўда ишчиларни кўргач эса, уларга хизмат қилишни баҳона қилиб, яна келарман, дея шошиб кетиб қолди. Аммо ортига қайтмади. Ишга шўнғиб кетган бўлса керак-ов. Соат саккизларга яқин ташқарига чиқди, устахонадан Уилсон хонимнинг баланд, қаҳрли овозда эрига дагдага қилаётганини эшитди-ю, эрталабки бўлиб ўтган суҳбатни эслади.

– Қани, ур! – дея қичқирди Уилсон хоним. – Қани ур, тепкила, қўрқоқ, ярамас!

Устахона эшиги очилиб, Уилсон хоним қўлини силтаб, бақирганча ташқарига отилиб чиқди. Эри қадам босишга ҳам улгурмаган эдики, барчаси барҳам топди...

Газетада "автомобиль ҳайдовчиси ҳатто тўхтамади ҳам", деб ёзгандилар. Қуюқлашиб бораётган қоронгилик қаъридан чиқиб келган машина, бир силкинди-ю, йўлида давом этиб, муюлишда кўздан гойиб бўлди. Михаэлис машинанинг рангини дурустроқ кўриб қололмаганди. Етиб келган полициячиларга у, машина оч яшил рангда эди, деди. Нью-Йорк томон кетаётган бошқа машина юз ярдларча ўтиб кетган, таққа тўхтади. Унинг ҳайдовчиси орқага югуриб Миртл Уилсон гужанак бўлиб ётган жойга етиб келди. Кутилмаганда ҳаётдан кўз юмган аёлнинг оқаётган қуюқ қони тупроққа сингиб кетаётганининг шоҳиди бўлди. Ҳайдовчи ва Михаэлис воқеа содир бўлган жойга биринчи бўлиб етиб келдилар. Улар жароҳат олган аёлнинг эгнидаги кўйлак тугмаларини ечиб, нафас олаяптими, деб эшитмоқчи бўлганларида, унинг кўкраги

узилиб, бикини ёнида шалвираб ётганини кўрдилар. Аёл вафот этганди. Лаблари очиқ ва қонга беланган ҳолда узала тушиб ётарди.

Биз узоқдан йўлда машиналар ва одамлар тўпланиб турганини кўрдик.

– Фалокат содир бўлган шекилли! – деди Том. – Уилсоннинг омади бор экан. Энди унга иш кўпаяди.

Том машина тезлигини бир оз секинлатди, аммо тўхташ нияти йўқ эди; Том уларга яқинлашиб, тўпланган одамларнинг саросимада турганликларини кўрди-ю, машинани тўхтатди.

– Нима фалокат содир бўлганини билайлик, – деди у истар-истамас. – Фақат кўп тўхтамаймиз.

Устахонадан бўғиқ ва узуқ-юлуқ иҳраш овози эшитилмоқда эди; биз машинадан чиқиб, гараж эшигига яқинлашганимизда овоз аниқ-тиниқ эшитила бошлади:

– Вой худойим, вой худойим! – деган овоз қулоққа чалинарди.

– Афтидан бирон жиддий воқеа содир бўлган, шекилли, – қизиқди Том.

Том оёқ учида туриб, одамлар оша устахонага қаради. Устахонани металл қопламали лампочкаларнинг сариқ нурлари еритиб турарди. Тусатдан Томнинг томоғида қандайдир хириллаган овоз пайдо бўлди. Бақувват елкалари билан оломон тўдасини ёриб, олдинга интилди.

Тўпланганлар унинг ортидан жавраганча қараб қолавердилар. Мен ҳеч нарсани кўролмай гарангсиб турардим. Орқадан қизиқувчилар кўпайгандан кўпайиб, сиқиб келардилар. Ниҳоят, мен билан Жордан оломон ичида қолиб кетдик.

Миртл Уилсоннинг жасади адёлга ўраб қўйилганди. У бир четга ётқизиб қўйилган; Том бизга орқа ўгириб, жасад устига энгашганча турарди. Ёнида эса бошига мотоциклчининг шлемини кийиб олган полициячи иссиқдан терлаб-пишганча ён дафтарига исм-шарифларни ёзиб борарди. Қаердандир узуқ-юлуқ иҳраш овози тинмай эшитилиб турарди. Мен атрофга алангладим. Уилсон устахонада иҳраганча бўзларди. У икки қўли билан устахона эшигининг кесакисига ёпишганча баланд ос-

тонада туриб, бошини у ёқдан-бу ёққа тебраггани тебрагганди. Қандайдир бир киши паст овозда уни юпатишга уринарди, аммо Уилсон хеч нарсани кўрмас ва эшитмасди. У нигоҳини шифтга осилган лампочкадан аста узиб, тахта устида ётган хотинининг жасадига караб-қараб қўяр, сўнг яна шифтга тикилиб оларди; юракни ўртовчи инграш овози тинмасди.

— Ё худойим! Ё худойим-ей! Бу қанақаси бўлди! Тавбангдан кетай, худойим.

Том бошини паст кўтариб, атрофга аланглади ва полициячига мурожаат этиб, ниманидир гўлдиради.

— М-и... — полициячи ҳарфлаб исм-шарифни ёза бошлади. — к...

— Йўқ, х... — деб уни тўғрилади Михаэлис.

— Ҳой, гапимни эшитсангиз-чи! — овозини кўтариб бақирди Том.

— Нима? — деди полициячи. — Э...

— Л...

— Л... — шу пайт Томнинг забардаст кенг кафти полициячининг елкасига тушди. Полициячи ўгирилиб унга қаради. — Сизга нима керак?

— Бу воқеа қандай содир бўлди? Қандай содир бўлганини мен билишим керак!

— Уни автомобиль уриб кетибди. Жабрланувчи ўша заҳоти тил тортмай ўлган.

— Тил тортмай ўлган... — қайтарди Том бир нуқтага тикилганча.

— У йўлга югуриб чиққан эди. Аблаҳ, ҳатто тўхтатмади ҳам.

— Иккита машина келаётган эди, — деди Михаэлис. — Бири у томондан, бири бу томондан, тушундингизми?

— Қаердан деяпсан? — шоша-пиша сўради полициячи.

— Бири шаҳардан келаётганди, иккинчиси шаҳарга кетаётган эди. У бўлса... — деди мурдани кўрсатиб, — у эндигина йўлга югуриб чиққанди, шаҳардан келаётган машина зумда бу аёлни уриб кетди. Машина катта тезликда келаётганди.

— Бу жойнинг номи нима деб аталади? — сўради полициячи.

— Ҳеч қандай, бу ернинг номи йўқ.

Норгул, яхши кийинган бир йигит олдинга чиқди.

— Машинанинг ранги сариқ эди, — деди у. — Катта сариқ машина. Яп-янги.

— Аниқ кўрдингизми?

— Йўқ, лекин бу машина катта йўлда мендан ўзиб кетди. Катта тезликда келаётган эди. Ҳа, ишонинг менга.

— Олдимга келиб, исми шарифингизни айтинг. Ҳой, барака топкурлар, унга йўл беринглар, унинг исм-шарифини ёзиб олишим керак.

Афтидан, бу гаплар ҳамон ўзига келолмай турган Уилсоннинг қулогига ҳам кирди шекилли, инграши тўхтаб, бехосдан гапира кетди:

— Мен у машинани биламан! Жуда яхши биламан!

Томнинг бирдан сергак тортганини кўриб турардим. У шошиб Уилсоннинг олдига келиб, елкасидан маҳкам ушлади.

— Ўзингни қўлга ол! — дея уни юпатмоқчи бўлди Том.

Уилсон Томга қаради. Қаддини тик тутмоқчи бўлди-ю, аммо тиззалари букилиб кетди. Том уни абжир қўллари билан ушлаб қолмаганида, йиқилиб тушган бўлармиди.

— Гапимга қулоқ солинг, — деди Том Уилсонни силкитиб. — Мен бу ерга ҳозиргина келдим. Сиз билан келишганимдек, эски "Форд"имни ҳайдаб келдим. Кундуз куни мен миниб ўтган ўша сариқ машина меники эмас эди, эшитаяпсизми? У машинада фақат Нью-Йоркка етиб бордим, холос. Уни бошқа кўрганим йўқ.

Том жуда секин гапирарди. Гапларини ёнида турган мен ва гувоҳлик берган кимсадан бошқа ҳеч ким уни эшитмаётганди, аммо унинг гаплари полициячини сергак торттирди.

— Нима ҳақида гапиряпсиз? — жиддий тортиб сўради полициячи.

— Мен унинг дўсти бўламан, — Том Уилсонни қўлтиқлаб, бошини полициячи томон бурди. — У босиб кетган машинани биламан деяпти. Сариқ рангда экан.

Полициячи Томга шубҳа билан қаради.

– Сизнинг машинангиз қандай рангда?

– Ҳаво ранг. Икки ўриндикли "Форд".

– Биз ҳозиргина Нью-Йоркдан келаяпмиз, – гапга қўшилдим мен. Катта йўлда ортимиздан келаётган бир кимса гапимни тасдиқлади. Полициячи яна Михаэлисга юзланди.

– Келинг, яна бир бошдан бошлаймиз. Ҳарфлаб...

Том Уилсонни бамисоли қўтирчоқдек кўтариб устахонага олиб кирди-да, оромкурсига ўтқазиб, сўнг ўзи ташқарига қайтиб чиқди.

– Кимдир унинг ёнидан жилмасин! – буюрди у.

Яқинроқ турган икки эркак бир-бирларига қарадилар-да, истар-истамас устахона томон кириб кетдилар. Том уларни ичкарига ўтказиб юборди ва мурдага қарамасликка ҳаракат қилиб, эшикни беркитиб қўйди. Ёнимга келганидан сўнг шивирлаб:

– Кетдик, – деди.

Ўзимизни ноқулай ҳис этиб, тўпланган оломон орасини ёриб ўта бошладик. Том кенг елкалари билан йўл очиб борарди. Кўзимиз қўлида жомадони билан югуриб келаётган шифокорга тушди.

Аввалига Том машинани аста ҳайдаб борди. Катта йўлдаги муюлишдан ўтгач, у тезликни оширди, машина ўқдек учиб кетди. Атрофга қоронғилик ўз чодирини ёпишга улгурган эди. Бир оздан сўнг пиқиллаб йиглаётган овоз эшитилди. Томнинг юзини кўз ёшлари юваётганди.

– Қўрқоқ, аблаҳ! – ҳиқиллаб деди у. – Ҳатто тўхтамабди ҳам-а...

Дарахтлар ортидан Бьюкененлар уйи кўзга ташланди. Том машинани уйи остонаси ёнида тўхтатиб, дарҳол юқорига қаради; ток новдалари билан қопланган девордаги икки деразадан ташқарига ёруглик тушиб турарди.

– Дэзи уйда экан, – деди у. Биз машина ичидан чиққанимизда, Том менга қараб бир оз қовогини уйди. – Ник, сени Уэст-Эгга олиб бориб қўйишим керак эди. Бугун қиладиган ишимиз йўқ.

Томнинг хаёли паришон эди; у ишонч билан ўзига бино қўйиб сўзларди. Биз ой шуъласи тушиб турган майдондан ўтиб борар эканмиз, Том менга:

– Сенга ҳозир телефон орқали такси чақириб бераман. Ҳозирча Жордан билан ошхонага киринглар. Овқатланиб оласизлар, – дея эшикни очди-да, бизга мулозамат билан: – киринглар, – деди.

– Раҳмат. Иштаҳам йўқ. Илтимос, менга такси чақириб бер. Мен шу ерда очиқ ҳавода кутиб тураман. – Жордан ёнимга келиб, тирсагимдан ушлади.

– Ник, ичкарига киринг. Бир оз ўтирамиз.

– Раҳмат. Ҳозир мавриди эмас.

Кўнглим беҳузур бўлаётган эди, шу сабабли ёлгиз қолишни истардим. Лекин Жордан кетишга шошилмасди.

– Соат энди тўққиз ярим бўлибди, – деди Жордан.

– Йўқ, мен жуда чарчадим булардан. Ёлгиз қолмоқчиман, – дедим, сўнг ўзим пайқамаган ҳолда "булар" деганимда Жорданни ҳам назарда тутган эдим. Ҳойнаҳой, буни юзимдаги ифодадан сезган шекилли, кескин бурилиб, уй ичига кириб кетди. Мен зинага ўтириб, бошимни қўлларим орасига олдим. Ичкарида хизматкор такси чақираётганини эшитгунимга қадар, бир неча дақиқа шу алпозда ўтирдим. Шундан сўнг ўрнимдан туриб, таксини дарвоза олдида кутиш ниятида хиёбон бўйлаб аста юра бошладим.

Ҳали йигирма қадам босмасимдан ортимдан кимдир отимни айтиб чақирди. Буталар орасидан Гэтсби чиқиб келди.

– Бу ерда нима қиляпсиз? – сўрадим ундан.

– Ҳеч нарса, биродар, шунчаки турибман.

Негадир, унинг бу ҳолати менга галати кўринди. Назаримда, у ўгирликка тушмоқчи бўлган одамдек кўринди кўзимга. Шу топда унинг ортидан, буталар орасидан Вулфшимнинг танишлари — яъни, "жоҳил" одамлари кўриниб қолса ҳам ажабланмаган бўлардим.

– Сиз катта йўлда бирон нарсани кўрдингизми? – дея сўради у бир оз сукунатдан сўнг. Кейин саросимага тушиб:

— Ўлдими у? — дея олди зўрға.

— Ҳа.

— Ўзим ҳам шундай деб ўйлагандим. Дэзига ҳам шундай деб айтдим. Бундай вақтда тўғрисини айтган яхши. Дэзи жуда қўрқиб кетди, шунинг учун ҳам жуфтакни ростлаб қолди.

Гэтсби Дэзининг ёнини ола бошлади.

— Мен Уэст-Эгга айланма йўл билан келдим, — гапида давом этди Гэтсби, — машинамни уйимга қўйиб келдим. Менимча, бизни ҳеч ким кўргани йўқ. Ишончим комилки, сиз ҳам бизни сотмасангиз керак.

Шу пайт у кўзимга жирканч бўлиб кўриниб кетди. Мен индамадим.

— Ўша аёл ким экан? — сўради у.

— Устахона эгасининг хотини, Уилсон хоним. Жин урсин, бу воқеа қандай содир бўлди, а?

— Биласизми, мен рулда эмасдим... — Гэтсби жим бўлиб қолди. Масала равшан эди.

— Рулда Дэзи эдими?

— Ҳа, — у жавоб беришга шошилмади. — Лекин мен бўйнимга оламан, рулда мен эдим дейман. Биласизми, Нью-Йоркдан чиққанимизда Дэзи жуда асабийлашаётган эди. Машинани бошқарсам, бир оз тинчланаман, деб ўйлаганди. Кутилмаганда бу аёл олдимиздан югуриб чиқиб қолса бўладими. Шу пайт қарама-қарши йўналишдан тағин битта машина келаётганди. Бу воқеа кўз очиб юмгунча содир бўлди. У аёл бизга нимадир демоқчи бўлгандек туюлди менга. Балки унинг кўзига биз танишдек кўрингандирмиз. Шу пайт Дэзи рулни аввал чап томонга бурди, аммо қарама-қарши томондан бошқа машина келаётгани сабабли, шошиб ўнг томонга буриб юборди. Мен рулни ушлаганимда қаттиқ зарбани сездим. Ҳойнаҳой, у тил тортмай ўлган бўлса керак?

— Абжаги чиқиб кетибди.

Ник сесканиб кетди.

— Биродар, ўзингизни қўлга олинг. Мен Дэзига машинани тўхтатайлик, дедим. У саросимага тушиб машинани тўхтата олмади. Шунда қўл тормозидан фойдаланишга мажбур бўлдим. Қўрқиб кетган Дэзи ўзини тиззамга таш-

лади. Сўнг машинани мен бошқариб кетдим. Эрталабгача у анча ўзига келиб қолади, – деди Гэтсби қисқа сукутдан сўнг. – "Плаза" меҳмонхонасида бўлиб ўтган воқеа сабабли эри уни қийнамаслиги учун эҳтиёт шарт, мен шу ерда пойлаб тураман. Дэзи ўз ётоғига қамалиб олган. Агар Том унинг ётоғига кириб, куч ишлатадиган бўлса, бир неча маротаба чироқни ўчириб-ёқиб, менга белги беради.

– Том ҳозир ўзида эмас, Дэзига ҳеч нарса қилмайди.

– Биродар, мен унга ишонмайман.

– Бу ерда қачонгача турмоқчисиз?

– Ҳеч бўлмаганда эрталабгача.

Миямга бир фикр чақмоқдек урилди. Рулни Дэзи бошқарганини Том билса, нима қиларкин. Мен уй тарафга қарадим. Пастки қаватдаги деразалардан ташқарига чироқ нури тушиб турарди, юқори қаватдаги Дэзининг ётоғи деразасидан ҳам пушти ранг чироқ нури кўзга ташланарди.

– Мени шу ерда кутиб туринг, – дедим Гэтсбига. – Бориб қулоқ солиб кўрай-чи, бирон бир товуш эшитилмаяптимикан ичкаридан.

Мен эҳтиёткорлик билан майсазор четидан юриб, уй томон келдим. Майдонни кесиб ўтиб, уйга кираверишдаги зинага кўтарилдим. Меҳмонхона деразаларидаги дарпардалар суриб қўйилган, шунинг учун у ерда ҳеч ким йўқлигини яққол кўриш мумкин эди. Ёруглик тушиб турган томон йўл олдим. Деразага калта дарпарда тутилган эди. Тирқишдан ичкарига қарадим.

Дэзи билан Том ошхонада бир-бирларига қарама-қарши ҳолда ўтирардилар. Стол устида совиб қолган овқат билан икки шиша пиво турарди. Том Дэзига ниманидир жон-жаҳди билан тушунтирарди. Қўлини эса стол устида турган хотинининг қўли устига қўйди. Дэзи дам-бадам Томга кўз тикиб, розилик аломатини билдириб, бош иргарди.

Уларнинг мутлақо кайфиятлари йўқ. Овқатга ҳам, пивога ҳам қўл урмагандилар. Улар ғамни унутиб, бир-бирларига яқинлашдилар. Афтидан нимаанидир келишиб олишаётганди.

Мен зинадан ҳовлига оёқ учида туша бошлашим биланоқ чақирилган такси овозини эшитиб қолдим. Гэтсби мени кутиб турарди.

– Хўш, тинчликми, жанжаллашмаяптиларми? – хавотирланиб сўради Гэтсби.

– Ҳа, тинчлик. – Иккиланганча туриб қолдим. – Юринг мен билан. Сиз ухлаб дам олишингиз керак. – дедим унга.

Гэтсби бош чайқаб "йўқ" ишорасини қилди.

– Дэзи чироқни ўчирмагунча пойлаб тураман. Қачон ухлагани ётса, кўнглим тинчийди. Хайрли тун, биродар.

У қўлини чўнтагига тиққанча, шошиб ортига ўгирилди-да, тез-тез кета бошлади. Гўё мен бу ерда бўлсам, унга халақит бераётгандай ҳис этдим ўзимни. Дэзи учун жонини ҳам беришга тайёр эди. Мен индамай жўнаб кетдим. Гэтсби бўлса ой шуъласи остида елгиз ўзи Дэзини қўриқлаб турарди. Бу билан севгилисига ўзининг муқаддас муҳаббатини исботлаётгандек эди.

Саккизинчи боб

Тун бўйи ухлолмай чиқдим; ён-атрофни туман қоплаган эди. Кўрфаз томондан тинмай сирена овози келарди. Мени гўё безгак тутаётгандек қалтирардим. Кўз ўнгимда гоҳ даҳшатли ҳақиқат жонланар, дам қўрқинчли тушлар кўрардим. Тонг отишига яқин Гэтсби вилласи олдига бир такси келиб тўхтади. Дарҳол ўрнимдан туриб, кийина бошладим — мен унга ниманидир айтишим, уни огоҳлантиришим ва буни иложи борича тезроқ қилишим керакдек туюларди.

Узоқдан эшик ёпилмаганлигини кўрдим. Гэтсби эса ё руҳий чарчоқдан ёки жисмоний чарчоқдан эзилиб, ранг-рўйи бир аҳволда айвондаги столга суянганча турарди.

– Худога шукур, ҳеч нарса бўлгани йўқ, – деди у менга қараб ҳазин овозда. – Соат тўртгача Дэзининг уйи олдида пойлоқчилик қилдим. У дераза ёнига келди-да, мени тинчлантириш мақсадида чироқни ўчирди. Ниҳоят, Гэтсби тинчланди.

– Сиз кетишингиз керак, – дедим унга. – Ҳойнаҳой, полиция машинангизни излаб топади.

– Биродар, ҳозироқ кетишим керакми?

– Ҳа-ҳа! Бир ҳафтага Атлантик-Сити ёки Монреалга бориб келишингизни маслаҳат берардим.

Гэтсби гапимни эшитишни ҳам истамади. Ҳа-я, Дэзини ташлаб кетишга кўзи қиймаяптимикан? У нима қилмоқчи ўзи? Бир қарорга келиши керак-ку, ахир! Гэтсби телбаларча хаёл сурарди, нимадандир умид қиларди, умидидан маҳрум қилишга журъатим етмади.

Гэтсби ёшлик йилларида содир бўлган антиқа воқеани ва Дэн Коди билан дарбадарликда ўтказган кунлари ҳақида менга сўзлаб берди. Бунга сабаб у Томнинг ғазабига дучор бўлиб, кўнгли бамисоли синган шишадек чил-чил бўлган эди. Кўп йиллик орзуси энди рўёбга чиқай деганди, ҳозирда улар чиппакка чиқаётганлиги унга жуда алам қилмоқда эди. Том унинг бошидан тегирмон тоши юргизган тақдирда ҳам беш йилдан буён орзиқиб кутаётган ширин орзусидан асло воз кечмоқчи эмасди. У фақат Дэзи, ҳа, ёлғиз Дэзиси ҳақида ўйлайвериб неча тунларни бедор ўтказмади, дейсиз.

Дэзи Гэтсбининг ҳаёт йўлида учраган ягона соҳибжамол қиз. У аввяллари ҳам кўпгина қизлар билан танишган. Лекин қизлар билан худди тўсиқ ортида тургандек тортиниб сўзлашарди. Дэзини илк дафъа кўрганидаёқ унга мафтун бўлди-қолди. Гэтсби Дэзиларникига тез-тез танда қўядиган бўлиб қолди. Аввал Кэмп-Тэйлорлик зобитлар билан бирга борса, кейинчалик ёлғиз ўзи қадам ранжида этадиган бўлди. Энг ҳайратланарлик жойи шунда эдики, қиз қанчалик бой бўлса, йигит шунчалик қашшоқ эди. Қизнинг уйи жуда ҳашамдор, у ерда ўзингни эркин тутиш мумкин эди. Бу уйнинг қандайдир сири бордек эди. Ётоқхона-ю меҳмонхоналар, узун йўлаклар билан дабдабали қурилган уйларида кирди-чиқди кўп эди. Дэзи Гэтсби билан танишгунига қадар кўплаб йигитлар унга ошиқу беқарор бўлган эдилар. Бу ҳол унинг қадрини янада оширарди. Шундай кезларда Гэтсби бу ҳолни кўриб, ўзини кўрмаганликка соларди.

Гэтсби бу хонадонга тақдир тақозоси — ақл бовар қилмас ўйини сабабли ташриф буюрган эди. Жей Гэтсбини ажойиб, гўзал истиқбол кутиб турган бўлса-да, лекин у ёнида ҳемириси йўқ бир йигитча эди. Шунинг учун ҳам бошига келиб қўнган бахт қушини — Дэзини тиш-тирноғи билан қўлдан чиқармасликка ҳаракат қиларди. Бахтини қўлида ушлаб қолиш учун шу кезларда ҳар қандай ваҳшийликдан ҳам тоймаган бўларди. Куз кунлари бошланди. Гэтсби куз оқшомларининг бирида соҳибжамол Дэзини ўзига ром этиш шарафига муяссар бўлди. Қўли қисқалиги ҳақида ўйлаб ўтирмади ҳам.

Гэтсби ўзидан қанча нафратланса, шунча арзийди. Чунки у Дэзини алдов йўли билан қўлга киритган эди. У маҳбубасини қўлида йўқ миллионлари билан ишонтира олди, келажакда бутун орзуингни муҳайё қиламан деб, қизнинг қўйнини пуч ёнғоққа тўлдирди. Гэтсби қизга ўзининг тақдири порлоқлигини ва келгусида бадавлат зодагонлардан бўлишини айтиб, ишонтира олди. Аслида Гэтсби келиб чиқишининг тайини йўқ кимса эди. Уни ҳар дақиқада армияга чақириб, ҳукумат қарори билан дунёнинг бир чеккасига улоқтириб юбориши турган гап.

Лекин Гэтсби ўз ҳаётидан нолимасди, жон-жаҳди билан юқори табақага кўтарилишга интиларди. Қийналган пайтлари бошини олиб кетмоқчи ҳам бўлган. Лекин Дэзини кўзи киймасди. Бу қиз унинг кўзига таърифи йўқ хилқат бўлиб кўринар, унга жонини беришга ҳам тайёр эди. Улар тез-тез учрашиб туришарди. Бир куни у Дэзини уйига кузатиб қўйди. Дэзи Гэтсби билан хайрлашиб, бадавлат кошонасига кириб кетди. Гэтсби эса ёлғиз, ташвишлар гирдобида ташқарида қолди. У ўзини худди ичи бўшаб қолгандек ҳис этарди, чунки Дэзига жуда ўрганиб қолганди.

Орадан икки кун ўтгач, яна учрашдилар. Гэтсбининг юраги соғинчдан гупиллаб урарди. У Дэзининг уйига келганди. Уйнинг айвони шинамгина безатилганди. Улар чоғгина тўқима диванга келиб ўтирдилар. Ўтирганларида диван ғичирлаб кетди. Гэтсби чўчиб тушди, сўнг ўзини ўнглаб олгач, ён-атрофда ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳо-

сил қилиб, Дэзининг нозик лабидан бўса олди. Дэзи шамоллагани учун томоги бир оз бўғилиб қолганди. Гэтсби тортинмай уни қучоғига олди. Дэзининг кийган кийимидан анқиб турган нафис ҳиддан тўйиб-тўйиб нафас ола бошлади. Унинг кийими кумушдек ялтираб турар, қашшоқлик нималигини билмаган бадавлат ойим-қиз бу йигит олдида ўзини мағрур тутиб турарди.

– Дэзини жуда севиб қолгандим. Буни сизга тушунтириб беролмайман. Аввалига у мени ташлаб кетса керак, деб ўйладим. Йўқ, у мени ташлаб кетмади, чунки менинг ўй-фикрларим уникига қараганда бошқачароқ эди. Шундай қилиб, мен ўзимнинг иззат-нафсимни қондириш йўлидаги ниятларимни унутдим. Фақат дақиқа сайин ўт олиб бораётган севгим билан яшардим. Кўзимга ҳеч нарса кўринмасди. Келажакдаги орзуларимни, аниқ мақсадимга етиша олишимни, келгусида нима қилмоқчи эканлигимни унга очиқ-ойдин сўзлаб бериш, Дэзига хуш ёқарди.

Европага кетиш арафасидаги сўнгги оқшомда Гэтсби Дэзи билан узоқ вақт қучоқлашиб, индамай ўтирган эдилар.

Ҳаво салқин, зах эди. Хонада камин ёқиглиқ турарди. Дэзининг юзи иссиқдан қизариб кетганди. Баъзан Дэзи Гэтсбининг қучоғида сиқилиб кетганидан типирчилаб қўярди, шунда уни бағридан бир оз бўшатарди. Гэтсби Дэзининг қорамтир, ипакдек сочларидан ўпди. Улар қош қорайиши билан жим бўлиб қолдилар. Узоқ айрилиқ олдидан учрашаётган бу оқшом хотираларида яхши сақланиб қолиши учун улар лом-мим демай ўтирардилар. Бир ой давом этган бу севги висолида ҳеч ҳам бугунги кундагидек яқинлашиб кетмагандилар, бир-бирларига дил розларини ҳам очмагандилар. Дэзи чурқ этмай Гэтсбига қапишиб турар, Гэтсби эса гўё қизни уйғотиб қўйишдан чўчигандек эҳтиёткорлик билан унинг бармоқларини силаб-сийпарди.

Ҳарбий хизматда Гэтсбининг омади келди. Фронтга жўнатилиши олдиданоқ унга капитан унвони берилди. Аргонн жангларидан сўнг, унга майор унвони берилди ва у дивизиядаги ўқчилар батальонига қўмондонлик

қила бошлади. Тузилган сулҳдан сўнг Гэтсби дарҳол уйига кетишга ошиқди, аммо қандайдир вазиятми ёки тушунмовчилик сабабли Оксфордга келиб қолди. Дэзи ёзган хатларида уни жуда соғинаётганини, руҳий азобларга дош беролмаётганини айтганди. Гэтсбининг кўнгли беҳаловат бўла бошлади. Бу ерда нега ушланиб қолганлигини сира тушунмасди. Ташқи дунё уни ҳар томонлама сиқиб келарди. Дэзи Гэтсбини ўз кўзи билан кўриб, ёнида эканлигини ҳис этишини жуда-жуда истарди.

Дэзи ёш бўлгани учун хаёлида турли хил фикрлар ғужғон ўйнарди. Йилдан-йилга ҳаётнинг ташвиши-ю, ғам-ғуссалари унинг ҳам ҳаётига кириб кела бошлаганди.

Вақт ўтгани сайин Дэзи яна севгилиси келмаётганидан ташвишга тушар, ўзини исканжага тушиб қолгандай ёлғиз ҳис этарди. Кунлар шундай ўтаверди. Дэзи ўзини чалғитиш мақсадида аста-секин давраларга қўшила бошлади, кўплаб йигитлар билан учрашиб, аламидан ичиб, кайфу-сафо қилар, тонг отарга яқин уйга кириб келарди. Зиёфатга кийиб борган кўйлагини ерга отиб, ўзини эса караватга ташларди. Аммо қатъий ички нидо ундан бир қарорга келишини сўрарди. У ўз ҳаётини шу сониядаёқ оёққа қўйишини жуда-жуда хоҳларди. Бир қарорга келиши учун тезда кимнидир севиб қолишни истарди. Севган кишиси пулдор, қўлини қаерга узатса етадиган бўлишини чин юракдан хоҳларди.

Баҳор кунларидан бирида Дэзининг орзуси амалга ошди. Луис-Виллга Том исмли йигит келиб қолди. Унинг қадди-қомати келишган, ўзини тутишидан бойвачча йигитга ўхшарди. Бу йигит Дэзининг кўнглига ўтиришиб қолди. Кутилмаганда улар тил топишиб, бир-бирларини ёқтириб қолдилар.

Лонг-Айлендда тонг отмоқда эди. Биз биринчи қаватнинг хоналарига кириб, барча деразаларни бирин-кетин оча бошладик. Хоналарга қуёшнинг сарғиш нурлари туша бошлади. Шудринг тушган ерга дарахтларнинг сояси тушди. Яшил дарахтларнинг шохида қушларнинг чуғур-чуғури қулоққа чалинди. Аста эсаётган шабада бугунги кун мўътадил бўлишидан дарак берарди.

– Йўқ. Дэзи Томни ҳеч қачон севмаган. – Гэтсби у ҳозиргина очилган дераза олдида турганча менга ўгирилиб қаради. – Биродар, унутманг, ахир у кеча ҳаяжондан ўзида эмасди. Том уни қўрқитган. Мени фирибгар деб кўрсатишга ҳаракат қилган. Кеча у нималар дегани ёдида бўлмаганига ажабланмаса ҳам бўлади.

Гэтсби қовоғини уйганча ўтирарди.

– Дэзи Том билан турмуш қурганининг дастлабки кунларида балки уни ёқтиргандир, лекин ўшанда ҳам кўпроқ мени ўйлаган.

Гэтсби бир оз сукут сақлади-да, сўнгра:

– Нима бўлгандаям, ҳаммасини Дэзининг ўзи ҳал қилади. Қандай хулосага келади, билмадим, ўзига ҳавола. Дэзи билан бўлган муносабатларимиз жиддий эди. Ахир у билан бир умрга бирга бўламиз, деб аҳду паймон қилганмиз.

Том билан Дэзи тўй сайёҳатида юрган кезларида Гэтсби Штатга қайтиб келган эди. Бор пулини орзуларига эришиш мақсадида Луис-Виллга боришга сарф қилди. Бу ерда у бир ҳафта бўлиб, Дэзи билан сайр қилган кўчаларни, унинг оқ машинасида шаҳар четидаги гўзал жойларда сайр этган ерларни айланиб чиқди. Дэзи истиқомат қилган уй бошқа уйларга қараганда доим сирли, ўзига оҳанрабодек тортадиган бўлганидек, у яшаган шаҳар ҳам кўзига мафтункор бўлиб кўринарди.

Гэтсби Дэзини яхшироқ қидирсам уни албатта топаман, деган ўйда эди. У кетаётган вагон жуда дим ва иссиқ эди. Шу сабабли вагоннинг очиқ майдончасига чиқиб ўтирди ва бирин-сирин ўтиб бораётган уйлар ва кенгликларни томоша қила бошлади. Сўнгра унинг кўз ўнгида гуллар очилиб ётган кенг далалар намоён бўлди; қаердандир ичи одамларга лиқ тўла трамвай чиқиб келди, у поезд билан пойга ўйнай бошлади. Балки шу трамвайда кетаётган одамлар бир муддат бўлса ҳам Дэзининг оппоқ юзини кўргандирлар эҳтимол.

Йўл бурила бошлади. Поезд қуёшдан тобора узоқлашиб борар, қуёш эса ботишга тараддуд кўрар экан, бир вақтлар Дэзи нафас олган мазкур шаҳар устига ўз

нурларини таратиб турар эди. Гэтсби умидсизликка тушиб, бир лахтлар Дэзи яшаган бу ердан гўё бир қисм "ҳавоси"ни олиб кетиш мақсадида деразадан ташқарига қўлини чўзди. Аммо поезд ўз йўлида давом этарди. Йўлдаги барча нарсалар унинг кўз ўнгида лип-лип ўтиб бормоқда эди. Гэтсби ҳаётининг гўзал ва осуда кунларидан бир умрга маҳрум бўлганини тушуниб етди.

Биз нонушта қилиб бўлгач, ташқарига чиққанимизда соат тўққиз бўлган эди. Ҳаво кескин ўзгариб, кузнинг ҳиди келаётган эди. Аввалги хизматкорлардан ёлғиз ўзи қолган боғбон мармар зиналар ёнига келиб, тўхтаб қолди.

– Жаноб Гэтсби, ҳавзадаги сувни чиқариб, янгилаб қўймоқчиман. Сув юзини барглардан тозалаб қўяй, бўлмаса қувурларга барглар тиқилиб қолиши мумкин, – деди хўжайинига.

– Йўқ, яна бир кун кутинг, – эътироз билдирди Гэтсби хизматкорга, сўнг менга ўгирилиб:

– Ишонасизми, биродар, ёз бўйи бу ҳавзада бирон мартаям чўмилмадим, – деди.

Соатимга қараб, ўрнимдан турдим.

– Ўн икки дақиқадан сўнг поездим келади, – дедим Гэтсбига.

Ишга боришга хоҳишим йўқ эди. Кайфиятим тушкун. Ишга борсам ҳам қўлим ишга бормаслигига амин эдим. Гап бунда эмас, мен Гэтсбининг ёлғиз ўзини ташлаб кетишни истамаётган эдим. Поезд аста-секин юра бошлади. Мен шошмасдим.

– Сизга шаҳардан қўнғироқ қиламан, – дедим ниҳоят Гэтсбига.

– Барака топинг. Шундай қилинг, биродар. Суянган одамим сизсиз.

– Тахминан, ўн иккилар атрофида қўнғироқ қиламан.

Биз аста пастга тушдик.

– Дэзи қўнғироқ қилиб қолар. – У гапини тасдиқлашимни истаб, менга қараб қўйди.

– Ҳойнаҳой, қилса керак.

– Яхши етиб олинг. Учрашгунча.

Биз қўл бериб хайрлашдик. Мен шоссе томон йўл олдим. Йўлнинг муюлишига етганда кўнглим ғаш бўлиб, жойимда тўхтаб қолдим. "Ҳаммангиз бебурд одамсизлар", дея хайқирдим ортимга ўгирилиб. "Гэтсби, сиз ҳаммасидан ҳам тубан одамсиз!" Унга нисбатан орқасидан бўлса-да, бу сўзларни айтганимдан анча енгил тортдим. Чунки Гэтсбини бировнинг бахтига чанг солаётган ёвуз одам деб билардим. Аслини олганда, мен дастлабки кунданоқ унинг бу ишини маъқулламаган эдим. Аввалига гапимни эшитган Гэтсби бош ирғаб қўйди, сўнгра гапимни тушунгандек жилмайди. Унинг пушти ранг костюми оқ мармар зиналар ёнида гўё қизил доғдек кўриниб кетди. Бундан уч ой аввал унинг уйига биринчи бор қадам ранжида қилган оқшом ёдимга тушиб кетди. Ўшанда унинг боғи ва йўлкалари ундан бирон-бир камчилик қидираётган одамларга лиқ тўла эди. Гэтсби эса ўз орзусини ичига яширганча, мана шу зиналардан туриб улар билан қўл силкиб саломлашарди.

Мен унга қуюқ меҳмондорчилик учун миннатдорчилик билдириб қўл силкидим. Келганларнинг барчаси унга миннатдорчилик билдирар эдилар. Мен ҳам ўшалар қаторида эдим.

– Хайрли тун, Гэтсби, – дея қичқирдим овозимни эшитсин деб. – Ажойиб зиёфат учун раҳмат.

Ниҳоят, идорамга келгач, бугунги курсни қимматбаҳо қоғозлар реестрига қайд эта бошладим. Орадан бир неча дақиқа ўтиб, ўтирган жойимда — айлана курсида ухлаб қолибман. Соат ўн иккилар атрофида телефон қўнғироғидан уйғониб кетдим. Ўрнимдан сапчиб туриб кетдим. Қўнғироқ қилаётган кимса Жордан Бейкер экан; у менга шундай пайтда тез-тез қўнғироқ қилиб турарди, чунки доим танишларининг турли меҳмонхоналари-ю, клубларида кезгани учун уни ҳеч тутолмас эдим. Унинг телефон гўшагидан келаётган овозидан тетиклигини сезиб турардим, доимо майин оҳангда гапирарди, негадир бу сафар унинг овози дағал эшитилди.

– Дэзиникидан кетдим, – деди Жордан. – Ҳозир Хэмстеддаман, чошгоҳдан кейин Саутгемптонга ўтмоқчиман.

Афтидан, у Дэзиникидан кетиб тўғри иш қилганди. Унинг қилган ишидан жаҳлим чиқди. Сўнгги айтган гапи мени лол қолдирди.

– Кеча кечқурун сиз менга қарамай жуфтакни ростлаб қолдингиз, – деди хафа бўлиб Жордан.

– Аҳволимни кўриб турган эдингиз-ку. Нега мендан хафа бўласиз, – дедим Жорданга.

Бир дақиқа сукутдан сўнг:

– Очиғини айтсам, сизни кўрмоқчиман, – деди Жордан.

– Мен ҳам сизни кўргим келаяпти.

– Балки мен Саутгемптонга бормай, куннинг иккинчи ярмида шаҳарга борсаммикан?

– Йўқ, фақат бугун эмас.

– Яхши.

– Бугун ишим бошимдан ошиб ётибди...

Биз телефонда узоқ гаплашдик, бир оздан сўнг алоқа узилиб қолди. Қайси биримиз аввал гўшакни осиб қўйганимиз ёдимда йўғу, лекин бу менинг кайфиятимни туширгани йўқ. Чунки ўша куни бир пиёла чой устида суҳбат қуришга мажолим йўқ эди. Жордан мендан хафа бўлса ҳам учрашувни бошқа кунга қолдирдим. Бир оздан сўнг Гэтсбиникига қўнғироқ қилдим. Унинг телефони банд экан. Мен тўрт маротаба телефон қилдирдим, тоқати тоқ бўлган алоқани улаб берувчи қиз Детройтдан қўнғироқ бўлишини кутаётганини айтди. Мен чўнтагимдан темир йўл жадвалини олиб 3.50 рақамини доирага олиб қўйдим. Сўнг ўзимни оромкурсига ташлаганча фикримни бир ерга тўплашга ҳаракат қилдим. Соат роппа-роса ўн икки эди. Эрталаб мен келаётган поезд шлаклар уюмига яқинлашаётганида вагоннинг қарама-қарши томонидаги ўриндиққа ўтиб олдим. Назаримда ҳали ҳам бир тўда қизиқувчилар ва болалар шошқин солиб ердаги қорамтир доғларни томоша қилишаётгандек, бир эзма чол бўлиб ўтган воқеани қайта-қайта сўзлаб бераётганди.

Ҳалокатга учраган Миртлнинг синглиси Кэтринни қидиришга тушдилар. Топиб келганларида у ғирт маст эди. "Тез ёрдам" машинаси жасадни Флашингга олиб кетганини унга ҳеч тушунтириб бўлмасди. Ниҳоят, кайфи

тарқаб, опасининг ўлганини билгач, хушидан кетиб қолди. Йиғилганлардан бири уни машинасига ўтқазиб, тез ёрдам машинаси ортидан олиб кетди.

Тун ярмидан оққан бўлишига қарамай қизиқиб сўровчилар ҳамон келаётган эдилар. Жорж Уилсон эса ҳамон устахонасидаги курсида тебранганча бир аҳволда ўтирарди. Аввалига устахона эшиги ланг очиқ эди. У ерга қадам ранжида қилганлар, қизиқиб ичкарига ҳам қараб қўярдилар. Кимдир эшикни ёпиб қўйди. Бир неча киши, шу жумладан, Михаэлис ҳам Уилсоннинг ғамига шерик бўлиб ўтирганди. Уилсоннинг олдида беш-олти киши ўтирган бўлса, улар аста-секин тарқаб, икки кишигина қолди. Михаэлис қаҳва олиб келгунига қадар ёнидаги кишилардан Уилсонни ёлғиз ташлаб кетмасликларини илтимос қилди. Шундан сўнг, бир ўзи тонг отгунга қадар, Уилсоннинг ёнида ўтириб чиқди.

Соат учларга яқин Уилсон ўзига келиб қолди. Энди у анча тинчланган эди. Уилсон сариқ машина ҳақида гапира бошлади. У машинанинг эгасини албатта топишини қайта-қайта айтарди. Сўнгра кутилмаганда бундан икки ой муқаддам хотини шаҳардан бурни шишган, юзи қон талашган ҳолда қайтиб келганини ҳикоя қила бошлади. Сўрадан бир оз ўтгач, Уилсон яна аввалги ҳолига қайтиб, тебранганча: "Ё худойим-ей, нималар бўлди! Ё худойим-ей", дея бошлади. Михаэлис қўлидан келганча уни чалғитмоқчи бўларди.

– Жорж, уйланганингизга қанча вақт бўлди? Бўлди, дўстим, энди тинчланинг. Қани саволимга жавоб берингчи, – деб уни чалғитмоқчи бўлди. – Хўш, уйланганингизга неча йил бўлди.

– Ўн икки йил.

– Фарзандларингиз борми? Тинчланинг Жорж. Нима ҳақида сўраётганимни эшитаяпсизми? Фарзандингиз борми, деб сўраяпман.

Вақти-вақти билан йўлда кетаётган машиналарнинг шовқини эшитилиб қоларди. Михаэлисга эса ўтиб кетаётган ҳар бир машина, гўё бир неча соат аввал, одам уриб, тўхтамай қочиб кетган машинадай кўринаверар эди. У кеча жасад ётган, қон доғлари қотган тахтани кўрмаслик

учун кўзини четга оларди; Уилсонни тинчлантиришга ҳаракат қиларди. Тонг отгунга қадар Уилсонга ҳамроҳ бўлиб чиқди. Тинмай унга панд-насиҳат қиларди.

— Жорж, сен қайси черковга борасан? У ерда кўпдан буён бўлмагандирсан. Майли, ҳечқиси йўқ. Агар хоҳласанг ўша ўзинг қатнайдиган черковга қўнғироқ қилиб, руҳонийдан сен билан суҳбатлашишини илтимос қилайми, а, Жорж?

— Мен ҳеч қандай черковга бормайман!

— Бу қанақаси бўлди Жорж? Бошига кулфат тушганда одам черковга бориши керак-ку. Сен черковда никоҳ ўқиттанмисан? Жорж, гапимга қулоқ солсанг-чи! Қайта сўрайман, никоҳни черковда ўқиттанмисан?

— Унга анча бўлган.

Уилсон Михаэлиснинг саволларига жавоб бераётганида бир маромда чайқалишдан тўхтади ва сукут сақлаб қолди. Сўнгра довдирай бошлади.

— Қара-чи, анави тортмада нима бор? — деди Уилсон ўз иш столини кўрсатиб.

— Қайси тортмада?

— Ҳов анави.

Михаэлис яқин турган стол тортмасини очди. У ерда чармдан қилинган ит бўйнига осиладиган бўйинбоғдан ўзга ҳеч нарса йўқ эди. Боғич кўринишидан қимматбаҳо эди.

— Манавими? — сўради Михаэлис тортмадаги бўйинбоғни олиб.

Уилсон унга тикилиб қолди, сўнг бошини ирғаб қўйди.

— Мен уни кеча хотинимнинг столидан топиб олдим, — деди ниманидир тушунтирмоқчи бўлиб. — Мен бундан дарҳол шубҳаландим.

— Буни хотининг сотиб олибдими?

— Йўқ, унинг столи устидан топдим.

— Хўш, топиб олган бўлсанг, нима бўпти?

— Михаэлис, бу бўйинбоғ шубҳали туюлмаяптими? Уилсонга хотини итнинг қимматбаҳо бўйинбоғини сотиб олиши учун турли хил баҳоналарни қилиб кўрсатганди.

Аслида Миртл эрида шубҳа уйғотган эди. Уилсон бўлса яна асли ҳолига қайтди: "Ё худойим, ё худойим-ей", дея иҳрай бошлади, ёнида тасалли бериб турган Михаэлиснинг гапига парво ҳам қилмади.

– Унинг ҳалок бўлишига шу бўйинбоғ сабаб бўлди, – деди Уилсон тўсатдан. Унинг пастки жағи осилиб, оғзи очилганча анграйиб ўтирарди.

– Нима деяпсан?

– Мен албатта бунинг тагига етаман.

– Жорж, нима деяётганингни ўзинг ҳам билмаяпсан, – деди дўстига Михаэлис. – Бошингга тушган қайғудан миянг айниб қолибди. Тинчланишга ҳаракат қил. Дам олишинг керак. Ҳадемай тонг ҳам отади.

– У — Миртлнинг қотили.

– Жорж, бу бахтсиз ҳодиса.

Уилсон бошини сарак-сарак қилди. Унинг кўзлари кичрайиб, юзида ғалати, тушуниб бўлмас ифода содир бўлди.

– Йўқ, – деди у қатъий оҳангда. – Мен оддий одамман. Ҳеч кимга ёмонликни раво кўрмайман. Аммо унинг кимлигини биламан. Машинада кетаётган ўша эди. Миртл уни тўхтатиб, ёрдам сўрамоқчи бўлган, аммо у аблаҳ тўхтамай, хотинимни уриб кетган.

Михаэлис бўлиб ўтган воқеани ўз кўзи билан кўрган эди. Аммо бу ишда қандайдир шубҳа борлиги унинг хаёлига ҳам келмаганди. У Уилсон хоним қандайдир машинани тўхтатиш учун эмас, балки эрининг дағдағасидан қутулиш учун катта кўчага қочиб чиққан, деган ўйда эди.

– Нималар деяпсиз? Тушунмаяпман.

– Сен уни билмайсан, – деди Уилсон. – Эҳ-ҳ-ҳ!

Уилсон яна тебраниб, иҳрай бошлади. Михаэлис эса қўлидаги бўйинбоғни ушлаганча, унинг тепасида турарди.

– Жорж, балки сенинг бирон дўстинг бордир. Қўнғироқ қилиб, уни чақирай.

Уилсон индамади. Михаэлис билдики, Уилсоннинг ҳеч қандай дўсти йўқ экан. Ҳатто хотинининг кўнглини олишга ҳам иши кўплигидан вақти етишмасди.

Орадан бир муддат ўтгач, Михаэлис дўстини ташлаб, ташқарига чиқди-ю, ўзини енгил ҳис этди. Тонг отмоқда эди. Соат бешларга яқин ташқари ёришиб кетганди, кўчадаги чироқни ўчирдилар. Уилсон деразага тикилганча турарди, узоқдан шлак уюмлари устида осилиб турган пага-пага булутлар эсаётган шамол таъсирида турли хил шакллар ҳосил қилганча учиб борарди.

– Мен хотиним билан гаплашиб олдим, – шивирлаб дерди у ўзига-ўзи узоқ сукутдан сўнг. – Мени алдасанг ҳам, Худони алдай олмайсан, – дедим.

Сўнг уни дераза олдига бошлаб келди. Миртл зўр-базўр ўрнидан турди-да, дераза олдига келиб, пешонасини ойнага тираганча тураверди. Сўнг яна: Худойим барча қилмишларингни билиб, кўриб турибди. Мени ҳар қанча алдашинг мумкин. Худони алдай олмайсан, деди.

Шу орада Михаэлис Уилсон қаерга тикилиб турганини сезиб, сесканиб кетди. У гира-ширадикдан чиқиб келган Эклбергнинг синиққан кўзларига тикилиб турар эди.

– Оллоҳ ҳар бир нарсани кўргувчидир, – такрорлади Уилсон.

Михаэлис уни ҳушига келтирмоқчи бўлиб:

– Ахир бу реклама сурати-ку! – деди.

Аммо нимадир уни эътиборини тортиб, дераза ёнидан кетишга мажбур этди. Уилсон эса бошини аста чайқаганча тонг ёришишини кузатиб, узоқ вақт туриб қолди.

Соат олтига бонг урганида Михаэлис зўр-базўр оёғида турарди. Устахона олдига машина келиб тўхтаганида, бир хўрсиниб қўйди. Бу, ярим кечада касалхонага кетиб, қайтиб келаман деган эркаклардан бири эди. Михаэлис уч кишига мўлжаллаб нонушта тайёрлади. Уилсоннинг томоғидан овқат ўтмади. Бу вақт ичида Уилсон бир оз тинчланди. Михаэлис қаттиқ чарчаган эди, хийла дам олиб келиш учун уйига кетди; тўрт соат ухлаб, устахонага келди, қараса, Уилсон йўқ.

Уилсоннинг қаерга кетганини Михаэлис тушунди. Уилсон Порт-Рузвельтгача пиёда борган, у ердан Гэдсхиллгача етиб бориб бир финжон қаҳва билан егулик олган, қаҳвани ичди-ю, томоғидан овқат ўтмади. Уилсон

Гэдсхиллга тошгоҳда етиб келганида жуда ҳолдан тойган эди. Эс-ҳуши ўзида йўқ, кетиб борарди. Ўтиб кетаётган машинага ёвқараш қилиб тикилаётган бу ғалати кимсага ҳайдовчилар ҳайрон бўлиб қарарди. Аммо ундан у ёғига қаерга борди, буни ҳеч кимса билмасди. Михаэлиснинг полициячига берган хабарига кўра, у устахоналардан сариқ машинани қидириб юрганмиш. Аммо устахона эгалари уни кўрмаганликларини айтишди. Уилсон қандай бўлмасин, хотинини уриб кетган машинани топишни олдига мақсад қилиб қўйганди. Соат икки яримда уни Уэст-Эггда Гэтсби вилласига олиб борадиган йўлни суриштириб юрганини кўришган экан. Демак, хотинининг ўлимида у Гэтсбининг қўли борлигини билган.

Соат иккилар чамаси Гэтсби ҳавзада чўмилишга тайёр бўлиб турганди. У хизматкорига, бирон кимса уни сўраса, ҳавзага келиб ўзига хабар беришини буюрди.

Ёз бўйи сон-саноқсиз меҳмонлар фойдаланган чўмилиш тўшагига ҳайдовчиси ҳаво уриб, шишириб берди. Гэтсби ҳайдовчисига усти очиқ машинани ташқарига ҳайдаб чиқмаслигини қайта-қайта тайинлади. Машинанинг ўнг қаноти пачоқ бўлганди.

Гэтсби чўмилиш тўшагини елкасига ташлаганча ҳовуз томон йўл олди. Кета туриб, ортига қараб қўйди ва елкасидаги тўшакни тўғрилаб олди. Ҳайдовчиси "ёрдам керакми?" деб сўради. У "йўқ" дегандай бош чайқади-да, барглари сарғаётган дарахтлар ортида кўздан йўқолди.

Ҳеч кимса қўнғироқ қилмади. Хизматкор қўнғироқни соат тўртгача кутиб ўтирди. Гэтсбининг ўзи ҳам бирон кимса қўнғироқ қилишидан чўчиётган эди. Қўнғироқ бўлмаса, кунини тинч ўтказади. Миртлнинг ўлимига билан боғлиқ қўнғироқ бўлса, осуда ҳаётдан маҳрум бўлиши тайин. Бу орзусига етишиши йўлидаги садоқати учун катта тўлов бўлган бўларди.

Вулфшимнинг танишларидан бири Гэтсбиникига келаётган эди. У ўқ овозини эшитди-ю, унга эътибор бермади.

Мен вокзалдан тўғри Гэтсбининг вилласи томон йўл олдим. Ҳаяжонланганча пиша-пиша унинг ҳовлисига кириб бордим. Кўнглим безовта эди. Ўқ овозини эшитгач, барчамиз ҳавза томон югурдик.

Ҳавзада шиширилган тўшак сув сатҳида тебраниб борарди.

Сув юзасидаги тўпланган барглар уюмига келиб урилган чўмилиш тўшаги айлана ҳосил қилиб, бир ерда айлана бошлади. Биз Гэтсбини хонасига олиб келаётганимизда богбон йўлдан чеккароқдаги майса устида Уилсоннинг жасади ётганини кўриб қолди.

Тўққизинчи боб

Гэтсбининг вилласи полициячилар, суратчи-ю журналистларга тўлиб кетди. Қизиқувчилар ичкарига кирмасликлари учун полициячилар вилла дарвозаси олдига арқон тортиб қўйишган эди. Болалар менинг ҳовлим томонидан Гэтсбининг боғига кирадиган туйнукни топиб олишибди. Чўмилиш ҳавзаси атрофида бир тўда болалар мазза қилиб чўмилишаётган эди. Тўда орасидаги бир эркак, Уилсоннинг чўзилиб ётган жасади ёнига келиб "телба" деб қўйди. Кибор билан айтилган бу сўз мухбирлар томонидан тонгги газеталарда босилиб чиқди. Михаэлис терговда Уилсоннинг рашкона шубҳалари ҳақида гапириб берди. Лекин синглиси Кэтрин опасининг яширин сирларини, яъни эрига қилган хиёнатини айтмади. У кутилмаганда кучли ирода соҳиби эканлигини намойиш қилди. Терилган қошлари остидан терговчига тик қараб, унинг опаси Гэтсбини умуман танимаслигини ва ўз эри билан доимо аҳил яшаганлигини, умуман, опасининг бу ерда гуноҳи йўқлигини айтиб, онт ичарди. Кэтрининг айтган гаплари ёлгон бўлса-да, бу гапларга ўзи ҳам ишониб, юзига рўмолчасини босганча ҳўнграб йигларди. Шу билан тергов ишлари ёпилди.

Аслида бу ишлар мен учун аҳамиятсиздек туюлди. Гэтсбининг бу атрофда мендан бошқа яқин кишиси йўқ эди. У юрагини фақат менгагина тўкиб соларди. Мен Уэст-Эгг шаҳарчасига қўнғироқ қилиб, бахтсиз ҳодиса ҳақида хабар қилган ондаёқ ҳар қандай ечилиши керак бўлган муаммолар ва саволларнинг ечимини ўзим топишимга тўғри келарди. Бўлаётган ишлар мени жуда ажаблантириб, хайратга соларди; вақт ўтгандан ўтиб бо-

рарди. Гэтсби эса уйида жонсиз ётибди. Униниг таниш-билишларига қўнгироқ қилиб, дафн этиш маросими билан мен шуғулланишим керак эди. Чунки Гэтсби билан ҳеч ким қизиқмасди-да.

Орадан ярим соатлар ўтгач, содир бўлган воқеани айтиш учун Дэзига қўнгироқ қилдим. Маълум бўлишича, Дэзи Том билан саёҳатга кетган экан.

– Қаерга боришларини айтишмадими?

– Йўқ.

– Қачон қайтишларини ҳам айтишмадими?

– Йўқ.

– Сиз уларнинг қаердалигини биласизми? Улар билан қандай боғланса бўлади?

– Билмайман. Айтолмайман.

Мен Гэтсбининг бирон бир яқин кишисини излаб топмоқчи бўлдим. У ётган хонага кириб, гарчи у эшитмаса ҳам "Гэтсби, мен албатта бирон яқин кишингизни топаман", деб ваъда бердим ичимда.

Телефонлар рўйхати китобидан Мейер Вулфшимнинг телефон рақамини қанча қидирсам-да, топа олмадим. Хизматкордан Вулфшимнинг Нью-Йоркдаги идораси манзилини билиб олдим-да, ўша ердаги маълумотхонага қўнғироқ қилдим. Аммо соат олти бўлганлиги сабабли ҳеч ким телефон гўшагини кўтармади.

– Илтимос, яна бир марта қўнғироқ қилиб берсангиз.

– Кечирасиз, мен уч маротаба телефон қилдим.

– Узр, унда жуда муҳим ишим бор эди.

– Афсусдаман. Ҳамма ишдан кетган бўлса керак.

Меҳмонхонага қайтиб кирсам, у ер одамларга тўлиб кетибди. Бу ҳокимият вакиллари экан. Улар Гэтсби устига ёпилган чойшабни очиб, қўрқув билан унга узоқ вақт қараб турдилар, шу пайтда миямдан шу гаплар ўтарди: "Биродар, қулоқ солинг, сиз менга кимимнидир топиб беришингиз керак. Бор имкониятингизни ишга солишингиз даркор. Буларнинг барчасига ёлғиз ўзим дош беролмайман".

Тўпланганлар мендан бўлган воқеани сўраб-суриштириб, саволга кўмиб ташладилар, лекин мен уларга чап

бериб, юқори қаватга кўтарилдим-да, Гэтсбининг ёзув столидаги қулфланмаган тортмаларни шоша-пиша тита бошладим. Гэтсби менга ота-онаси ҳақида лом-мим демаганди. Тортмадан керакли телефон рақамларини топа олмадим. Деворда аллақачон унутилиб кетган бўронли кунларнинг гувоҳи бўлмиш Дэн Кодининг сурати осиб қўйилган эди.

Эртаси куни эрталаб Гэтсбининг хизматкорини хат билан Нью-Йоркка, Вулфшимнинг ёнига жўнатдим. Хатда мен Гэтсбининг қариндошлари бор-йўқлигини сўрадим ва рўй берган воқеани батафсил баён этиб, тезда етиб келишини илтимос қилдим. Очиғи, сўнгги илтимосим ўзимга эриш туюлди. Чунки Вулфшим унинг яқин дўсти ҳисобланади. Гэтсби ҳақидаги хабарни ўқиганидан сўнг, унинг югуриб келишига жуда ишонган эдим. Дэзи ҳам Гэтсбининг бошига тушган фалокатни эшитиб, дарҳол менга телеграмма жўнатса керак, деб ўйлагандим. Бахтга қарши на жаноб Вулфшим, на Дэзидан телеграмма келди. Фақат янги полициячилар, суратга олувчилар ва янги репортёрлар кети узилмай келаётган эдилар. Мен хизматкор қўлимга тутқазган Вулфшимнинг жавоб хатини ўқиган пайтимда вужудимни ғазаб қамраб олди.

"Ҳурматли жаноб Карраузй!

Бу мудҳиш хабар ҳаётимдаги энг кучли зарбалардан бири бўлди десам янглишмайман! Гэтсбининг ўлганига ҳеч ишонгим келмаяпти. Тентакларча қилинган ишдан жуда қайғудаман. Узр, шу кунларда етиб боролмайман. Фавқулодда муҳим ишлар билан бандман. Бундай воқеага умуман аралашмайман. Кейинчалик ёрдамим керак бўлса хат ёзиб, Эдгар орқали бериб юборинг. Мен ҳайратдаман. Дўстимнинг ўлимидан ҳамон ўзимга келолмаяпман!

Сизнинг Мейер Вулфшимингиз."

Хат остига *шу сўзлар* шошиб ёзиб қўйилган эди: "Илтимос, дафн маросими ва ҳоказолар ҳақида хабар беринг. Қариндошлари бор-йўқлигини умуман билмайман".

Оқшомда айвондаги телефон жиринглаб қолди. Ундан: "Сизни Чикаго чақиряпти", деган шаҳарлараро тармоқдан овоз эшитилганда, ниҳоят, Дэзи қўнғироқ қиляпти, деб ўйладим. Аммо гўшакдан бўғиқ, зўрға эшитилаётган эркак овози келди:

— Гапираётган Слэгл...

— Сизни эшитаман. — Бу исм менга нотаниш эди.

— Яхши иш бўлмабди-ку. Телеграммамни олдингизми?

— Ҳеч қандай телеграмма олганим йўқ.

— Ёш Паркер қўлга тушибди, — деди гўшакдаги овоз. — Туйнукдан қоғоз узатаётганда уни қўлга олишибди. Ундан беш дақиқа аввал Нью-Йоркдан рақам ва сериялари кўрсатилган маълумот келган эди. Бунга нима дейсиз, биродар?

Нафасим бўғзимга тиқилиб, гўшакдаги нотаниш одамнинг гапини бўлдим:

— Алло! Қулоқ солинг. Сиз жаноб Гэтсби билан гаплашаётганингиз йўқ. Жаноб Гэтсби бандаликни бажо келтирди.

Бу сўзни эшитиб, гапираётган одам жим бўлиб қолди. Сўнг алоқа тақа-тақ узилиб қолди.

Тахминан, учинчи куни Миннисотдаги қандайдир кичик бир шаҳарчадан Генри Ч. Гэтц имзоси билан телеграмма келди. Телеграмма юборган одам зудлик билан йўлга чиқаётганини, у етиб келгунига қадар дафн маросимини тўхтатиб туриш ҳақида илтимос қилган эди.

Бу Гэтсбининг отаси эди. У жуда заиф кимса бўлиб, довдираб қолганди. Сентябрь кунларининг илиқ бўлишига қарамай, эгнига арзон, узун пальто кийган афтодаҳол кўринишдаги бир қария эди.

У ўзини босолмай, тинмай йиғларди. Мен унинг қўлидан саквояж ва соябонини олишим билан оқарган сийрак соқолини силаб қўйди. Пальтони эгнидан зўрға ечиб олдим. У оёқда зўр-базўр турарди. Мен қарияни етаклаб, мусиқа хонасига олиб кирдим-да, хизматкорни чақириб, унга егулик олиб келишни буюрдим. Унинг томоғидан овқат ўтмади. Қўли қалтираётганидан ушлаб турган сутли стакан чайқалаётган эди.

— Мен Чикаго газетасидан ўқиб билдим бу воқеани, — деди у. — Ўғлим ҳақда ёзишган экан. Дарҳол йўлга тушдим.

— Манзилингиз менда йўқ эди. Бўлмаса сизни чақирган бўлардим.

Қария ўтирган жойида хонадаги нарсаларни кўздан кечира бошлади.

— Бу ишни ақлдан озган кимса қилган бўлса керак, — деди у. — Ҳа, ақлдан озган кимса қилган.

— Балки қаҳва ичарсиз? — сўрадим бир оз ўзига келиши учун.

— Йўқ, раҳмат, ҳеч нарса керак эмас. Ўзимни яхши ҳис этаяпман, жаноб...

— Каррауэй.

— Ташвишланманг, анча ўзимга келиб қолдим. Жимми қаерда?

Уни ўғли ётган хонага олиб кириб, ёлғиз қолдирдим. Бир неча болалар пешайвонга чиқиб, Гэтсби ётган хонага мўралай бошладилар. Мен уларга ким келганлигини айтганимдан сўнг, истамайгина нари кетдилар.

Орадан бир муддат ўтгач, ичкаридан жаноб Гэтц чиқиб келди; унинг кўзи қизарган эди. Кўзларидан шашқатор ёш оқарди. Қария ёши бир ерга бориб қолганлиги сабабли, унга ўлим қўрқинчли бўлиб туюлмади шекилли, атрофга кўз югуртириб, уйнинг баланд шифтларини, ҳашаматли хоналар бўйлаб ўтиладиган даҳлизларни кўрганидан сўнг ўғли яхши яшаганлигидан кўнгли тоғдек кўтарилди ва қайғусини бир оз унутиб, гурурланиб қўйди. Мен қарияни юқори қаватдаги меҳмонлар кутиладиган хоналарнинг бирига бошлаб кирдим.

У эгнидаги костюми билан нимчасини ечаётганда барча тараддудлар тўхтатиб қўйилганлигини унга тушунтирдим.

— Сизнинг режангиздан мен бехабарман, жаноб Гэтсби...

— Менинг фамилиям Гэтц.

— Жаноби Гэтц. Балки сиз ўғлингизнинг жасадини киндик қони тўкилган жойга олиб кетарсиз, деб ўйладим.

Қария бош чайқади.

— Ўғлим Жимми шу ерни — Шарқни ёқтирар эди. У шу ерда иззат-обрў топди. Жаноб, сиз ўғлимнинг дўстисиз-а?

— Ҳа, яқин дўст эдик.

— Ўғлим янаям кўп нарсага эришган бўларди, менга ишонаверинг. У ёш бўлсаям, жуда ақлли эди. — Қария шу сўзни айтаркан, бармоғи билан бошини кўрсатди. Мен "ҳа" дегандай бош ирғаб қўйдим. — Тирик бўлганда борми, обрўли одам бўларди. Худди Жеймс Ж.Хилл каби. У мамлакатга катта фойда келтирарди.

— Тўғри айтасиз, — дедим мен саросимага тушиб.

Гэтсбининг отаси ўрин устидаги ёпинчиқни ковушмайгина очиб, каравотга ётганча, бир зумда уйқуга кетди.

Кечқуруш дабдурустдан телефон жиринглаб қолди. Телефон қилаётган одам ўзининг кимлигини айтмай, ким билан гаплашаётганини сўради.

— Сиз билан жаноб Карраузй гаплашаяпти, — деб жавоб қилдим.

— Э-ҳа, — деди телефондаги одам қувониб. — Мен Клипс Прингерман.

Мен суюниб кетдим. Демак, Гэтсби тобути ортидан яна бир эски қадрдони борар экан-да, деб умид қилдим. Бир тўда қизиқувчиларнинг эътиборини тортмаслик учун матбуотга хабар бермадим. Кераклн одамларга телефон орқали хабар қилмоқчи бўлдим. Бахтга қарши, уларнинг биронтаси билан ҳам боғлана олмадим.

— Дафн маросими эртага ўтказилади, — дедим мен. — Соат учда виллада бўлишингиз керак. Илтимос, келувчиларнинг барчасига хабар қилинг.

— Ҳа, ҳа, албатта, — шошиб жавоб қилди менга телефон қилган одам. — Мен бирон кимсани кўришим қийин. Лекин тасодифан...

Гапираётган овоз оҳангидан сергак тортдим.

— Ўзингиз келсангиз керак?

— Ҳаракат қиламан, албатта, ҳаракат қиламан. Мен қўнғироқ қилаётганимнинг сабаби...

— Бир дақиқа, — унинг гапини бўлдим мен. — Аниқ жавобингизни билмоқчиман. Келасизми, йўқми?

— Ҳм-м... Биласизми... Гап шундаки, мен ҳозир Гриничдаги бир танишимникида истиқомат қилаяпман. Улар эртанги кунга мени таклиф этишган. Боғ сайлига... Иложи борича у ердан тезроқ чиқиб кетишга ҳаракат қиламан.

Оғзимдан беҳосдан "воҳ" деган сўз чиқиб кетди, у гапимни эшитди шекилли, шошиб гапира бошлади:

— Мен аслида бир сабаб билан қўнғироқ қилган эдим: у ерда менинг бир жуфт туфлигим қолиб кетганди, сизга малол келмаса, уларни менга жўнатиб юборсангиз. У теннис ўйнаётганда киядиган туфлигим эди. Уларсиз мен гўё қўлсиздекман. Манави манзилга юборсангиз...

Унинг гапини эшитишга тоқат қилолмай, дарҳол гўшакни осиб қўйдим.

Орадан бир оз вақт ўтгач, телефон қилган кишининг бетсизлигидан уялиб кетдим, чунки қўнғироқ қилган одам, ўз дардини айтди, холос. Тавба, дўстига зиғирчалам ачинганини йўт-а! Ҳаммасига ўзим айбдорман, бу жаноб, тузини еб, тузлуғига тупурадиганлар тоифасидан экан.

Мейер Вулфшим билан боғланишнинг сира иложи бўлмагач, дафн қиладиган куни эрта тонгда унинг олдига ўзим йўл олдим. Лифт кўтарилди, тугмасини босган эдим, менга керакли эшик олдида тўхтади. Эшикда: "Свастика акционерлик жамияти" ёзуви осиғлиқ эди; лифтда олиб юрувчининг тавсиясига кўра, мен эшикни итардим — эшик қулфланмаган экан. Очиб ичкарига кирдим. Аввалига хонада ҳеч ким йўқдек туюлди менга. Бир неча бор овоз чиқариб чақирганимдан сўнг, тўсиқ орасида икки киши баҳслашаётганининг шоҳиди бўлдим. Орадан бир дақиқа ўтгач, ичкаридаги эшик очилиб, у ердан ёқимтойгина яҳудий аёли чиқди ва рўйихуш бермайгина катта қора кўзларини менга тикди.

— Уйда ҳеч ким йўқ, — деди у. — Жаноб Вулфшим Чикагога кетган.

Мен унинг гапига ишонмадим. Чунки тўсиқ орасида кимдир қандайдир куйни оғзида бузиб хиргойи қилаётганди.

– Илтимос, жаноб Вулфшимга айтсангиз, жаноб Карраузй ҳузурингизга келибди деб!

– Кечирасиз, у ҳозир Чикагода бўлса, гапларингизни унга қандай етказишим мумкин.

Шу онда эшик ортидан:

– Стелла, – деган овоз эшитилди. Бу Вулфшимнинг овози эканлигини дарҳол фаҳмладим.

– Стол устига ташриф қоғозингизни қўйиб кетинг, – шоша-пиша деди бояги аёл. – Қайтгач, унга бериб қўяман.

– Менга қаранг, унинг шу ердалигини яхши биламан.

Аёл икки қўлини белига қўйганча энсаси қотиб, овоз келган тарафга йўл олди.

– Истаган одам, истаган вақтида бу ерга келишга ўрганиб қолибди, – деди у жаҳл билан. – Дастингиздан бу уйда тинчлик йўқ! Чикагода деб айтдимми, тамом-вассалом, у Чикагода!

Мен Гэтсбининг номини тилга олдим.

– О-о-о! – дея яна менга қараб қўйди. – Ундай бўлса бир дақиқа кутиб туринг. Фамилиянгизни нима деб айтдингиз?

Аёл ичкарига кириб кетди.

Орадан бир зум ўтгач, ичкаридан Мейер Вулфшим чиқиб келди. У ғамгин кўринишда менга қўлини чўзди. Ўз кабинетига бошлаб кирди. Бугун ҳаммамиз учун қайғули кун эканини ҳурмат билан таъкидлади. Менга сигарета таклиф қилди.

– Гэтсби билан илк учрашганимда қандайлиги едимда, – деди у ўрнашиб ўтирар экан. – Кўкраклари медалларга тўлиб, яқинда армиядан келган ёш майор эди. Эгнига ҳарбий кийим киярди, янги кийим олишга чўнтагида чемири ҳам йўқ эди. Илк бор уни мен қирқ учинчи кўчадаги Уайнбреннер бильярдхонасида учратган эдим. У бу ерга иш сўраб келганди. Бахтга қарши, бир неча кундан бери оч-наҳор юрган экан. Мен уни нонушта қилишга таклиф қилган эдим, ишонасизми, ярим соат ичида тўрт долларлик овқатни кўрдим демай еб қўйди!

– Сиз уни оёққа туришига ёрдам берганмисиз? – сўрадим мен.

— Ёрдам дейсизми? Мен уни одам қилдим.

— Ҳм-м-м...

— Уни қашшоқликдан қутқариб, одам қилганман. Қарасам одобли, хушбичим йигит экан. Оксфордда ўқиганини эшитганимдан сўнг, у одам бўлишига ақлим етди. Мен унга Америка легионига киришни маслаҳат бердим. У тезда кўзга кўрина бошлади. Шу орада Олбанелик бир мижозим унга иш топиб берди. Биз у билан гўё бир қўлнинг икки бармоғидек эдик. — Вулфшим иккита йўғон бармоғини менга кўрсатди. — Иккимиз доимо ёнма-ён эдик.

Қизиқ, 1919 йилдаги "Уорлд Сириз" воқеаси даврида ҳам, уларнинг бу ҳамдўстлиги мавжуд бўлганмикан, деб ўйлаб қолдим мен.

— Гэтсби ўлди, — дедим мен. — Унинг яқин дўсти сифатида бугун унинг дафн маросимида иштирок этишингиз керак.

— Ҳа, албатта бораман, — деди у.

— Ундай бўлса тезроқ боринг.

Волфнинг кўзларига ёш қалқиб, бошини чайқай бошлади.

— Кечирасиз, боролмайман, яхшиси унинг ишларига аралашмаганим маъқул, — деди.

— Қандай ишларига? Барчаси ортда қолди.

— Агар инсон ўз вақти-қазоси билан ўлмаса, мен бундай ишларга аралашмасликни афзал кўраман. Кечирасиз, дафн маросимига қатнаша олмайман. Ёш бўлганимда эди, унда бошқа гап. Ҳа, мен дўстимни охирги манзилига кузата олмайман, бу жуда ачинарли. Нима деб ўйласангиз ўйлайверинг, биродар.

Вулфшимнинг бу сўзларидан лол бўлиб қолдим. Ҳа, дафн маросимига қатнаша олмаслиги аниқ. Мен ўрнимдан турдим.

— Сиз университетни тугатганмисиз? — деган саволни берди у менга.

Ҳойнаҳой, гап "алоқа"лар хусусида борса керак, деб ўйлагандим. Вулфшим бош иргади-да, қўлимни қисиб қўйди.

— Энг муҳими, инсонга тиригида дўст керак, — дедим. — Ўлган одамга бунинг кераги йўқ, шахсан мен шундай деб ҳисоблайман.

Мен Вулфшимнинг ёнидан чиққанимда осмонни қора булут қоплаганди. Уэст-Эгга қайтганимда ёмғир шивалаб ёғмоқда эди. Уйга кириб, тезда кийимимни алмаштирдим-да, Гэтсбининг вилласи томон йўл олдим. Гэтсбининг отаси ҳаяжонланганча меҳмонхонанинг у бурчагидан-бу бурчагига танда қўярди. Унинг ўғли ва мол-мулки билан фахрланиш туйғуси тобора кучайгандан кучайиб борарди. Афтидан, у менга ниманидир айтмоқчи бўлиб кутиб турганди.

— Мана бу расмни менга Жимми юборган эди, — деди. У қалтираётган бармоқлари билан чўнтагидан ҳамёнини олди: — Мана, кўринг.

Бу вилланинг кўриниши акс этган сурат эди. Сурат анча эскирган ва четлари ғижимланиб кетган эди. Чол ҳаяжонланганча: "Мана қаранг!" деб суратнинг дам у ерини, дам бу ерини кўрсатарди. Ҳар сафар мен ҳам ҳайратланишимни кутгандек, юзимга қараб-қараб қўярди.

— Бу суратни менга Жимми жўнатган эди. Суратга қаранг, унда ҳамма нарса гўзал акс этган.

— Ҳа, жуда чиройли. Ўғлингиз билан кўришганингизга анча бўлдими?

— Ўғлим икки йил аввал меникига келганди. Ўшанда ҳозир яшаб турган уйимни сотиб олиб берганди. Ўғлим уйимиздан кетиб қолганида, биз ундан жуда хафа бўлгандик. Ҳозир ўйласам, у тўғри қилган экан. Ўзини катта истиқбол кутаётганини сезган эканми, дейман. Ишлари юришиб кетгач, менга катта ёрдам кўрсатди.

Қария суратдан кўзини узолмасди. Ҳамон уни менга кўрсатганча турарди. Ниҳоят, суратни ҳамёнига солиб қўйгач, кетидан титилган бир китобчани олиб, яна менга кўрсатди.

— Манави китобчани унинг болалик давридан буён сақлаб келаман. Бу китоб — ўтмишдан хотира.

У китобчанинг охирги бетини очиб, менга кўрсатди. Охирги тоза бетида босма ҳарфлар билан "жадвал" ва ёнида 1906 йил 12 сентябрь санаси ёзилган эди. Унинг остида эса кун давомида қилинадиган ишлар ва вақти бирма-бир ёзиб қўйилганди.

Уйқудан туриш .... эрталаб соат 6.00
Гантеллар билан машқ қилиш ва девордан ошиб тушиш.. 6.15 – 6.30
Электрни ўрганиш ва бошқалар.............. 7.15 – 8.15
Иш вақти.. 8.30 – 16.30
Бейсбол ва спорт.................................. 16-30 – 17.00
Нотиқлик борасида машқ қилиш ва қадди-қоматни шакллантириш.................................. 17.00 – 18.00
Зарур ихтиролар устида бош қотириш... 19.00 – 21.00

Умумий қоидалар

Штефтерсга (исми аниқ ёзилмаган)
Беҳуда вақт сарф этмаслик.
Чекишни ва сақич чайнашни ташлаш.
Кунора ванна қабул қилиш.
Фикр доирасини кенгайтириш учун ҳар ҳафтада битта китоб ёки журнал ўқиб туриш.
Ҳар ҳафтада 5 доллар (ўчирилган) 3 доллардан жамгариш.
Ота-оналарга нисбатан яхши муносабатда бўлиш.

– Буларни мен тасодифан кўриб қолдим, – деди қария. – Бу кўп нарсани аниқлаш учун қўл келади. Тўғрими?

– Ҳа, тўғри. Жимми ҳаёт бўлганида, кўп нарсага эришган бўларди.

– Бир нарсага киришса охирига етказмагунча қўймасди, – дея қария қўлидаги китобчасини ёпгиси келмай, у ердаги ёзувларни бирма-бир ўқир экан, дам-бадам менга қараб қўярди. – Ўглим бу ёзувларни ўзим учун дастуриламал қилиб ёзиб олишимни истарди.

Соат чоракам учда Флашингдан Лютеранлик руҳоний келди. Мен беихтиёр бошқа машиналар ҳам келаяптими деб деразадан ташқарига қарадим. Гэтсбининг отаси

ҳам деразадан ташқарига қараб турганди. Барчамиз йиғилиб бўлгандик. Қария эса безовталаниб, кўзларини пирпиратганча ҳавонинг ёмонлашиб бораётгани ҳақида нималардир деб ғулдирай бошлади. Руҳоний дам-бадам соатига қараб қуяётганини сезиб, уни четга олдим-да, яна ярим соат кутиб туришини илтимос қилдим. У илтимосимни рад этди. Бу орада дафн маросимига ҳеч ким келмади.

Соат бешларда учта машинага ўтириб, қабристон томон йўл олдик. Қабристон дарвозаси олдига етиб келгач, тўхтадик. Олдинда ёмғир остида қолиб кетган тим қора рангдаги тобут қўйилган машина, унинг ортидан Гэтсбининг отаси, руҳоний ва мен ўтирган машина, Гэтсбининг шахсий усти очиқ кўп ўринли "Форд"ида ивиб кетган хизматкорлар ва Уэст-Эгглик хат ташувчи борар эдик. Биз қабристонга кириб бораётганимизда дарвоза олдига қандайдир машина келиб тўхтаганини кўриб қолдим. Кимдир орқамиздан шошиб-пишиб келарди. Ўгирилиб қарадим. Кўзойнакли бу кимса бундан уч ой муқаддам Гэтсбининг кутубхонасида китобларни кўздан кечираётган ўша таниш кимса — Филинга ўхшаб кетарди.

Ўшандан буён уни кўрмаган эдим. Гэтсбининг дафн маросимидан қандай хабар топди экан. Ёмғир ёғаётганидан унинг кўзойнаги хира тортиб қолганди.

Шу онда фақат Гэтсби ҳақида ўйлардим, энди орамизда йўқ. Дэзи уни эсламади ҳам. Ҳеч бўлмаганда гуллар ҳам юбормади. Орқамда турган кимдир: "Худо ёрлақаган одамнинг гўрига ёмғир тушади дердилар", деди. Филиннинг "Омин!" деган овози эшитилди.

Биз машинамиз томон ошиқдик. Жуда ивиб кетгандик. Ёмғир тезлашиб кетди. Дарвоза олдига етганимизда Филин:

– Виллага етиб келишга улгурмадим, – деди.

– Етиб келиш кўпчиликка насиб этмади, – дедим.

– Ҳазиллашаяпсизми, – ўрнидан сапчиб туриб кетди у. – Худойим-ей, ахир унинг уйидан юзлаб одамлар аримас эди-ку.

У яна кўзойнагини ечиб, икки томонини тинмай артарди.

— Эҳ, бечора! — деб қўйди у ниҳоят.

Ҳаётимдаги энг ёрқин хотиралардан бири бу Рождество таътил кунларида аввал мактабдан, сўнгра университетдан уйга борган кунларим эди. Декабрь ойининг оқшомларидан бирида Чикагодан узоққа кетадиганлар Юнион-Стритдаги вокзалнинг ним қоронғу эски биносида йиғилар эдик; биз билан хайрлашиш учун байрам кайфиятида юрган чикаголик дўстларимиз шошма-пиша биз билан хайрлашиб чиқиб кетар эдилар.

Қиш кунларининг оқшомида поезд жойидан жилгач, дераза ортида бирин-сирин қор босган далалар, чироқлари милтираб ёниб турган қишлоқлар ўта бошлар эди. Ҳаво кескин ўзгарган бўларди. Биз вагон ресторанига ўтаётганимизда вагоннинг очиқ жойида туриб совуқ ҳаводан тўйиб нафас олардик. Тобора она қишлоғимизга яқинлашиб келаётганимизни ҳис эта бошлардик.

Мана шуларнинг барчаси мен учун Ўрта Ғарб ҳисобланар эди. Ғарбнинг яйловлари, буғдойзорлари шведлар истиқомат қилувчи нотинч шаҳарчалари эмас, балки мени уйим томон олиб кетаётган поездлар, совуқ қиш оқшомида қўнғироқларини жиринглатиб кетаётган чанғилар, кўчаларни ёритиб турган фонарлар — ҳаммаҳаммаси ниҳоятда қадрли эди.

Уй эгаларининг номи билан айтиш одат бўлган шаҳарда туғилиб-ўсган, бир оз ўзига бино қўйган ва узоқ қишга кўникиш ҳосил қилган мендек биродари азиз ҳам ана *шу* борлиқнинг бир қисми эдим. Аслида бу Ғарб ҳақидаги қисса бўлганлигини мен энди тушундим, чунки Том ҳам, Гэтсби ҳам, Дэзи ҳам, Жордан ва мен ҳам ғарбданмиз. Балки Шарққа кўникиш учун керак бўлган нимадир бизга етишмаса керагов.

Ҳатто Шарқ мени жуда мафтун этганида ҳам унинг Ғарбдан кўра анча устунлигини аниқ фаҳмлаган эдим. Уэст-Эгг шу пайтгача тез-тез тушимга кириб чиқади.

Гэтсбининг ўлимидан сўнг қўрқинчли тушлар кўриб чиқа бошладим. Куз фасли келгач, дарахт барглари сарғайиб тўкила бошлаганда, мен уйимга — Ғарбга ке-

тишга қарор қилдим. Қиладиган бир ишим қолганди. Кетишдан аввал барча ишларимни тартибга солиб, бажариб кетишни ўз бурчим деб билардим. Жордан Бейкерни учратиб қолдим, у билан иккимиз кўрган-билганларимиз ва ёлғиз ўзимнинг бошимизга тушган воқеалар ҳақида суҳбатлашдик. У оромкурсида ястаниб ётганча гапларимга индамай қулоқ соларди. Эгнида гольф ўйнаганда кийиладиган кийим. Шу тобдаги кўриниши спорт журналларида босилиб чиққан суратга жуда ўхшаб кетарди. Мен гапимни тугатгач, у тўсатдан эрга тегаётганини айтди-қўйди. Аввалига ишонмадим, гарчи у хуштори ларига бир имо қилса, унга уйланишга тайёр эканликларини билсам-да, ўзимни ажабланаётгандек тутдим. Бир зумда хаёлимдан мен янглишаётгандирман, деган ўй ўтди. Жордан билан бўлган барча воқеаларни бир зумда кўз ўнгимдан ўтказдим ва хайрлашиш учун ўрнимдан турдим.

– Очиғини айтганда, сиз мени рад этдингиз, – деди кутилмаганда Жордан. – Телефондаги гапингиздан менга бефарқ эканлигингизни билиб олдим. Ҳушим бошимдан учди. Саросимага тушиб қолдим. Менга нисбатан бефарқ эканлигингизни англаб етдим.

Жордан билан қўл бериишиб хайрлашдик.

– Ҳа-я, айтгандай, – деди Жордан. – Эсингиздами, биз бир вақтлар автомобилда сайр қилиш ҳақида сўзлашган эдик.

– Ҳа, эсимда. Сўзлашган эдик.

– Ўшанда сиз менга ношуд ҳайдовчи ўзига ўхшаш ношуд ҳайдовчини учратмагунча хавф-хатардан холи бўлади, деган эдингиз. Айнан шу ҳолат менда содир бўлди. Янглишганимга ўзим ҳам ҳайронман. Сиз менга тўғрисўз ва пок инсон бўлиб кўринган эдингиз. Лекин сизда ғурур бор экан. Буни ўзингиз биласизми, йўқми?

– Ёшим ўттизда, – дедим Жорданга. – Ўзимни алдаб, буни поклик, ҳалоллик деб атайдиган ёшдан ўтганимга беш йил бўлди.

Жордан лом-мим демади. Уни севгандим. У буни билмаганидан афсусда эканлигимдан жаҳлим чиқиб, ўгирилдиму ортимга қарамай чиқиб кетдим.

* * *

Октябрь ойининг сўнгги кунларининг бирида Том Бюкененни кўриб қолдим. У мендан олдинда илдам қадам ташлаганча, гўё йўлида учраган тўсиқни олиб ташлашга тайёр одамдек икки қўлини осилтирганча, атрофга аланг-жаланг қараб кетиб борарди.

Унга жадаллик билан етиб олмаслик учун қадамимни бир оз секинлатдим, лекин шу пайт таққа тўхтади-да, пешонасини тириштириб, заргарлик дўконининг кўргазмасини кўздан кечира бошлади. Тўсатдан менга кўзи тушиб қолди-ю, узоқдан қўлини узатганча мен томон ошиқди.

– Бормисан, Ник? Нима, мен билан гаплашгинг келмаяптими?

– Ҳа, сўрашгим келмаяпти. Сен ҳақингда қандай фикрда эканлигимни ўзинг яхши биласан.

– Жинни бўпсан, Ник! – хитоб қилди Том. – Ҳа, ақлдан озибсан. Нима демоқчисан, а?

– Том! – дедим асабийлашганча унга ўқрайиб қарарканман. – Том, ўша куни Уилсонга нима дегандинг?

У менга бақрайганича қараб қолди. Ўша аниқланмаган уч соат ҳақидаги шубҳам тасдиқланганини тушуниб етдим. Шарт ўтирилиб кетмоқчи бўлгандим, у йўлимни тўсиб, елкамга қўлини қўйди.

– Мен фақат ҳақиқатни айтгандим. Дэзи билан кетмоқчи бўлиб турганимизда Уилсон келиб қолди. Мен хизматкорим орқали у билан гаплашишга вақтим йўқлигини айтдим. Шунда у куч ишлатиб, енимга кирмоқчи бўлди. Агар унга машина кимники эканлигини айтмасам, мени турган жойимда отиб ташлашга шай турганди. Унинг қўлида ўқланган тўппончаси бор экан.

Том дабдурустдан кишининг ғашини келтирадиган овозда:

– Хўш, унга айтган бўлсам нима бўпти? У нусха бир кунмас-бир куни ўз бошини ерди. У ҳамманинг кўзига, шу жумладан, сенинг ҳам, Дэзининг ҳам кўзига авлиёдек кўринарди. Аслида у босқинчи экан. Бечора Миртлнинг устидан машинасини гўё кучук боласини босиб кетгандек юргазиб кетди, ҳатто тўхтамади ҳам, – деди.

Мен эътироз билдира олмадим, чунки гапинг нотўғри, деб оддий ҳақиқатни айта олмасдим.

— Менга осон деб ўйлайсанми? Ўтган ишларни ўйлаб кўр! Эрлик хотинни тортиб олмоқчи бўлса-я! Сен бунга индамай "хотинимни сизга бердим", деб қараб турармидинг. Жин урсин, эсласам, этим жимирлаб кетади...

Мен Томни на кечира олардим, на юпата олардим. Ҳар қандай киши ҳам унинг қилган ишини қилишини тушуниб етдим. Бу ерда беписандлик бормиди ёки узоқни ўйламасликми, билмадим. Улар — Том билан Дэзи бепарво, бировни писанд қилмайдиган махлуқлар сарасига кирувчи, одамлар тақдири билан ўйнашишларини тушундим. Ха, ўзгаларнинг қалбини топтаб-кетардилар. Ифлос қилиқларини яшириш учун пулларининг ортига яширинардилар.

Том билан хайрлашдим. У билан тортишиш бефойдадек туюлиб кетди, ўзимни ёш боладек ҳис эта бошладим. Шундан сўнг Том хотинига антиқа тақинчоқ ва ўзига кўйлакка тақадиган запонки сотиб олиш учун заргарлик дўконига кириб кетди.

Мен кетаётганимда Гэтсбининг вилласига қарадим. Вилла бўм-бўш эди; майсазордаги ўтлар қаровсиз ўсиб ётарди. Махаллий такси хайдовчиларидан бири ҳар сафар шу ердан ўтаётганида йўловчиларга Гэтсбининг уйини кўрсатиб ўтарди: балки Дэзи билан Гэтсбини ўша фалокат юз берган кунда Уэст-Эгга олиб бориб қўйган хайдовчи бўлса ажаб эмас. Унинг ҳикоясини эшитмаслик учун, машинасини четлаб ўтардим.

Шанба кунлари Нью-Йоркда ушланиб қолиб, уйга кечроқ қайтардим; Гэтсби вилласидаги ҳашаматли зиёфатлар шунчалик хотирамга михланиб қолганидан қулоғим остида боғдан келаётган кулги ва келиб-кетаётган машиналар шовқини жаранглаб турарди. Кунлардан бир кун кетаётган машина овозини эшитдим ва вилла олдида чироқларини ёққанча туриб қолган машинани кўриб қолдим. Хойнахой, бу узоқ вақт хорижда бўлган, бу ердаги зиёфатлар барҳам топганидан бехабар меҳмон бўлса керак. Мен бунга эътибор бермадим. Кетишим олдидан буюмларим йиғиштирилиб, машинага ортилгач,

Гэтсбининг вилласи томон йўл олдим. Қандайдир болакай ғишт бўлаги билан оқ зиналарга нималарнидир ёзиб қўйибди, мен бу ёзувни ишқаб, ўчириб ташладим. Сўнг соҳилга тушиб, ям-яшил майса устига чўзилдим.

Бўтоз соҳилидаги барча шоҳона қурилган виллалар ҳувиллаб қолган эди. Ҳеч қаерда чироқ шуъласи кўзга ташланмас, фақат сув сатҳида сол кетиб бормоқда эди. Ой тобора кўтарилган сари ён-атрофдаги уйларнинг шакллари кўзга кўринмай бораётганди. Мен бир вақтлари Голланд денгизчилари кўз ўнгида пайдо бўлган қадимги оролни, яъни янги дунёнинг қўл тегмаган ям-яшил сатҳини томоша қилиб турар эдим. Гэтсби вилласи учун жой бўшатиб, сўнгра йўқ бўлиб кетган ўша дарахтлар баргларининг шитирлаши худди мусиқага ўхшаб кетарди. Хойнахой, инсон бир неча маротаба нафас олмай бу янги қитъадаги гўзалликни томоша қилган бўлиши керак. Бир неча эски номаълум дунё тақдири ҳақидаги қайғули фикрлар гирдобида мен Гэтсби ҳақида ўйлардим. Дэзи яшаган соҳилдаги ям-яшил чироқни ҳаяжон билан кузатганини ўйлаб қолдим. Бахмалдек майсазорларга уни етаклаб келган йўл ниҳоятда узоқ эди. Хойнахой, орзуси ушалишига оз қолганда у қўлини узатса етадигандек туюлган бўлса керак. Унинг орзуси бир умрга ортда — шаҳардан ташқаридаги тим қора узоқликда, яъни тим қора осмон остида ястаниб ётган Америка ерларида қолганини у билмас эди.

Йилдан-йилга узоқлашиб бораётган ақл бовар қилмайдиган бўлғуси бахт шуъласи бўлмиш яшил чироққа Гэтсби жуда ишонган эди. Майли, у бугун қўлдан чиқиб кетди, зиёни йўқ, биз эртага уни яна-да тезроқ қувамиз ва унга етишиш мақсадида қўлларимизни яна-да чўзамиз... Гўзал тонгларнинг бирида...

Шу алфозда биз оқимни енгиб, олға сузишга ҳаракат қиламиз, у эса бизнинг қайиғимизни орқага — ўтмишга улоқтириб ташлаяпти.

боро сўзи

УДК: 821.111(073)
КБК 84(7)
Ф-55

Фицжеральд, Фрэнсис Скотт.
Ф-55 Буюк Гэтсби: роман/ Ф.С. Фицжеральд
– Т.: «DAVR PRESS» НМУ, 2013. – 160 б.

ISBN 978-9943-4149-1-4

УДК: 821.111(073)
КБК 84(7)

Адабий-бадиий нашр

Фрэнсис Скотт ФИЦЖЕРАЛЬД

БУЮК ГЭТСБИ

Муҳаррирлар Хосият Ражабова
Суннат Мусамедов
Саҳифаловчи-дизайнер Азиза Ойназарова

Нашриёт лицензия рақами AI № 213
2013 йил 15 августда нашриётга топширилди.
2013 йил 6 сентябрда босишга рухсат этилди.
Бичими 84x108 1/32 «Baltica APP» гарнитураси.
Шартли босма табоғи 8,4.
Нашриёт ҳисоб табоғи 6,6. Адади 2000 нусха.
783-сонли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Оригинал макет "DAVR PRESS" нашриёт-матбаа уйида тайёрланди.
"DAVR PRESS" НМУ МЧЖнинг матбаа бўлимида офсет усулида чоп этилди.

Манзил: Ўзбекистон Республикаси, 100156, Тошкент шаҳри, Чилонзор тумани, 20ª-даҳа, 42-уй.
Тел.: +(99871) 120-1299;
Маркетинг бўлими: +(99871) 120-1233; 120-1202
Web: www.davrpress.uz, www.kitoblar.com;
E-mail: davr-press@mail.ru